

PLANLAMA

TMMOB
Şehir Planlama Mimar ve
Mühendisleri Odası Yayını

İÇİNDEKİLER

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü :
Kemal SARP

Yayına Hazırlayanlar :
Akın ATAÜZ
Sedef BAŞARAN
Hürriyet BİLGİN
Kübra CİHAĞIR
Seydihan ÇAMUR
Emel KIVAN
Senihi KİTAPÇI
Ayşe SARP

Ederi : 1500 TL. (KDV'den muafır.)
Öğrencilere : 750 TL.

Yıllık Abone : 4500 TL. (4 sayı)
Öğrencilere : 2250 TL. (4 sayı)

Banka Hesap No:
Türkiye Emlak Bankası
Kızılay Şubesi 286 / 8

Adres :
Şehir Plancıları Odası
Konur Sokak 4 / 3
Kızılay / ANKARA
Tel : 117 48 12

Baskıya Hazırlık :
Nazlı Azapcı

Baskı :
ÖZGÜN Matbaacılık
Tel: 230 13 45

2	SUNUŞ
3	KENT YÖNETİMİ, YÖNETİCİLER VE ŞEHİR PLAN-
CILARI
Ümit ÖZCAN
6	MÜLKİYET KURUMU, KAMU YARARI KAVRAMI
VE İMAR PLANLARI ÜZERİNE
İlhan TEKELİ
14	"ŞEHİRCİLİK, HUKUK VE YÖNETİM
SORUNLARI" KOLLOKYUM DEĞERLENDİRMESİ
Gönül TANKUT
17	NASIL BİR KENTSEL ÇEVRE
Kerem ÖKTEM
18	ÇANKAYA BELEDİYESİ'NE "AÇIK ÇAĞRI"
Ayhan ÇELİK
21	TASARIM STÜDYOSUNA BİR BAKIŞ
Belkas ULUOĞLU
26	TASARIM VE PLANLAMA EĞİTİMİ ÜZERİNE
DÜŞÜNCELER
Erdem AKSOY
26	KENTİN MİMARİSİNE GİRİŞ
Aldo ROSSİ (Çeviri : Erdem AKSOY)
30	DERGİLERDEN

Planlama'da yer alan görüşlerin sorumluluğu yazı sahibine aittir.

ODTÜ İ.İ.İ. PLANLAMA 88/2
DOKÜMANTASYON
MERKEZİ

SUNUŞ

Elinizdeki Planlama Dergisi, 1988 yılında çıkan ikinci sayımız. PLANLAMA DERGİSİ, bildiğiniz gibi, düzenli aralıklarla çıkan bir dergi değil, nr yazık ki... Ayrıca, yılda dört sayı olarak düşünülmüş programını da gerçekleştiremiyor. Oysa dergiyi yayına hazırlayanlar, yani bizler, gerek derginin içeriğinin geliştirilmesi, gerek derginin düzenli yayınlanması için, ciddi bir çaba gösteriyoruz.

Bir dergi yayınlamanın, özellikle, bir kent planlaması dergisi yayınlamanın çok güç bir iş olduğunu biliyoruz. Mesleki dergi yayınlamak, ciddi bir çaba ve yoğun bir entellektüel emek gerektiriyor. Oysa bizler, bu işi amatörce, asıl işlerimizden zaman buldukça ve sürekliliği olmayan bir biçimde yapabiliyoruz. Ancak bu söylediklerimiz, Planlama Dergisi'nin neden pürüzsüz ve verimli işleyen bir mekanizmayla üretilmediğinin açıklaması olamaz. Bunu da biliyoruz. Planlama Dergisi, doyurucu bir içerikle ve periyodik olarak yayınlanmalıdır. Bundan hiçbir biçimde taviz veremeyiz. Yine de, bunu başarmanın sanı derece güç olduğu, açıkça ortadadır. Güçlüklerin nedenleri ve aşılması olanakları, toplantıların sürekli gündem maddelerinden biri olmaya devam etmektedir ve bu alanda, bu kısa yazıda özetlenemeyecek kadar çok şey söylendi, bugüne kadar.

Planlama Dergisi'nin, bugün Türkiye'de mevcut olan kentsel sorunların, planlama sorunlarının algılanmasında, çözümlemesinde, çözüm önerilerinin irdelenmesinde ve uygulanmakta olan "çözümlerin" tartışılmasında, kendisine özgü önemli bir yeri olmasını amaçladığımız için, içerik sorunu, bizi öncelikle ve önemle ilgilendiren sorunlardan biri. Bu sorunun gerektirdiği düşünsel ve fiziksel enerjinin bir tek "yayın kurulu tarafından" sağlanamayacağını da görmek güç değil... Ama Türkiye gibi, özgün-yeni düşüncenin oluşması, bunun yazıya dökülmesi, tartışmaya açılması çabaları bakımından iklimi kurak olan bir ülkede, dergiye "dışardan" sağlanan katkıların son derece sınırlı olduğu da bir gerçek... Bununla birlikte biz, kent planları kitlelerinin farklı bir kitle olduğu, okuma-yazma-tartışma alışkanlıkları açısından, bu kurak iklim içinde bir mikro-klima, bir vaha özelliği taşıdığı inancımızı hep diri tuttuk. İçeriğin oluşturulmasında, olgunlaştırılmasında, biçimlendirilmesinde, bu güne kadar pek olumlu bir destek göremediysek de, okuyucularımızdan (meslektaşlarımızdan, öğrencilerden ve konularımıza ilgi duyan herkesten) daha çok katkı bekliyoruz. Bu katılımın biçimleri de, son derece esnek olarak, okuyucularımızın kendi tercihlerine göre saptanabilir. Bunun için, yayın çalışmalarında öngörülebilecek katılım kipleri:

- Herkese her zaman açık olan periyodik yayın toplantılarına katılarak, düşüncenin üretilmesine, programa dönüştürülmesine katkıda bulunmak,
- Makale-haber-yorum-röportaj-mektup vb. biçiminde yazıyla, proje-eskiz vb. biçiminde çizimle, fotoğrafla, diayla, kolajla, kapaktan son sayfaya kadar dergi bütünü için somut ürün iletmek,
- Yayının "mutfağında" çalışarak, içeriğin oluşturulmasında görüşmeler - röportajlar yapmaktan, toplantılar düzenlemekten başlayıp, reklam bulmak, matbaa ve postalama işlemleri gibi eylemlil hizmetlere kadar, pek çok konuda yer almak, olarak sınıflandırılabilir.

Önümüzdeki sayılar için ağırlıklı konuları

— Yerel yönetimler ve

— Planlama eğitimi

olarak saptanmış bulunuyoruz ve katkılarınızı, önerilerinizi bekliyoruz.

Bu sayımız, daha 1988 ortasında, planlama eğitimini ağırlıklı konu olarak ele almak üzere düşünülmüş ve programlanmıştı. Ancak programladığımız doğrultuda elde etmeyi umduğumuz ürünleri, doyurucu bir bütünlük sağlayacak düzeyde gerçekleştiremedik. Bu konu üzerinde çalışmalarımızı sürdüreceğiz.

Elinizdeki sayı, bu nedenle, Dünya Şehircilik Günü Kollokyumu'nun değerlendirilmesini ağırlıklı tema olarak ele alıyor. Bu seçimin yapılmasında, hem derginin iki sayısı arasındaki süreyi daha fazla uzatmamak, hem de güncel bir gelişmeyi değerlendirmek kaygısı önemli bir yer tuttu. Gönül Tankut'un kollokyum değerlendirmesi, İlhan Tekeli ve Ümit Özcan'ın kollokyuma sundukları bildiriler, böylece, bu sayının ağırlıklı konusunun yazılarını oluşturuyor. Derginin içeriğinin programlanmasında, bundan sonraki sayılarda da dikkate almaya çalışacağımız gibi, bu sayıda da, ağırlıklı konunun dışındaki konulara yer vererek, bir çeşitlenme sağlanmasına özen gösterdik. Bu amaçla saptadığımız ana başlıklarımız, şimdilik şöyle:

- Güncel-Kentsel uygulamalara eleştirel bir bakış, değerlendirmeler,
- Öğrenci çalışmaları, görüşleri, sorunları,
- Güncel olan veya olmayan sorunlarla ilgili çeviriler,
- Planlamayla ilgili yurtiçi ve yurtdışı yayınlardan haberler, dergilerden özetler, bazı yayınların tanıtılması, kitap eleştirileri,
- Dergide yayınlanan, Oda tarafından geliştirilen veya güncel olan konulardaki okuyucu görüşleri, tartışmalar,
- Projeler. Uygulanmakta veya yarışmaya katılmak üzere veya sadece düşüncenin geliştirilmesi amacıyla, özel bürolarda, kamu kuruluşlarında ve üniversitelerde üretilen projeler...

Kerem Öktem, Ayhan Çelik ve Erdem Aksoy'un yazıları, son iki başlık hariç, bu alanlarda yapılan çalışmaları yansıtır.

Bu ana başlıklardan başka, ağırlıklı konunun dışındaki konularda da makale-inceleme-araştırmalar yer alacak dergi programında. Belkis Uluoğlu'nun eğitimle ilgili yazısı da, bu sayıda, bu düşünceyle yer alıyor.

Bu kadar büyük gecikmelerin söz konusu olmayacağını düşündüğümüz gelecek sayılarımızda, geniş ve verimli katılımlarınızın olacağı umuduyla, bu sayımızı ilgi ve eleştirilerinize sunuyoruz.

YAYIN KURULU

Kent Yönetimi, Yöneticiler ve Şehir Plancıları**

Ümit ÖZCAN*

Bu tebliğ kapsamında; kent yönetimi, yönetilenler ve şehir plancılarının bu yapı içindeki yerini tartışmaya çalışacağız.

Bilindiği gibi; 3194 sayılı İmar Kanunu'na gelinceye kadar belediyeler, özlük hakları bakımından İmar ve İskan Bakanlığı'na bağlı olarak uygulama ve denetim faaliyetlerini gerçekleştirmekteydi. Yönetim yapısı eski kanun uyarınca oluşmuş bir kuruma, yeni İmar Kanunun ile plan onama yetkisi verilmiştir.

3194 sayılı Kanun çok şematik olarak değerlendirilecek olursa, yasanın kendi iç sistematliğini şu tesbitlerden hareketle kurduğu görülmektedir.

— Plan onama yetkisi, merkezi bir örgüt tarafından yüklenildiğinde, çok fazla bürokratik işleme neden olunmakta ve uygulamada ortaya çıkan sorunlara ve hızlı nüfus artışı nedeni ile artan ihtiyaçlara cevap verebilecek hızlı çözümlere ulaşılamamaktadır.

— Eski yasada bulunan boşluklar nedeni ile imar mevzuatı, ülkenin her yerini kontrol edememektedir.

— Uygulama ve denetimden sorumlu olan kuruluş, plan hakkında karar yetkisine de haiz olmalıdır.

İşte, bu ana kararlar uyarınca geliştirilen yeni yasal çerçeve içinde, plan onama yetkisi, belediye ve mücavir alan sınırları içinde belediyelere, bu sınırlar dışında ise valiliklere devredilmiştir. Konumuz, kent yönetimi ile daha yakından ilgili olduğu için, bundan sonraki tartışmalarımızı bu konu üzerinde yoğunlaştırmakta yarar görüyoruz.

KENT YÖNETİMİ

3 194 sayılı yeni İmar Kanunu uyarınca yetki ve sorumluluk alanları artan belediyelerin, yeni yasanın uygu-

lanmasına uygun yeni bir yönetim yapısına da kavuşturulması gerekmektedir. Bu konuda getirilen tek değişiklik, 3030 sayılı Büyük Şehir Belediyelerini düzenleyen Kanun olmakta ve belediyeler, özlük hakları bakımından İçişleri Bakanlığı'nın vesayeti altına girmektedir. Yeni yetki ve sorumluluklara uygun olarak gerçekleştirilmesi beklenen reorganizasyon çalışmaları ile kadro takviyesi konuları halen gerçekleştirilememiştir. Kısacası, eski yönetim biçimi ve kadro imkanları ile yeni imar mevzuatı ile çeşitlenen ve artan yetki ve sorumlulukların karşılanabilmesi, doğal olarak mümkün görülmemektedir.

3194 sayılı Kanun, belediye ve valilik yetki alanına giren işlemlerin gerçekleştirilebilmesinin, mevcut teknik kadrolar aracılığıyla yapılamayacağı gerçeğinin bilincinde olarak; teknik eleman sorunun çözümü için Yeminli Mimarlık ve Mühendislik Bürolarının açılması kararını da birlikte getirmiş ve herkesçe bilinen gerekçelerle Kanunun işlerliği açısından gerekli görülen bu uygulama, Anayasa Mahkemesi'nin 18.4.1987'de yayınlanan kararı ile iptal edilmiştir.

Bu iptalin sonucunda; kanun, en önemli uygulama olanağını yitirmiştir. Anayasa Mahkemesi'nin iptal kararını sonuçları bakımından değerlendirdiğimizde; kanunun, uygulanabilirliğini kaybettiği ve bu gerekçe ile kadük kaldığı sonucuna varmaktayız.

Bizi, bu sonuca getiren en önemli gerekçe, 1985-1987 yılları arasında sonuçlandırılan, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Teknik Araştırma ve Uygulama Genel Müdürlüğü'nce belediyelerin teknik eleman durumunu belirlemeye yönelik anket çalışmasıdır.

Bu anket sonuçlarına göre; belediyelerde görev alan teknik elemanların meslek gruplarına dağılımı ve yıllara göre değişimi şöyledir:

	1984	1986
Mimar	735	654
Har. Müh.	188	206
Şeh. Pl.	42	51
Fen Memuru	1873	767
Toplam yüksek okul mezunu	2763	4396

* 1979 ODTÜ Şehir Bölge Planlama Bölümü'nden mezun oldu. 1982 Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi ve Siyaset Bölümünde yüksek lisansını tamamladı. Halen Doktora çalışmasına devam etmekte.

** Türkiye 12. Dünya Şehircilik Günü Sempozyumuna ŞPMMO adına sunulan bildiri.

Tabloda görüldüğü gibi; fen memuru sayısında, belediye sayısı 1701'den 1890'a çıkmasına karşın çok ciddi bir düşme görülmekte; buna karşılık, toplam yüksek okul mezunu sayısında ise önemli bir artış olmaktadır. Ancak, fiilen imar işlerinde çalışabilecek ihtisas dallarında önemli bir artış gözlenememektedir.

1984 verilerine dayalı anket değerlendirmesinde, teknik eleman niteliği ve imar affı için yapılmış başvuru sayıları değerlendirmesine bakacak olduğumuzda;

Fiilen imar işlerinde çalışan yüksek okul mezunu elemanı olmayan belediyelere (1250 tane), imar affları için yapılan başvuruların % 99.14'ünün yapılmasına karşın; bünyesinde 2 yüksek okul mezunu çalıştıran belediyeler, bu başvuruların % 0.10'unu karşılamak durumunda kalmışlardır. Bu da açıkça göstermektedir ki, belediyelerin sahip olduğu elemanın niteliği ile imar mevzuatına aykırı yapılaşmaların denetimi arasında önemli bir korelasyon söz konusudur.

Birinci anket 1701 belediyeye gönderilmiş, 1256 cevap elde edilmiştir. İkinci anket 1810 belediyeye gönderilmiş olup, 1357 anket cevaplanabilmiştir. Anketlerin yaklaşık % 25'i cevapsız kalmıştır. Kuvvetle muhtemeldir ki, cevap göndermeyen belediyelerde böyle bir anketi doldurabilecek nitelikte eleman bulunmamaktadır.

3194 sayılı Kanun ile belediyelerimizin artan yetki ve sorumlulukları, üzerinde çok tartışılan ve hepimizce bilinen konulardır.

Bu yetki ve sorumlulukları uygulamakla görevli belediyeler, bir yandan yeni imar kanununa uygun yönetim yapısı değişikliğine uğramadığından, öte yandan da anket sonuçlarından açıkça görülen teknik eleman sorununu çözmeye yönelik olarak önerilmiş Yeminli Mimarlık ve Mühendislik bürolarından yoksun olduğundan; konu, belediye yönetimleri için, kaldırılması mümkün olmayan bir yük haline gelmiştir.

Teknik eleman kadrosundan yoksun bu belediyelerimiz, kendilerine verilen yetkiye dayanarak; sayısı tesbit edilemeyecek miktarda imar planı, plan revizyonu ve mevzi imar planları yaptırıp, onamaktadır. Bu planlama kararları ile bire bir etkilenen kent yaşayanları, yani yönetilenlerin durumu ve konumu da ayrı bir inceleme konusu olabilecek çeşitliliktedir.

KENT HALKI YA DA YÖNETİLENLER

Kent yönetimi adını alan başlık altında, gerçekte ciddi bir yönetimin ne yapısal ne de insan kaynağı açısından sözkonusu olamayacağını gördük. Kanımızca; belediyeler, henüz gerek mali ve gerekse idari olarak gerçek birer yönetim biçimi niteliğine haiz olmasalar da; uygulamalarından dolayı yönetilen veya daha gerçek bir deyimle, doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenen bir kesim olan kent halkının yaşama biçimi üstünde tasarruf hakkına sahiptirler.

En basit belediye hizmetinden, plan onama erkine kadar, yapılan her uygulamadan kent halkı etkilenmektedir. Ar-

tan nüfusa paralel olarak artan sosyo-ekonomik ihtiyaçların giderilmesinde en önemli role sahip belediyelerimiz, doğru bir teşhisle sorunlarına en köktenci çözümün planlama yolu ile getirilebileceğini görmüşlerdir.

İşte bu teşhisten hareketle, hummalı bir plan onama eylemine girişen belediye meclisleri, tedaviyi; kentsel rantın paylaşımında güçler dengesini değiştirmek ve genişletmek olarak anlamıştır. Plan onamalarında görülen hızlanma ve sayısal artış, planlama anlayışında niteliksel gelişme ile eş anlamlı olmamıştır. Öyle ki, istisnai bir çözüm olarak, yönetmeliklerde yer alan ve ancak daha büyük ölçekli bir plan kararına dayanması gereken mevzi imar planları, plan değişiklikleri, ıslah imar planları günümüzde en yaygın kullanım alanı bulan planlama türü olmuş;

bütünsel kararlar içeren imar planları ise adeta, istisnai hal kapsamına girmiştir.

Bütüncül bir yaklaşımdan genellikle yoksun olarak, kentsel rantı artırmak ve paylaşımını yaygınlaştırarak trafik akışını düzenlemeye yönelik olarak sürdürülmekte olan bu çabaya, planlama adını vermek; kanımızca, hem planlama bilimine hem de kent halkına yapılmış büyük bir haksızlıktır. Yönetim tarafından alınmış kararlara direnme ve değiştirme eylemi, sivil örgütlenme deneyiminden yoksun kent halkı için mümkün olmamakta; yönetime karşı tek güç olarak görülen oy kullanma hakkının da kullanılması, gerek kentsel ranttan ortak yararlanma oranının artması ve gerekse belediye hizmetlerinden yoksun bırakılma korkusu ile pasifize edilmektedir.

Kent yaşamını birebir ilgilendiren konularda, belediyeler, yeterli teknik bilgi ve beceri düzeyine sahip olmayan bir kadro ile kararlar alıp, bunları uygularken; bu kararların sonuçlarından etkilenen kent halkı, bir başka deyişle; yönetilenler, sorunlarını bireysel boyutta çözme uğraşı vermektedir.

ŞEHİR PLANCILARI

Sehir plancısı dediğimizde; planlama bilgi ve beceri düzeyine erişmiş ve bir meslek olarak bu işi ifa edebilmenin gereği olan; disiplinler arası ve planlamaya yönelik bir eğitimin geçmiş kişilerle akla gelmektedir. Oysa, gerçekte, "İmar Planlarının Yapımını Yüklenecek Müellif ve Müellif Kuruluşlarının Yeterlilik Yönetmeliği" incelendiğinde, planlamanın değişik branşlarının yanı sıra, çok farklı bir disiplin olan Mimarlık Fakültesi mezunlarının da plan müellifi tanımı içinde yer aldığı görülmektedir. Daha da ilginç, mezuniyeti ile birlikte F dereceli müteahhitlik karnesine hak kazanan planlama bölümü mezunlarının bu hakkı yok farzedilerek; grup atama konusunda, mimarlar ile şehirciler eşit koşullarda değerlendirilmektedir.

Yönetmelikte, plancıların haklarını belki de en fazla zedeleyen "planlama konusunda bir resmi kuruluştan çalışmış olma" hükmüdür. Bu hüküm ile, mülga İmar ve İskan Bakanlığı'nın Planlama ve İmar Genel Müdürlüğü, Bakanlık Bölge Müdürlükleri ve Nazım Plan Bürolarında, İller Bankası

Genel Müdürlüğünün ilgili birimlerinde mimar ve şehir plancısı olarak çalışanlar kastedilmektedir.

Yapılan işi değil de, kaderin bir cilvesi olarak çalışılmakta bulunulan birimi içeren bu sınıflama sonucu; hayatının 12 yılını dosya bakarak harcamış mimarlar, bugün A dereceli belgeye haiz olarak görevlerinden istifa etmiş ve büro açarak, plan yapar hale gelmişlerdir. Salt bu uygulamanın sonucu olarak; Planlama İmar Genel Müdürlüğü'nde çalışıp, dosya bakarak plancı niteliğine kavuşmuş 21 mimar, istifa etmiş ve bugün A ve B dereceli karne sahipleri enflasyonu yaşanır hale gelmiştir.

Yönetmeliğin 16. maddesi hükmü uyarınca; sözleşmesi, müllefi hatası nedeniyle iki kez feshedilen veya aynı aşamada planın yetersizliği nedeniyle iki kez ret ve iade olunan plan müelliflerinin yeterlilik belgeleri, bir yıl süre ile askıya alınmaktadır. Teknik yeterliliği kent yönetimi bölümünde belgelenmiş bulunan belediyeler, bu madde ile ellerinde tuttukları yetkiyi, açıktır ki, istedikleri biçimde plan elde etmek ve mesleki ahlaka haiz plancıları, planlama piyasasından silebilmek amacıyla kullanacaklardır."

Odalara üyeliğin zorunlu olmadığı bir ortamda faaliyet gösteren ŞPMMO nun 790 kayıtlı üyesi olup, 110 üye büro tescil belgesi alarak çalışmaktadır. Odanın, serbest çalışanlar üzerinde yaptırım gücünün olmadığı, gene, planlama alanında çalışmakla birlikte büro tescil belgesini Mimarlar Odası'ndan da alabilme keyfiyetinden anlaşılmaktadır.

PLANLAMA

Tebliğ bu bölümüne kadar bir durum tesbiti yapıp ve halihazır durumun, gerek belediyeler ve kent halkı ve gerekse planlılar açısından pembe bir tablo çizmediği gerçeği ile karşılaştık. Bu gerçek karşısında suskunlaşmak yerine, olması gerekenin gerçekleştirilebilmesi için yapılacak uygulamalara yönelik önermeler getirmeyi, bir meslek odası olarak görev biliriz.

Nitelik olarak nasıl bir planlamaya gerek duyulduğu konusunu, bundan önceki pek çok platformda tartışılmış olmasına karşın, bir kez daha kısaca vurgulamakta yarar görüyoruz.

Planlamaya, bütüncül yaklaşım esas olmalıdır. Yani; eldeki eleman potansiyelini değerlendiren, Milli Fiziki Plan ve Bölgesel Planlama çalışmaları ivedilikle başlatılarak, bu plan kararları doğrultusunda kent imar planlarının yapımı yönlendirilmelidir. Var olan idari yapı içinde her ne kadar bu planların yapımı Devlet Planlama Teşkilatı'na bir görev olarak verilmişse de; bu örgüt, bu tür planlama çalışmalarını denetleyebilecek bir kadroya dahi sahip değildir. Bu sorunun çözümü, DPT ile eşit hiyerarşik konuma sahip, fiziki planlamanın gereğine uygun formasyon ve örgütlenme düzeyinde bir teşkilatın kurumsallaşmasında ve bu tür ulusal kararların verilmesi gereken bir kuruluştaki çalışanların Türk vatandaşlarından seçilmesinde büyük yarar görülmektedir.

Bütünde belirlenen kararlar uyarınca geliştirilecek parçasal planlama kararlarında karşılaşılabilecek hata payının da

bütünsel kararların doğruluk payı ile orantılı bir biçimde azalması beklenmelidir.

Biz, bu tebliğ kapsamında; planlılar ve kent halkını, çıkarlarının ortaklığı varsayımı ile bir bütün; kent yönetimini ise idare ve mevzuatı ile bir bütün oldukları kabulü ile yapılabilecek düzenlemelere ilişkin önermeler getirmeyi uygun gördük.

— Kent düzeyinde özlediğimiz niteliklere haiz bir planın gerçekleştirilebilmesi, herşeyden önce, demokrasinin kurumlarının yaygınlaştırılarak geliştirilmesi sürecine hızla geçilmesini gerektirmektedir. Ancak, böylesi bir uygulama ile planlama, meslek odaları, optimum büyüklükte mahalle örgütlenmeleri ve diğer gönüllü dernekler aracılığı ile her aşamada denetlenerek; planlamaya aktif katılım sağlanabilir.

— Kendi yaşam çevresini belirleme hakkı, insanların en doğal bireysel hak ve ödevlerinden biridir.

Bu hakkın kullanılmasında, gönüllü dernekler ve meslek odalarına önemli görevler düşmektedir. Tüm bireysel hak ve özgürlüklerde olduğu gibi, bu hakkın da bir sınırlayıcısı vardır ki, bu da, sınırlı doğal kaynakların hakça kullanımı ve gelecek kuşaklar için korunmasını amaçlayan kamu yararı ilkesidir.

Özetle, yaşam çevresini daha sağlıklı ve düzenli hale getirirken, bireysel hak ve özgürlüklerin sınırlarını belirleyen en önemli kıstas, kamu yararı kıstası olmak durumundadır. Bu konuda bilgilendirme, yönlendirme ve kamuoyu yararma işlevi, meslek odaları ile gönüllü demekler aracılığıyla yürütülmelidir.

— Yasal olarak önleyici hiçbir gerekçe olmamasına karşın, planlamaya aktif katılımın sağlanması, yapılageliş kuralları nedeni ile gerçekleştirilememektedir. Belediyelerin, demokrasinin geliştirilmesi konusunda üstlenmesi gereken en önemli işlev; planları, plandan etkilenen ve planlama deneyimine sahip kişilerden oluşan ortak platformlarda tartışarak, gerektiğinde oylayarak, geliştirme ve halkın önceden onayını alarak, bir yandan demokrasi geleneğini kökleştirirken öte yandan da planlama kararlarının uygulama ve denetim görevinin paylaşıldığı, tarafların uzlaşabildiği ve gelecek kuşaklara miras bırakabilecek değerlerin korunduğu ve sahip çıkıldığı bir planlama anlayışını da kökleştirmektir.

— Son olarak; mevcut imar mevzuatının dayandığı en önemli uygulama aracı olan, Yeminli Mimarlık ve Mühendislik Bürolarının iptali ile; yasa, hukuki olarak olmasa da pratik olarak kadük kalmıştır.

Gene aynı biçimde; üç tarafı denizlerle kaplı ülkemiz, Anayasa Mahkemesi'nce iptal edilen Kıyı Kanunu'ndan sonra, aynı kanun genelge haline getirilerek yönetilmektedir.

İmar mevzuatının ivedilikle gözden geçirilerek, yeni bir mevzuat oluşturulması amacı ile gerekli kamuoyunu yaratmak ve kanun koyucuları zorlayıcı önlemleri her alanda geliştirmek, bir vatandaşlık görevi addedilmelidir.

□

Mülkiyet Kurumu, Kamu Yararı Kavramı ve İmar Planları Üzerine**

İlhan TEKELİ*

I. GİRİŞ

Artık, kutlanması kurumsallaşan Dünya Şehircilik Günü'nün, bu yıl, imar hukuku ve kent planlaması sorunlarına ayrılmış olmasını, kentsel yapılarımızı biçimlendiren temel toplumsal kurumların ve imara ilişkin hukuk pratiğinin irdelenmesi için değerli bir fırsat olarak görüyorum. Günlük pratik içinde müzminleştiğinden varlığına alışılan ve sonuçlarına katılan birçok rahatsızlığın, tekrar gündeme gelmesi ve çözümüne yeniden çaba gösterilmeye başlanması için bu tür serinkanlı değerlendirmeler gerekiyor.

İster kentleri planlayan biz planlılar olalım, ister kentleri yöneten yöneticiler, isterse de planlar ve diğer yönetim işlemleri üstünde yargı denetimini kuran hukukçular olsun; insanların sağlıklı yaşadığı, işlevsel, yani toplumun değişik gereksinimlerine cevap veren, estetik değerlere sahip çevreler oluşturmak istiyoruz. Kuşkusuz, insanların, yaşamalarında verdikleri her yanlış kararın bir pahası vardır. Ama, bizim hatalarımız uzun ömürlü taşınmazlar alanının oluşumu üzerinde olduğu için, çok büyük ve nesiller boyu taşınan pahalara neden oluyor. Etkileri kısa sürede kaybolmuyor. Tersine, birikiyor, artarak sürüyor. Toplumda kişilerin büyük fedakarlıklarla gerçekleştirdikleri birikimler, bizim sağladığımız imar düzeni başarılı olmazsa; insanların mutluluğunu artıran yatırımlar haline gelemiyor; tersine, sürekli olarak taşıyacakları bir huzursuzluk kaynağı haline dönüşüyor.

Planlılar, yöneticiler ve hukukçular olarak Dünya Şehircilik Günü'nde kendimize sormamız gereken temel soru; bizim bu sorumluluğu başarıyla taşıyıp taşımadığımızdır. Bu soruyu yanıtlamak için, kentlerimizin durumuna bakmak yeterlidir. Sonucun olumsuz olduğu konusunda; sanıyorum, bu toplantıya katılanlar, kolayca hemfikir olacaklardır. Bir yandan planlar üretilip, uygulanması için stratejiler geliştireyoruz. Diğer yandan, hergün, plan dışı kalmanın, planı çiğnemenin yeni yollarını yaratıyoruz. Bir kargaşa sürüp gidiyor. Bu kargaşayı kimileri, toplum açısından sonuç ne kadar olumsuz olursa olsun, kişisel kazançla dönüştürebiliyorlar. Kuşkusuz, bu durumu kişilerin iyi ya da kötü olmalarıyla açıklamak olanağı yoktur. Bir açıklama getirebil-

mek için daha temel nedenlere, kurumsal yapıların incelenmesine eğilmek gerekir. Bu genel yargının doğruluğuna inanarak, bildirim bir çizgi doğrultusunda geliştireceğim. Ama, hemen belirtmek gerekir ki; bu genel yargının, imar alanında sayıları hergün artan fırsatçıları aklamakta bir gerçekçe olarak kullanılmasına karşıyım.

Böyle ağır bir bilanço ile karşılaşıldığında yapılacak ilk iş; bu ortamı yaratan kurumların serinkanlı bir değerlendirmesidir. Kent planlamasını belirleyen temel kurum, taşınmaz; daha da somutta, kentsel arsa mülkiyetidir. Mülkiyetin kurumsallaşma biçimi, hem bizim planlama anlayışımızı hem de plan dışı kalma yollarımızı, planları yozlaştırma biçimlerimizi belirliyor. Bu nedenle; bu bildiride merkeze, mülkiyet kurumunu alarak bu kuruma ilişkin anlayışlarımız ile imar planlamasıyla, imar aflarıyla, vb imar uygulamalarıyla ulaşmaya çalıştığımız hedefler arasındaki tutarlılığı araştıracağız. İmar planlama yaklaşımlarımız ile mülkiyet anlayışlarımız arasındaki tutarlılığın kurulmasının değişik seçenekleri üzerinde duracağız.

II. İMAR PLANLAMADA MERKEZİ KURUM OLARAK TAŞINMAZ MÜLKİYETİ

Bir mülkiyet sistemi, toplumdaki kişiler arasındaki hakları o şekilde dağıtmalıdır ki; her kişi, sahip oldukları için haklı gerekçelere sahip olmalıdır. Adalet, temel çıkış noktasıdır. Mülkiyet sistemi, ancak ona göre savunulabilir. Kuşkusuz, mülkiyeti temele alarak adaleti tanımlamak yanlış bir tutum olacaktır. Bir mülkiyet sisteminin dört temel soruya yanıt getirmesi gerekir. Birincisi, edinme ilkesidir. Bir nesnenin hangi koşullarla mülk edinilebileceğini belirler. İkincisi, değiştirme ilkesidir. Mülkiyete konu olan nesnenin hangi koşullarda bir başkasının mülkiyetine geçeceğini gösterir. Üçüncüsü, kullanım ilkesidir. Bir nesneye sahip olan kimsenin o nesne üzerinde ne yapabileceğini, ondan nasıl yararlanacağını belirler. Dördüncüsü ise, düzeltilme ilkesidir. Bir nesne, ilk üç ilkeye aykırı olarak edinilmiş, el değiştirmiş ya da kullanılmış ise bunun nasıl düzeltilene ilişkin kuralları içerir. Eğer, biz, ülkemizdeki kentsel arsalarla ilişkin mülkiyet sistemini irdelemek istiyorsak, bu dört konudaki ilkeleri de irdelememiz gerekecektir.

Mülkiyet sistemi için bu noktaya kadar yaptığımız betimlemenin içi boşdur. Bu dört konudaki ilkenin içinin nasıl doldurulacağı toplumsal olarak belirlenir. Bu sava açıklık kazandırmak için kısaca bazı tarihsel örneklerle eğilmek gerekir. Örneğin; feodal dönemin mülkiyet anlayışı ile liberal düşüncenin mülkiyet anlayışı ya da ilkeleri arasında önemli farklılıklar vardır. Feodal dönemde, kişilerin sınırsız denilebilecek mülkiyet hakları, sadece özensiz kişisel eşyaları için söz konusuydu. Toplum bakımından

* 1960 yılında İTÜ İnşaat Mühendisliği Bölümü'nden mezun oldu. 1964'te ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü ve 1966'da University of Pennsylvania, Regional Science'dan yüksek lisans derecesi; 1968'de İTÜ Mimarlık Fakültesi'nde doktora, 1973'te ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümünde doçentlik ve 1979'da aynı bölümden profesörlük derecesi aldı. Halen ODTÜ, Şehir ve Bölge Planlama Bölümünde öğretim üyesidir.

** 16-18 Kasım 1988 tarihleri arasında düzenlenen Dünya Şehircilik Günü Kollokyumu için hazırlanan bildiri.

önemli olan nesneler üzerindeki mülkiyet ise karmaşık bir haklar ve yükümlülükler demeti biçimindeydi. Örneğin; temel üretim kesimi olan tarımda, toprağın üzerinde değişik türde haklara sahip ama birbirine belli yükümlülüklerle bağlı iki grup insan vardı. Bunlar, bey ve ortakçiydi. Toplumda iki farklı pozisyona sahip bu kişiler, bu pozisyonlarının sonucu toprak üstünde birbirine karşı değişik hak ve yükümlülüklerle sahipti. Mülkiyetin üçüncü kullanım ilkesi, belli bir üretim ilişkisi halindeydi. Ayrıca, edinmeye ve eldeştirmeye ilişkin ilkeleri, soydan geçmeye dayanıyordu. Beyin ve ortakçıların toprakla ilişkileri başkasına devredilemez biçimde kurulmuştu. Ancak, miras yoluyla, belli kurallara göre, aynı soydan gelenlere devredilebilirdi. Kişilerin toprağa ilişkin hakları, onu başkalarına devretmeyi içermiyordu. Orta çağ düşüncesinde özne ile nesne arasında net bir ayırım yoktu. Toprakla sahipleri arasındaki ilişki ebediydi, bir Bunda ancak kişinin yaşamındaki döngülerin değişiklik yapabileceği kabul ediliyordu.

Feodalizmin çözülüp, kapitalistleşme süreci içinde ulusal devletlerin gelişmeye başladığı ve sanayi devriminin yaşandığı dönemde gelişen liberal düşünce ile mülkiyete ilişkin ilkelerin içeriği de değişiyordu. İnsan, kendi maddi çevresini denetleyen ve başkalarına karşı onların da özgürlüğüne saygı göstermenin ötesinde bir yükümlülük duymayan bir özne olarak düşünülmeye başlandı. Her birey, kendi kaderini kendisi çizicekti. Bu düşünceler, kişilerin, malik oldukları nesneler üzerinde sınırsız denetime ya da haklara sahip olmalarını sağlayan, buna karşın söz konusu nesneyi tahrip edici kullanışları engelleyen, yükümlülüklerle bağlanmayan bir mülkiyet anlayışını beraberinde getirdi. Bu anlayışa göre; kişilerin, başlangıçta sahip oldukları nesneler vardır. Bu sorgulanmaz. Üzerinde durulan; daha çok elde-ğıştırme kurallarıdır. Mülkiyet, miras yoluyla eldeğıştirdiği gibi, piyasada satış yoluyla da eldeğıştirebiliyordu.

Liberal mülkiyet anlayışının kurumsallaşıp, toplumsal ilişkileri biçimlendirmeye başlaması ve toplumsal sonuçlarının ortaya çıkmasıyla birlikte, bu kurum üstündeki eleştiriler de açıklık kazanmaya başladı. Bu eleştirileri üç grup altında toplayabiliriz. Bunlardan birincisi; sahip olunan nesnenin hiç bir kayda bağlı olmadan kullanışının yarattığı dışsallıklar dolayısıyladır. Kişilerin mülkiyetindeki nesnelerin kullanışının sonuçları, çoğunlukla sadece sahibi üzerinde etki yaratmaz; etki alanı, sahibi ile sınırlı değildir. Toplumdaki diğer kişileri ve hatta tüm toplumu etkiler. Bu durumda; bir kişinin mülkiyeti, başkalarının özgürlüklerini sınırlar hale gelmektedir. Buna, liberal doktrin içinde de kayıtsız kalmamaz. Bu durumda; sahip olunan nesnenin kullanışına ilişkin ilke, sınırlamalar getirme gereksinimi doğmuştur. Kamu yararı ve benzer kavramlar geliştirilerek, sınırlamalar konulmuştur. İkinci grup eleştiriler, bu mülkiyet sisteminin yarattığı haklar dağılımının adil ya da haksız olup olmadığının sorgulanmasından kaynaklanmaktadır. Daha önce de belirttiğimiz üzere; her mülkiyet sisteminin, nihai mihenk taşı adalettir. Liberal mülkiyet anlayışının işleyişinin, toplumsal adaleti sağlamadığı, eşitsizliği artırdığı ortaya çıkmıştır. Bu da bir yandan veraset

ve intikal vergileri gibi vergiler koruyarak eldeğıştırme kurallarının yeniden düzenlenmesi, yol açmış diğer yandan başlangıçtaki mülkiyetin sınırlanmaya dönük işgal kuramı, tabii haklar kuramı, emek kuramı, sosyal fayda kuramı ve benzer kuramların geliştirilmesine neden olmuştur. Üçüncü grup eleştiri; kapitalizm içinde, sanayi devrimi ile birlikte üretici güçler gelişerek, üretim araçlarını üzerindeki mülkiyetin emeğin yarattığı artığa elkoyma aracı haline geldiğinin anlaşılmasıyla gelişmiştir. Bu eleştiri de sosyalist rejimlerde üretim araçlarının mülkiyetinin sosyalleştirilmesine gerekçe olmuştur.

Sosyalist ülkelerde gelişen yeni mülkiyet sistemini bir tarafa bıraksak bile kapitalist ülkelerde de artık liberal dönemin mülkiyet anlayışının kalmadığını, toplumsal eleştiri sonucu değiştiğini söyleyebiliriz. Son elli yıl içinde, mülkiyetin sadece maliki ile nesne arasındaki bir ilişki olarak düşünülmeyeceği görüldükçe; malik, nesne ve toplum arasındaki bir hukuki ilişki olduğu görüldü benimsenmiştir. Mutlak ve kişiye bağlı olarak düşünülen bu hakkın, toplumsal açıdan sınırlandırılabilceği

kabul edilmiştir. Kuramda ortaya çıkan bu değişimin pratiğe her zaman yeterince yansımadağı, pratikte çoğu kez liberal anlayışın sürdüğü, ileri sürülebilir. Bu sav, herhalde, Türkiye için büyük ölçüde geçerlidir. Ama, burada benim asıl üzerinde durmak istediğim bu değil. Burada atını çizmek istediğim esas konu; mülkiyetle ilgili anlayışların toplumların ekonomik ve siyasal gelişmeleri sırasında değişmesi, toplumun gereksinimleri doğrultusunda yeniden biçimlenmesidir. Bunun için yapılması gereken, mülkiyet konusu dokunulmaz tabu olarak görmekten vazgeçerek, inceleme alanına çekmek, hangi ilkelerinin toplumsal açıdan yetersiz kaldığını sergilemek, bunlar yerine yeni ilkeler önermek, siyasal güçleri ve kamuoyunu bu değişikliklerin gerekliliğine inandırmaya çalışmaktır. Kuşkusuz, toplumdaki çıkar dağılımlarını doğrudan etkileyen bu tür konularda, değişikliklerin getirilmesinin ne kadar güç olduğunu biliyorum; ama, iyimserliğimi korumak istiyorum. Kanımca; iyimserliğini yitiren bir planıcı, yaratıcılığı, dolayısıyla büyük ölçüde de planlılığını da yitirmiş olmaktadır.

III. KENTSEL ARSA VE MÜLKİYET ANLAYIŞI

Bizi, bu yazıda ilgilendiren konu; geneldeki mülkiyet anlayışı değil, bir taşınmaz olan kentsel arsanın mülkiyetidir. Bu nesneye ilişkin mülkiyet ilkelerinin ne tür sorunlar yaratabileceğini tartışabilmek için, önce bu nesnenin özelliklerinin yakından tanınması gerekecektir. Bu özellikler yakından tanınmadan saptanacak mülkiyet ilkelerinin, toplumsal sonuçlarını değerlendirmek olanağı bulunamaz.

Önce kentsel arsayı tanımlamak gerekir. Kentsel arsa, herhangi bir toprak parçası değildir. Toprak olmasının ötesinde üç özelliğe sahiptir. Kent içinde, bir yere sahiptir, alt yapı ile donatılmıştır. ve inşaat planı ile hakkında bir karar getirilerek üstünde ne tür kullanışların yerleşeceği belirlenmiştir. Herhangi bir toprak parçasının kentsel arsa niteliğini kazanabilmesi için, bu niteliklerle donatılması

gerekir. Bir toprak, bu niteliklerle donanarak kentsel arsaya dönüşür. Bu nedenle kentsel arsa üretiminden söz edilmektedir. Bir hammaddenin dönüştürülüp, sanayi ürünü olması gibi. Kentsel arsa üretimi, kent toprağının artırılması bir kaynak olması nedeniyle, tekelleri rantlara konu olmaktadır. Kent planlama yazınında, kentsel arsa üretiminden söz etmenin, kentsel arsanın bu özelliğinin gözardı edilmesine neden olacağı kaygısıyla eleştirisi konusu olmuştur. Oysa; burada üretimden söz edilmesi, toprağın dönüşüme uğradığına dikkat çekmek içindir. Eğer, kaynak kıt ise, dönüşüme uğradıktan sonra da kıtlığı sürecektir. Kıtlığa dayanan kuramsal açıklamalar da geçerliliğini koruyacaktır. Ama, ham toprağın dönüştürülerek kentsel arsanın üretildiğini ortaya koymanın, bu üretimden doğan değerlerin nasıl paylaşılacağı konusunda görüş açılarını değiştirmek açısından çok farklı sonuçları olacaktır.

Tarımsal bir toprağın, kentsel arsa haline gelirken yaşadığı dönüşümü, hangi toplumsal faktörlerin yarattığını inceleyelim. Bir tarımsal toprağın kentsel arsa haline gelebilmesi için, ilk koşul; kentsel alan içine girmesidir. Bu ise; kentin, o alana doğru yayılmasıyla gerçekleşir. Bu yayılmayı gerçekleştiren, o ülkedeki nüfus artışı ve kentleşmedir. Bu sürecin yaratılmasında toprak sahibinin hiç bir katkısı yoktur. Toplumun tümü tarafından gerçekleştirilmiştir. Ama, kentsel arsa haline gelebilmesi için bu alana tüm kentsel altyapının sağlanması ve planlama yapıp imar kararlarının verilmesi gerekir. Bunları ise kamu yapacaktır. İşte bu çözümleme açıkça göstermektedir ki; Tarımsal toprak, toplum tarafından kentsel arsaya dönüştürülmüştür. Bu dönüşüm sırasında ise; piyasa değeri, yüzlerce misli artmıştır. Burada karşımıza bir adalet sorusu çıkmaktadır. Artan bu değerin, mülk sahibi ile toplum arasında hakça bölüşüm yolu nedir? Eğer, ham toprak ile kentsel arsa arasında bir dönüşüm olduğu ortaya konulmaz ve ikisi özdeş kabul edilirse; artan değerin, mülk sahibinin olması gerektiğini savunmak kolaylaşacaktır. Böyle bir çözümleme sonunda ise; toplumun yarattığı değere, bu süreçte hiç bir katkısı olmayan mülk sahibinin, elkoyduğu ortaya açık hale gelmektedir. Başlangıçta belirttiğimiz gibi; her mülkiyet sisteminin, hakların adil dağılımı koşulunu sağlaması gerekir. Bu koşul altında, bu tür bir elkoyma savunulamaz hale gelmektedir.

Böyle bir analiz karşısında; toprak sahibinin, artan değere elkoymasını haklı çıkarmak için şöyle bir örnek durum kurgulanabilir. Denilebilir ki bir girişimci, kentin uzağında büyük bir tarımsal toprak alarak, planlarını yaptırmış ve alt yapısını sağlamıştır. Bu durumda mülk sahibi aktiftir. Değer artışını sağlayan tüm nitelikleri, kendisi gerçekleştirmiştir. İlk bakışta bu örnek, yukarıdaki çözümlemeye uymayan bir durum yaratmış gibi görülebilir. Oysa, bu yanıltıcı bir görüntüdür. Bu girişimcinin aktifliğinin sağladığı, bu değerin yaratılması değildir. Sadece kentin büyümesi dolayısıyla; toplumun yarattığı değerin, normal olarak çökeceği alana çökmeyip, kendi alanına çökmesini başarmaktadır. Girişimcinin bu aktifliği, muhtemelen, bu kentte oturanların ortalama seyahat sürelerinin artmasına, dolayısıyla daha yüksek bir toplumsal pahaya neden olmuştur. Bu nedenle, kurgulanan bu örnek de, daha önce yapılan çözümlemeyi geçersiz kılamaz.

Kentsel arsanın, özellikle, Türkiye gibi hem nüfusu hem de kentleşme oranı hızla artan ülkelerdeki bir başka özelliği de, değerinin sürekli olarak artmasıdır. Kentler, sürekli olarak büyüdüğü için, varolan kentsel arsanın kente göre konumu sürekli olarak değişir, merkeziliği yükselir, bu da değer artışı getirir. Bunun ticari bakımdan sonucu; kentsel arsayı elde tutmanın, mülk sahibi bakımından hiç bir risk içermemesidir. Kentsel arsanın üzerinde durmamız

gereken bir başka özelliği, miktarının artırılabilip artırılmamasıdır. Bir toprak parçasının kentsel arsa haline gelmesi için gerekli olan alt yapı sağlanması ve imar kararları üretilmesi koşullarını düşündüğümüzde; kent toprağının artırılabilceği söylenebilir. Nitekim; kentli nüfusun, büyümesine paralel olarak, kent topraklarının miktarı sürekli olarak artmaktadır. Eğer böyle düşünülürse; kent toprakları üzerinde sadece diferansiyel rantlar oluşacak, bu da çok yüksek düzeye ulaşmayacaktır. Oysa, kentsel arsalar üzerinde miktarın artırılmamasından kaynaklanan tekelleri rantlar ve mutlak rantlar oluşmaktadır. Tekelci rant ise, kentsel arsayı tanımlarken üzerinde durduğumuz, arsanın kent içinde bir konuma sahip olmak özelliğinden kaynaklanmaktadır. Kente yeni alanlar eklenmektedir ama bunların konumları farklıdır. Artırılmayan belli konumdaki arsadır. Tekelci rant, bu konum özelliğinden doğmaktadır. Bu konumdaki arsa, kullanıcısına ortalama üstünde bir getiri sağlamaktadır. Bu fazlalık da arsa sahibince tekelleri bir rant olarak toplanmaktadır. Mutlak rant ise; ister özel mülk sahiplerinin arsaların arzına koydukları sınırlamalar, ister kamunun elindeki toprakları kullanışa açmaması ya da plan yapmaması, ister kent mekanında doğan toplumsal katmanlaşma yüzünden oluşan yaratılan bir kıtlık sonucudur. Arsa sahibine, normal üstü getiri sağlar. Toplumun aleyhine oluşan tekelleri ve mutlak rantları, gerçekte piyasa mekanizmasını savunan ideolojiler içinde de savunma olanağı yoktur. Piyasa mekanizmasının sağlıklı işleyişi için müdahale edilmesi, düzeltilmesi gereken sapmalar olarak görülürler.

Özelliklerini ve değerinin nasıl oluştuğunu gördüğümüz kentsel arsaya sahip olmanın, mülk sahibine sağladığı işlevlerin neler olduğunu çıkarsayabiliriz. Bu, bize, toplumda mülk sahibi olmanın ne tür güdülerle gerçekleştiğini de gösterecektir. Bir kentsel arsanın, sahibi açısından dört işlevi olacağı söylenebilir. Bunlar: 1) Kentsel arsa, üzerinde değişik kentsel işlevlerin görülmesi için yer sağlar. Sahibi bu faaliyeti kendisi gerçekleştirebileceği gibi başkasına kiralayarak, karşılığında bir rant alır; 2) Kentsel arsa, eğer sahibi tarafından konut yapılarak doğrudan kullanılıyorsa; onu belli bir toplumsal katman içine sokarak, belli bir toplumsal statü sahibi yapar; 3) Sahibinin birikiminin, enflasyonist bir ortamda erimesini engeller; 4) Toplumun yarattığı değere, hiç bir katkısı olmadan el koymasını sağlayan bir araç olur.

Bu işlevleri görebilecek bir taşınmazın, mülkiyetin liberal bir mülkiyet sisteminin ilkeleri içinde düşünülmesinin ne tür toplumsal sonuçlar doğurduğunu ve bu ilkelerin hangi noktalarda düzeltilmesi gereksinmesinin ortaya çıktığını inceleyelim.

Kuşkusuz, kentsel arsanın temel işlevi; içerisinde kentsel faaliyetlerin gerçekleştirileceği yapılar için yer sağlamasıdır. Bu mülkiyetin kullanma ilkesi ile ilişkilidir.

Burada, tam liberal bir anlayışın sonuçları ne olacaktır? İlk bakışta tam liberal bir mülkiyet anlayışının, kentsel arsa üzerinde üç boyutlu olacağı, sahibine, arsanın hem altında hem üstünde mali olanaklarına göre istediği gibi yapı yapmayı sağlayacağı düşünülebilir. Böyle bir anlayışın herkes tarafından uygulandığını düşünelim; bu uygulama, üç düzeyde tam bir kaos yaratacaktır. Önce, bu hakkı kullanan kişi açısından tam bir kaynak ziyarı doğuracaktır. Ulaşılması çok zor, alt yapısı sağlanamayan, sağlık koşullarına uygun olmayan bir yapılar yığını içinde bir yere sahip olacaktır. Taşınmaz olduğu için de, bu sonuçtan kaçınamayacaktır. Kişinin, önce, kendi yatırımının güvencesi için bu hakkın kullanılmasının bir imar planı ile sınırlandırılması gereği ortaya çıkar. Bu noktada; eğer bu doğru ise, niye kişilerin imar düzenlerini çiğnedikleri sorulabilir. Bu, yukarıda tanımlanan durumdan farklıdır. Onlar başkalarının uyduğu bir düzen varken, bu düzeni çiğneyerek bir çıkar sağlamaktadırlar. Herkesin kuralları çiğnemesi halinde, sağlanacak bir çıkar kalmamaktadır. İkinci düzeydeki eleştiri; liberalist doktrinin "kişinin özgürlüğünün başkasının ile sınırlı olması" ilkesine dayanabilir. Bu kullanma özgürlüğü, komşusununki ile sınırlı olacaktır. Onun kullanımına zarar vermeyecektir. Bunun sağlanması da, bir düzen kurularak, kullanım biçiminin sınırlandırılması gerektirecektir. Bu iki temellendirme de doğrudan arsa sahiplerinin çıkarı açısından bir düzenlemenin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Oysa, bu yapı, kararların yarattığı dışsallıklar, sadece komşularla sınırlı değildir. Tüm toplumu çok değişik yönlerden ilgilendirir. Arsa sahibinin yarattığı dışsallığın maddi ve manevi pahasını tüm kent öder. Bu nedenle de, kullanım özgürlüğünün sınırlandırılması gerekir.

Bu sınırlama, devlet tarafından yapılan idari bir işlem niteliğindeki imar planıyla getirilir. Bu, keyfi bir sınırlama değildir. Gerçekte; kamu yararını sağlamak için yapılmış bir düzenlemedir. Kente bir düzen getirmektedir. Bu düzen ise; arsa sahibine bazı haklar getirdiği gibi, görevler de yüklemektedir. Bu görevler; bu düzenin kendine tanıdığı hakların dışına çıkmaktan kaçınma, komşularının ya da toplumun çıkarı için bazı sonuçlara katlanma (bazı durumlarda bu katlanma malının istismal edilmesine kadar gidebilecektir), komşularının ve toplumun çıkarı açısından bazı şeyleri de yapma zorunluluğu olarak sınıflandırılabilir. Daha önce de belirttiğimiz üzere; mülkiyet hakkının, böyle bir düzenlemeyle sınırlandırılmış olması; o arsada yapılacak yapının değerinin güvencesi olmaktadır. Bu nedenle; bu yazıda kentsel arsa tanımlanırken, imar düzenlemesinin yapılmış olması, kentsel arsanın ayrılmaz bir özelliği sayılmıştır.

İkinci işlev (arsa sahibinin, aynı zamanda kullanıcı olması halinde) mülkiyetin, toplumsal bir statü getirme işlevi, kentin ve toplumun yapısından kaynaklanmaktadır. Katmanlara ayrılmış bir toplumda; bu katmanlaşma, kent mekanına da yansımakta; toplumsal katmanlar, kentte farklı mekanlara yerleşmektedir. Kuşkusuz, bu mekansal ayrım; toplumdaki var olan katmanlaşmayı, yeniden üretmek işlevini de yüklenmektedir. Bu konuda, mülkiyet ilkelerine bir sınırlama getirip getirilmeyeceği; bu katmanlaşmaya, toplumda bir sorun gözüyle mi yoksa istenilen bir özellik gözüyle mi bakıldığı ile yakından ilgilidir. Buna göre; ya ar-

sanın kullanım ilkelerine yoğunluk sınırlamaları getirilerek, ya da eldeğiştirme ilkelerinde belli alanlarda mülk sahibi olma, belli gruplara kapatılarak sınırlamalara gidilir. Ama, genellikle bu konuda bir sınırlama getirilmez, piyasa mekanizmasının doğurduğu sonuçlara razı olunur.

Arsa sahipliğinin üçüncü işlevinin, kişilerin birikimlerini enflasyona karşı korumak olduğuna değinilmişti. Bu işlevin, dördüncü olarak ele alacağımız; toplumda yaratılan değere elkoyma işlevine göre sakıncası olmayacağını düşünenler olabilir. Her nesnenin mülkiyetinin bu işlevi gördüğü söylenebilir. Oysa, bu iki bakımdan yanıltıcıdır. Bunlardan birincisi; kentte, salt birikimi korumak güdüsüyle boş tutulacak bir arsanın, topluma önemli bir pahasının olmasıdır. Boş arsaya gelen alt yapı, etkin olarak kullanılmamış olmaktadır. Bu boş arsalar, dolayısıyla kent, daha büyük alana yayılmakta ve bunun sonucu olarak kentliler, ulaşımında daha çok zaman ve para harcamaktadırlar. Kişinin bu güdüsünün pahasını, şöyle

ya da böyle, toplum ödemiş bulunmaktadır. Oysa, kişi bu işlevi, değişik türde taşınır kıymetleri de elinde tutarak da gerçekleştirebilir. İkinci yanlış; daha önemlidir. Arsanın elde tutulması hiç bir zaman salt birikimi korumak amacıyla yapılmamakta; aynı zamanda, toplumun yarattığı değere, elkoymak amacıyla yapılmaktadır. Bunun sonuçları daha da tehlikelidir. Bunun getirdiği sorunları çözmek için, mülkiyet ilkelerine getirilen sınırlamalardan biri; mülk sahibine, bu arsaya belli süre içinde yapı yapma görevi getirmek ve bunu gerçekleştirmeyenlerin mülklerinin el değiştirmesini zorlayan kurallar koymak olabilir. Diğer; boş arsaları, yüksek oranda vergilendirerek; topluma taşıttığı pahanın karşılığını, mülk sahibinden almak diye formüle edilebilir.

Bu saptamalar bizi ilginç bir soruya getiriyor. Kentsel arsa mülkiyetine sınırlamalar getirilerek ne başarmaya çalışılmaktadır? Genellikle iki şeyin gerçekleştirilmeye çalışıldığı söylenebilir. Bunlardan birincisi; kent arsasının yukarıda sıralanan özellikleri dolayısıyla, mülkiyet sisteminin doğurduğu adil olmayan sonuçları düzeltmeye çalışılmaktadır. Başka bir deyişle, hak edilmeyen değerlere elkoymanın önlenmesidir. İkincisi ise; kent arsasının, sağlıklı yaşama olanak veren, öngörülen işlevlerin ekonomik olarak görülmesini sağlayacak biçimde, estetik nitelikte kullanılmasını sağlamaktır. Sınırlamaların, bu amaçlarından birincisinin, mülkiyetin birinci ve ikinci ilkelerindeki düzenlemelerle ilgili olduğu; ikincisinin ise, üçüncü ilkeye ilişkin bir sınırlama olduğu ve dördüncü ilkenin uygulamasının da her iki halde farklı farklı yapıtımlara bağlı olduğu söylenebilir. Bu iki farklı amaç ve farklı sınırlama biçimlerinin varlığı, önemli ve yaygın bir yanlışya kaynaklık yapmaktadır. Önemli bir kesim plancı ve yöneticiyi, her iki sınırlama amacının birbirine bağlı olmadan ayrı ayrı gerçekleştirebileceği kanısına itmektedir. Bu da, bugünkü imar planlarının başarısızlığının altındaki temel neden olmaktadır. Oysa, birbirinden ayrı görünen bu iki amaç, gerçekte birbirleriyle sıkı ilişkilidir; ancak, bir bütün olarak gerçekleştirilebilir. Eğer, mülkiyet haksız değer edinme aracı olmaktan arındırılmazsa, sistem içinde, plan dışında kalarak,

bu değere elkoyma güdüsü sürekli olarak kalacaktır. Bu güdü ise, sürekli plan dışı kalma yolları üretilmesine neden olacaktır. Öte yandan, haksız elkoyma yollarının açık oluşu, planın niteliğinin değişmesine neden olacak, planı haksız elkoyuşun aracı haline getirebilecektir. Bu nedenle, başarılı bir imar planı yapabilmeyi önkoşulu; kent arsası mülkiyetini, sadece faaliyetlere yer sağlamak işlevi ile sınırlandırarak diğer işlevlerinden arındırmaktır.

Kuşkusuz, bunu yapabilmeyi hem teknik olarak, hem siyasal olarak çok önemli zorluklar taşıdığını biliyorum. Kentte arsa sahipliği, toplumda oldukça yaygın bir kesimin bu haksız olan değeri artışından payalmasını sağlıyor. Gecekondu aıları vb yollarla, bu kesimin bilyüklüğü artıyor. Arsa sahibi olmayanlar da gelecekte bu oluşumdan pay alma ümidini koruyorlar. Bu nedenle; kentsel arsa mülkiyetini, diğer işlevlerinden arındıracak düzenlemeleri yapmak, kısa erimli siyaset anlayışları içinde gerçekleşmiyor.

Bu saptama, bizi, ilginç bir noktaya getiriyor. Kentsel arsa mülkiyetinin, toplumun yarattığı değerlere haksız elkoyma niteliğinden arındırılmadan yapılan imar planları, ya da buna ilişkin yargı denemleri, tam bir eşitlikçi kaygıyla yapılsa bile önemli bir şey başarılmış olmayacaktır. Başarılı; yaratılan değere haksız elkoyuştaki eşitlik olacaktır. Buradaki, olsa olsa, adalet dışına çıkmadaki eşitlik olmaktadır. Eğer, daha başlangıçta belirttiğimiz gibi; kentsel arsa mülkiyeti sistemi de, mülkiyet konusu olan nesnenin özellikleri gözönünde tutularak, adaletle temellendirilirse sorun kalmayacaktır. Ama, bu adalet, görüntüdeki bir eşitliğin ötesine geçen bir adalettir.

IV. KAMU YARARI VE İMAR PLANLAMA

Imar planlarına, burada yaptığımız çözümlemenin paralelinde; mülkiyetin, kullanıma ilişkin ilkelerine kamu yararı doğrultusunda sınırlamalar getirmenin bir aracı olarak bakabiliriz. Bu sınırlamanın nasıl temellendirileceği ve içeriğinin ne olacağı, büyük ölçüde, oldukça karmaşık bir kavram olan, kamu yararından ne anlaşılacağına bağlıdır. Bu kavramı berraklaştırmaya çalışmadan önce, bir nokta üzerinde durmakta yarar vardır. O da; eğer, kentsel arsa, yaratılan değerlere haksız elkoyma niteliklerinden arındırılmamış ise, imar planlarının, planıyı zengin etmeden başlayarak, belli grupları ve kişileri zengin etme ya da karar organlarını elinde tutan kişilerin, muhaliflerini cezalandırma aracı olmaya kadar uzanan, değişik işlevler kazanabileceğidir. İmar planlarının, bu türdeki, esas amaçları dışındaki kullanışlarının bizi ilgilendirmeyeceğini söylemek doğru olmaz. Çünkü, kamu yararından ne anlaşılacağına bağlı olarak; bu yadsınan kullanım biçimleri de amaçlanan haline gelebilir. İmar planları, hep, kamu yararı için çalıştıklarını savunmuşlardır. İmar planlarının, daha çok bir mimarlık mühendislik pratiği olarak görüldüğü dönemde; bu meslek alanının değeri yargılarına ve bu alandaki bilimsel bulgulara göre yapılan imar planlarının, kamu yararını gerçekleştirdiği varsayılmıştır. Ama, sosyal bilimlerle kent planlarının alış verişinin artmaya başlamasıyla; bu varsayım, sorgulamaya başlamıştır. Acaba, planlar, kendi değeri yargılarını, topluma kamu yararı adına empoze mi etmektedirler? Hazırlanan her planın, hiç bir plan olmadan gerçekleşecek bir kent

büyümesine göre, kamu yararını gerçekleştiren bazı yönleri olacağı kolayca ileri sürülebilir. Örneğin; hiç olmazsa, sokakları düzgündür, trafiğin akışına olanak verir. Buna karşın, planların hazırladığı bir başka plan daha ayrı niteliklere sahip olacaktır. Ama, kentleşmeden doğan rantları, başka alanlara kanallı edebilecektir. Böyle olunca, bu iki plandan birinin seçilmesini belirleyen; kamu yararından çok, toplumda o dönemdeki özel çıkarlar dengesi olduğu da söylenebilir. Böyle bir analiz sonunda, haklı olarak, kamu yararı kavramının özel çıkarları kamufle eden bir kavram olup olmadığı sorulmuştur. Kamu yararı kavramı üzerinde doğan bu bunalım, bu kavramın terk edilmesi, planlama pratiğinde büyük bir boşluk yaratacağını göstermiştir. Ama bu bunalım, kamu yararı kavramının daha iyi anlaşılmasına da yardımcı olmuştur. Temel sorunun, bu kavramın, ekonominin, salt faydacı (utilitarian) insan mode-

li ve atomistik bireylerden oluşan toplum anlayışı içinde kişilerin çıkarlarının toplamı olarak yaklaşılmaya çalışılmasından doğduğu anlaşılmıştır. O halde, yapılacak olan; yeni bir insan ve toplum varsayımı içinde toplum yararı kavramını yeniden kurmaya çalışmaktır.

Kamu yararı, temelde kişiye ilişkin değil; bu, kişilerin bir arada yaşayarak oluşturdukları toplumun varlığını sürdürmesine ilişkin bir çıkardır. O toplumdaki kurulu düzenin korunmasındaki çıkardır. Ama, bir noktada bu düzenin korunmasının, dolaylı ya da doğrudan kişinin çıkarıyla tutarlılığının kurulması gerekir. Kurulu düzen, meşruiyetini büyük ölçüde bu ilişkide bulacaktır. Bu nedenle; kamu yararı, ideolojilerle, ideoloji ile yüklenmiş ahlakla (etik) yüklüdür. Ancak bu yapıyla, kişi haklarını sınırlama gücünü kazanır.

Bir toplumdaki kamu yararı kavramının içeriğinin nasıl oluşacağı, başka bir deyişle; nasıl somutluk kazanacağı konusunda, ilk söylenebilecek; bunun, siyasal süreç içinde belirleneceğidir. Kuşkusuz, her siyasal süreç, toplumdaki siyasal örgütlenme ve siyasal güçler dengesinden etkilenmektedir. Bunu aklıdan çıkarmadan, iki başka faktörü de eklemek gerekir. Bunlardan birincisi; toplumda ulaşılmış olan uygarlık düzeyi ve felsefesidir. İkincisi ise; devlet felsefesidir.

Devlete ilişkin felsefeleri, çok kaba olarak organik devlet ve bireyle temellendirilmiş devlet diye ikiye ayırırsak; her iki halde de, kamu yararının temellendirilme biçimi, ayrı ayrı olacaktır. Organik devlet anlayışında; devlet, kişilerden bağımsız, kendi başına bir varlık olarak görülmektedir. Diktatöryal rejimlere kaynaklık eden bu devlet anlayışında, kamu yararının nasıl temellendirildiği bizi ilgilendirmiyor. Bizi, bireylerin varlığını esas alan, dolayısıyla; bireylerin seçmelerine dayandırılan devlet anlayışı içinde kamu yararının temellendirilmesi ilgilendiriyor. Bu da, bizi, çoğulcu, demokratik siyasal süreç içinde kamu yararının nasıl oluştuğu noktasına getiriyor. Burada, kişilerin çıkarı ile kamu yararı arasındaki ilişki doğrudan kuruluyor. Bu halde, kamu yararı ile toplumdaki çoğunluğun çıkarları arasında doğabilecek karşılıklı ortadan kalkıyor. Kamu yararı, sosyal adalet, toplumdaki kişilerin büyük çoğunluğunun çıkarı kavramları birbiriyle örtüşmeye başlıyor.

İşte, kamu yararı kavramının yaşadığı bunalım, bu noktada, insan ve toplumun yanlış kavramlaştırılmasından doğuyor. Eğer, Arrow'un yaptığı gibi; insanların kültürel etkilenme içinde bir topluluk oluşturmayıp tek tek atomistik bireylerden meydana geldiği; her kararını birbirinden

bağımsız olarak, sadece kendi faydasını (utility) en çoğa çıkarmak için verdiği varsayılırsa; oy ya da seçim süreci tutarlı bir toplumsal seçmeye geçişe olanak vermiyor. Kamu yararı, bu aşırı bireyci varsayımlar altında yok oluyor. Olsa olsa, bireylerin, birbirinin karar özgürlüğünü sınırlamasına indirgeniyor. Eğer, imar planına bu açıdan yaklaşılsa; bir uygarlığın, gerçekleştirilecek bir kent imgesi uğruna; mülkiyeti sınırlama hakkı kalmayacak, kamu yararının sınırları, komşuluk hukukuna kadar indirgenebilecektir. Oysa, daha gerçekçi insan ve toplum varsayımları içinde; çoğulcu demokratik süreç içinde, daha tutarlı bir kamu yararı içerikleri oluşturulabilir.

Toplumdaki bireylerin, gerçekleştirilmesinden ortak olarak sorumlu olacağı, paylaşılan bir "iyi" anlayışı, kamu yararı kavramının içeriğinin, demokratik süreçler içinde, oluşturulmasına kaynaklık edebilir. Uygar yaşam, bir topluluk anlayışından kaynaklanmayan, ahlaksal temeller olmadan kurulamaz. Topluluk olmadan adalet olmaz, adalet olmadan yaşam hem ben hem diğerleri için kaba ve yitici olur. Bu nedenle, atomistik, toplumla bağları kurulmamış, kişisel yararından başka kaygısı olmayan insan modelinden yola çıkarak, tutarlı bir kamu yararı kavramı oluşturamayız. Toplum içinde yaşayan başka kişilerle, düşünen ve duyan olarak ilişkide bulunan bir insan modeline dayanan bir toplum ve bunun kültürel ve ahlaksal temelleri, bizi, çoğulcu demokratik süreç içinde tutarlı bir kamu yararı içeriğine ulaştırabilir. Aslında, ulus kavramının arkasında da bu tür bir insan modeli vardır.

Kamu yararı kavramını sorguladıktan sonra; şimdi, ülkemizde imar planı pratiği içinde kamu yararı kavramının içeriğinin nasıl oluştuğunu irdeleyelim. Burada sorulacak soru, kent plancılarının, siyasal partilerin, düşünürlerin, yayın organlarının halk arasında birlikte gerçekleştirilmesi için uğraş verilecek bir iyi kent anlayışını, demokratik süreçler içinde yaygınlaştırmayı başarıp başaramadığıdır. Böyle bir başarı sağlanmadan, mülkiyet üzerinde bunu sağlayacak yönde sınırlamalar getirilmesinin, kamu yararının bu yönde içerik kazanmasının, beklenemeyeceği söylenebilir. Türkiye'de kamuoyunda iyi kentten ne beklendiği konusunda yaygınlaşmış bir anlayışın bulunduğu da bulunmadığı da söylenebilir. Bu konuda, görgül bir araştırmaya dayanmadan bir yargıda bulunmak istemiyorum. Bu noktada böyle bir yargıya gereksinmem yok. Ama, iki konuda açıklık var. Bunlardan birincisi; imar planı (yapma sürecinin, kamu yararına demokratik siyasal süreçlerle içerik kazandırmaktan uzak oluşu. İkincisi ise; iyi imar planı) konusunda, toplumdaki kişilerin, ikili bir ahlaka sahip olmalarıdır. Eğer, Türkiye'de aydın kesim arasında, iyi bir kentin ne olduğu konusunda bir araştırma yapılsa; özlenen kentin doğayla kaynaşmış, düşük yoğunluklu bir kent olduğu ortaya çıkacaktır sanıyorum. Bu kesim, bu özellikleri olmayan bir kent planının, iyi olmadığı için eleştirecektir. Ama, aynı kişiler, belki, aynı kent planında kendi arsalarına çok katlı yapılanma hakkı verilmesini sağlamak için de her yola başvuracaklardır. Plan dışı kalmamanın, yeni mekanizmalarını bulacaklardır. İmar planı konusunda böyle bir ikili ahlakın varlığı, büyük ölçüde kent arsaları üzerindeki mülkiyetin, toplum tarafından yaratılan değere haksız olarak elkoyma olanağı vermesinden kaynaklanmaktadır. Belki de bu ikiliğin, hukuk sistemimizde bulunan daha derindeki nedenlerden kaynaklandığı da ileri sürülebilir. Hukukumuzda, ulusun temellendirilmesinde ve mülkiyet hakkının temellendirilmesinde farklı insan modellerine dayanılmış olmasından söz edilebilir.

V. KAMU YARARINI GERÇEKLEŞTİRECEK İMAR PLANLARI İÇİN KENTSEL ARSA KONUSUNDA MÜLKİYET SİSTEMİ SEÇENEKLERİ ÜZERİNE TASARIMLAR

Buraya kadar olan çözümlememizde; mülkiyet sistemlerinin, tarihte toplumun gereksinmelerine göre değişme gösterdiğini; kent arsaları üzerindeki bugünkü mülkiyet sisteminin, kamu yararına uygun imar planlarının gerçekleştirilmesinde en önemli engel haline geldiğini gördük. Bu yazının mantığı, kaçınılmaz olarak bu noktada bir soruyu karşımıza çıkarıyor. O da, imar planı ve onun dayandığı kamu yararı kavramıyla tutarlı bir kentsel arsa mülkiyet sisteminin nasıl tasarlanacağıdır. Bu soruyu sormadan kendi pratiklerini mevcut mülkiyet sisteminin sınırları içine hapsedmek ve sonra da mesleklerini başarısızlığa mahkum etmek, plançılara iki bakımdan yakışmaz. Bir yandan, aydınlanma çağı, düzenlerin elinden ilahi olarak belirlenmişliği aldı. İnsanın kaderini, insanın eline verdi. Akıl, her an daha rasyoneli bulma uğraşı veriyor. Planlar da kendi meslekleri için daha rasyoneli bulmak durumundalar. Öte yandan, kent planı, yaratıcı tasarım savını elden bırakmıyorlar. Kurumların tasarımı da bir yaratıcılık alanı. Burada yaratacakları, fiziksel tasarım alanındaki yaratıcılıklarını zenginleştirecek.

Ben, burada, bir kentsel arazi mülkiyet sistemi için tek bir çözüm önermeyeceğim. Bir seçenekler yelpazesi oluşturmaya çalışacağım.

Böylece, siyasal arenaya olumlu olumsuz yönleri üzerinde tartışılacak seçenekler sunulmuş olacak. Kuşkusuz, insan aklının yaratıcılığı bu seçeneklerinin sayısını tartışmalar içinde daha da artıracaktır. Böyle bir tartışma biçimi, bugünkü kent arsaları mülkiyet sistemin savunulmasını zorlaştıracaktır. En kolay savunma yolu; seçenekleri ikiye indirerek, varolan dışındakini sistem dışına iterek suçlayıcı bir savunmadır. Oysa, seçenekler çok sayıda üretilip, sayıları sürekli olarak artırılırsa; böyle bir savunma olanağı kalmaz. Savunma, ancak, ileri sürülen kurumun kendisinden bekleneni gerçekleştireti, gerçekleştirmediği gösterilerek yapılabilir.

Bir kentsel arsa mülkiyeti sisteminden, başarması beklenen iki işlev olduğu söylenilebilir. Birincisi; her mülkiyet sisteminden beklenen adalet ilkesini gerçekleştirmesidir. Bu da; toplumun yarattığı değere, kişinin, haksız el koymasında araç olmamasıdır. İkincisi ise; demokratik süreçlerle belirlenmiş, kamu yararını gerçekleştiren imar planının uygulanmasını ya da yaşam biçiminin oluşmasını sağlamaktır. Bu yazıda özellikle vurgulanan nedenlerle, her iki amacın birbirinden ayrılmaz olduğunu unutmamak gerekir.

Önce birinci amacı alalım. Kağıt üzerinde bu amacı gerçekleştirecek, kendi içinde tutarlı üç seçenek oluşturulabilir. Birincisi; kent toprağındaki özel mülkiyeti esas alıp, bu toprağın kentsel arsa haline dönüşmesiyle ortaya çıkan yapı haklarının tümünün, arsa sahibine ait olacağını kabul etmek; ama, bu yolla el koyacağı değer artışını, tam olarak vergilendirmek. Bu sistemin de vergilendirme türlerine göre alt seçenekleri üretilebilir. Ama, buradaki tartışma için bu ayrıntıya girmeye gerek yok. İkincisi; toprak üstündeki mülkiyeti, iki boyutla sınırlamak. Bu, bir anlamda toprak üstündeki mülkiyetin, sadece tarımsal kullanım açısından yorumlaması olarak da düşünülebilir. Üçüncü boyuttaki yapılaşma izni tamamen kamunun hakkı olarak görülebilir. Bu iznin karşılığı alınarak, değer artışı tamamen kamuya maledilir. Alınan karşılığın, yıllık kiralar

halinde ya da satışta olduğu gibi, bir defada alınması türünde alt seçenekler geliştirilebilir. Ayrıca, toprak üzerindeki mülkiyet, iki boyutlu yani sıfır yükseklikli düşünüldüğü gibi, bir yada iki katlı da kabul edilerek, onun üstü kamuya bırakılabilir. İkinci seçenekte iki sahipli bir mülkiyet sistemi önerisi söz konusudur. Üçüncü seçenek ise; kent toprağını tamamen kamulaştırmaktır. Kullanıcıya uzun zaman süreleri için kiralamaktır. Tabii bu kira miktarının, para değerindeki değişimlere, kentin büyümesine ve arsanın kent içindeki konumunun değişmesine göre uyumunu sağlayacak mekanizmalarını da eklemek gerekir. Her üç sistemde de kent topraklarının kullanışı dolayısıyla doğan değere, kamuya el konulduğu için; kamunun elinde büyük kaynaklar oluşacaktır. Önerilen mülkiyet sistemini tamamlamak için, her üç halde de bu kaynakların bir fonda toplanması; bu fonun da, yeni kentsel arsa üretiminin sağlanmasında, imar kararları dolayısıyla kayba uğrayan kişilerin kayıplarının karşılanmasında ve nihayet kentte düşük gelirli grupların yaşam standartlarının yükseltilmesinde kullanılması gerekecektir.

Kağıt üstünde her üç sistemin de kamunun yarattığı değere el koyarak adaleti sağladığı ileri sürülebilir. Oysa, pratikteki sonuçları çok farklı olabilir. Bu sistemlerin hangisinin daha geçerli olacağını saptamak için, uygulandığı ülkelerdeki sonuçlarını inceleyerek, görgül bir değerlendirmesini de yapmak gerekir. Örneğin; Türkiye'de birinci tür bir sistemin uygulanmaya niyet edildiği söylenebilir de bu uygulamanın, burada hedeflenenden ne kadar uzak olduğu açıktır. Hemen her sistem için, ileri sürülebilecek bir çok sakınca bulunabilir. Bu sakıncaların herbirini giderecek yan mekanizmalar ileri sürülerek, değişiklikler yapılarak bu sistemlerin karmaşıklığı artırılarak pratiği denetleyecek güce kavuşmaları sağlanabilir. Böylece, kuramsal seçenekler olmaktan, uygulanabilecek seçenekler olmaya doğru yol alırlar.

Kentsel arsa mülkiyet sisteminin başlangıcına ilişkin seçenekleri koyduktan sonra, eldeştirmeye ilişkin ilkeleri ele alabiliriz. Bu konuda iki tür ilkededen söz edilebilir. Birincisi; el değiştirmelerin, değer artışlarına mülk sahibinin elkoymasını engellemek; ikincisi ise; üstünde yapı yapılmayıp, spekülatif amaçlarla boş tutulmasını önlemektir. Bunu sağlamak için, başlangıçta geliştirdiğimiz üç seçeneğin kendi mantıkları içinde kurallar konulabilir. Birinci ve ikinci seçeneklerde, bu iki amacı gerçekleştirmek için ayrı ayrı vergilendirme yolları önerilebilir. Üçüncü halde ise, taşınmazın kamuya geri dönmesi ve yeniden tahsis yolu tutulabilir. İlk iki halde, kamunun kullanışları için; üçüncü halde de, belki sistemin başlatılması için kamulaştırma gerekecektir. Burada tanımlanan sistemlerde kamulaştırmanın değerinin nasıl belirleneceği de, önemli bir tartışma konusu olmaktan çıkacaktır. Çünkü; bu değer, gerçekte toplum tarafından yaratıldığı ve topluma geri dönmesi ilkesi kabul edilmiştir. Eğer, bu artı değer özel mülk sahibinin olacağı kabul edilirse; ilginç bir çelişki doğmaktadır. Kamu, kendi yarattığı değeri mülk sahibinden satın almak için, büyük ödemeler yapmak zorunda kalmakta; böylece, haksız kazançta eşitsizliği sağlamaktadır. Önerilen sistemlerde ise; kamulaştırmada, ödemesi gereken, arsa sahibinin göresi olarak daha az olan kaybı olacaktır. Kaldı ki; kentsel arsa fonunda oldukça büyük kaynaklar toplanacağı için, bunu gerçekleştirmek zor olmayacaktır.

Mülkiyetin üçüncü ilkesi olan kullanım üzerindeki sınırlamalar, imar planı aracılığıyla yapılacaktır. Bu imar planlarının, demokratik süreçlerle oluşturulmuş, kamu yararı kavramlarını yaşama geçireceği ve artı değere kişilerin el koyması olanağından arındırılmış, dolayısıyla; plan dışı kal-

ma güdülerinin azaldığı bir mülkiyet ortamında uygulanacağı için, başarı şansının yüksek olacağı söylenebilir. Ama, bu planlar da zaman içinde değişme durumunda kalacaklardır. Kent büyümektedir, teknolojiler değişmektedir, kamu yararı kavramının, dolayısıyla, iyi kentin anlamı değişmektedir. İnsanların yaratıcılıkları, zaman içinde daha anlamı değişmektedir. İnsanların yaratıcılıkları, zaman içinde daha ilginç çözümler üretecektir. Öyleyse, bu planlar da değişecektir ve yenilenecektir. O zaman, karşımıza bir hukuki sorun çıkmaktadır. Kentsel arsalar eski imar planıyla verilen yapı yükseklikleri ve arazi kullanışları, bir müktesep hak oluşturacak mıdır? Bu sorunun yanıtı açıktır. İmar planlarının değişmesi, genel olarak idarenin düzenleyici hukuki işlemlerinin değişmesindeki gibi sonuçlar doğurur. Geçmişteki yapılar kalır, yeni yapılar yeni plana uygun olarak yapılır. Kuşkusuz, bu değişikliğin, keyfi olmaması gerekir. Kamu yararına bir zorunluluğu taşıması gerekir. Kaldı ki; önerilen sistemde, değişiklikler, çeşitli nedenlerle sorun yaratmayacaktır. Birincisi; arsa mülkiyetinin, artı değere elkoyma aracı olmaktan çıkarılmış olması yüzünden, değişiklikler önemli kayıplara neden olmayacaktır. İkincisi; sistem içinde, kayıpları karşılayıcı bir fon bulunmaktadır. Üçüncüsü ise; bu kentte spekülasyon olmayacağı ve boş arsa tutmak zor olacağı için, değişiklikten etkilenenlerin sayısı az olacaktır.

Gerçi, önerilen sistem ve idare hukukunun kuralları açısından bu sorunun yanıtı kolaydır ama, Türkiye'de var olan pratik açıdan eski imar planlarının, bir müktesep hak oluşturup oluşturmadıkları konusu çok önemlidir. Hem, önerilen sistemin üstünlüklerini göstereceği, hem de varolan uygulamanın açmazlarını ortaya koyacağı için bu konu üzerinde biraz daha duralım. Bugün, plan yapan ve yapan kurumlarımızda yargı organlarının kararlarının da etkisiyle şöyle bir inanç yerleşmiştir: Eğer yeni bir plan yapıyorsan; eski planda yapılacak değişikliklerle, kentsel arsa üzerinde yapı yoğunluğunu azaltacak öneriler getiremezsiniz. Çünkü; eski planda gösterilen yapılanma yoğunluğu, bir müktesep hak oluşturmaktadır. Yapılacak değişiklik, ancak, eski yapılanma yoğunluğunu artıracak yönde olmalıdır. Böyle bir anlayışın doğal sonucu, her plan değişikliği ile sürekli daha yoğun yaşam çevrelerinin yaratılması ve sürekli daha köyüye, daha çözümsüze gidiştir. Kanımca, var olan idare hukuku çerçeveleri içinde de dayanağı olmayan böyle bir inanış pratikte yerleşmiş olması, yargı çevrelerimizin, hukuk eğitimi veren kuruluşlarımızın üzerinde düşünmesi gereken ilginç bir örnek olaydır.

Öyle ise, bu noktada, böyle çözümsüzlüğe iten bir pratiğin nasıl ve neden doğduğunu sormak gerekir. Bana göre; nasıl doğduğu, mülkiyet hakkından bağımsız bir imar hakkı söyleminin kurulmasıyla yakın ilişkilidir. Oysa, bir kentsel arsa üzerinde ne yoğunlukta bina yapılabileceği, mülkiyet hakkı üzerinde idarenin düzenleyici işlevi ile belirlenmiştir. Eğer, bir bina yapılmışsa, bu müktesep haktır. Yapılmayan ya da yıkılıp yeniden yapılacak binalar için bunun bir müktesep hak olarak görülmemesi gerekir. Oysa, mülkiyet hakkından koparılmış, ayrı bir imar hakkı söylemi yaratılınca; bunun, mülkiyet hakkı üzerinde bir idari düzenleme olduğu gözardı edilmekte; o zaman, bu imar hakkının, müktesepliği kolayca savunulmaktadır. Nasıl sorusunu yanıtladıktan sonra, neden sorusuna geçebiliriz. Hukukta dayanağı olmasa bile bu uygulama, pratikte neden haklılık kazanmaktadır? Neden haklılık kazandığı; hukukumuzda, kentsel arsa mülkiyetinin, toplumun yarattığı değere, adil olmayan bir elkoyma yolu yaratıldığını kabul edilerek,

gerekli düzenlemelerin getirilmemesi ile açıklanabilir.

Geçmişteki plana bakarak, doğacak artı değere el koyma umuduyla, bu arsayı alan bir kimse, plan değişikliği dolayısıyla kayba uğramaktadır. Hatta, bazı kötü niyetli uygulamalar da, bu tür plan değişikliklerinin, kişiler üzerinde baskı aracı olarak kullanılabileceği bile düşünülebilir. Burada, kişinin, korunması gereken bir hakkı olduğu ileri sürülebilir. Böyle düşünenlerin tutarlı olabilmeleri için, plan değişikliğinde yoğunluk düşmesi dolayısıyla kaybı olanların, kaybının karşılamasını sağlayan bir mekanizma kurmaları gerekir. Türkiye'de ise, böyle bir mekanizma da kurulmamıştır. Öyleyse; kent plancıları, her imar değişikliği ile yoğunluğu artırmaya, çözümsüzlüğü üretmeye mahkum olacaklardır. Ama, işte buradaki çözümsüzlük, ya da korunması gereken müktesep hak, tamamen kentsel arsa değerinin içeriğinin yorumuna bağlı olmaktadır. Eğer, bu yazıda önerildiği gibi; kentsel arsanın değer artışı-

na haksız el koyma yollarını tıkayan bir sistem oluşturulur ve bu sisteme bağlı olarak, bazı hallerde kişilerin doğabilecek kayıplarını karşılayacak bir fon sistemi kurulursa bu çelişiklere düşülmeyecektir. Hem adil, hem de toplum yararına bir uygulama kurulabilecektir.

Kent arsaları mülkiyet sistemine ilişkin dördüncü düzeltilme ilkesi, diğer üç ilkenin uygulanmasını sağlamak için gereklidir. Bu ilkelere uyulmaması halinde, bu uyumun nasıl gerçekleştirileceğine ilişkindir. Burada, sadece üçüncü ilke, yani kullanımların imar planlarına uygun olmasının, nasıl düzeltileceği üzerinde duracağım. Diğerleri üzerinde durmaya gerek yok. Denilebilir ki; önerilen sistemde; hazırlanan planlar, demokratik bir süreçle oluşmuş bir kamu yararını gerçekleştireceği ve kentsel arsa, toplumun yarattığı değere haksız elkoyma aracı olmaktan çıkacağı için, imar planını uygulamamak eğilimi yüksek olmayacaktır. Kaldı ki; sistemin fonu aracılığıyla, kullanıcılara yeterli ve görece olarak ucuz arsa arzı sağlanacağı ve bunun spekülâtif kazanç aracı olması yolu kapandığından imar dışı gelişmeler için neden kalmayacaktır. Kuşkusuz, bunlar doğrudur. Ama, yine de imar planına aykırı gelişmeleri engelleyecek, plana uygun hale getirecek güçlü denetim mekanizmalarının kurulması gerekir. Böyle bir sistemde, imar planına uymamayı haklı gösterecek gerekçeler de kalmamıştır. İmar planının uygulanması konusunda, inançlı bir tutum içinde olmak gerekir. Eğer, içeriği demokratik süreçlerle doldurulmuş bir kamu yararı anlayışına göre bir plan yapıldığına inanılıyorsa; plançı açısından, bunun uygulanmamasına göz yummak, en azından samimi yetersizliktir.

Böyle bir sistem içinde imar affına yer yoktur. Önce, yukarıda anlatılan nedenlerle, af için bir gerekçe kalmamıştır. Ama, bunun dışında da söylenecekler vardır. Bunlardan birincisi, taşınmazların affedilmesinin çıkardığı kavramsal tutarsızlıklardır. İmar affı, suç işleyen bir kişinin cezasının affına benzememektedir. Bu af, taşınmazların, daha önce de değinilen yüksek dışsallıkları ve uzun ömürleri dolayısıyla; toplumun, sürekli cezalandırılması niteliğini kazanmaktadır. Bir kişinin suçu affedilirken o kişinin, gelecekte suç işlemeyeceği, topluma yararlı olacağı ümidi taşınmaktadır. Bir daha suç işlerse, cezalandırılacaktır. Eğer, biz, imar planlarının kamu yararını gerçekleştirdiğini kabul

edersek; ona aykırı olan bir taşınmazın, toplumun düzenini bozacağını, bu yolla kişileri rahatsız edeceğini kabul etmek durumunda oluruz. Affedilen taşınmaz, uzun ömürlü dolayısıyla sürekli olarak toplumu rahatsız edecek; bir çok halde de bu durum, müktesep hak haline gelecektir. Bu halde; taşınmazın affının bir başka yorumunun, toplumun cezalandırılması olduğu açık hale gelmektedir. Tutarlı kalmanın bir başka yolu daha vardır; o da planların, kamu yararını gerçekleştirmediğini kabul etmektir. Plancılar, her ikisini de kabul edemeyeceklerdir.

İkinci söz, Türkiye deneyine bakılarak söylenebilir.

"Kent plancıları, her imar değişikliği ile yoğunluğu artırmaya, çözümsüzlüğü üretmeye mahkum olacaklardır. Ama, işte buradaki çözümsüzlük, ya da korunması gereken müktesep hak, tamamen kentsel arsa değerinin içeriğinin yorumuna bağlı olmaktadır."

Türkiye'de imar afları, gecekondularla başladı. Bu, gerçekte varolan kentsel toprak mülkiyet düzeninin ve imar düzeninin iflasydı. Toplumsal olarak, buna söylenecek bir şey yoktu. Düzen dışına çıkarak, bir çözüm bulunuyordu. Bunun adil olmadığını söylemek zordu. Ama, gecekonduların bugün ulaştığı nitelik için

aynı şeyi söylemek olanaksız. Çok katlı yapılanma hakları verilerek, toplumun yarattığı değere elkoyma olanağı sağlanarak, geçmişte yadsıdıkları sistem içine alınıyorlar. Kuşkusuz, kentsel toprağın getirdiği getirinin, adil olmadığını kavrayamıyorsanız, buna da eşitliğin sağlanması olarak bakabilirsiniz. Ama, böyle bir kavrayışa sahipseniz; bu eşitlik, sizin için haksız kazançta eşitlik haline gelecektir. Son yılların afları, artık, gecekondularla sınırlı kalmıyor. İmarlı alanları da içeriyor. Kentin bir bölümünde kurallar uygulanmıyorsa, diğer alanlarında uygulanması için de sebep kalmıyor. Gecekondular, bir anlamda diğer bölümü de kendine dönüştürüyor. Hakim olan imar planlarının mantığı değil, imar aflarının mantığı oluyor.

VI. SON VERİRKEN

Bu yazıda; kentsel arsanın niteliklerinden yola çıkarak, var olan kentsel mülkiyet sisteminin imar planlaması açısından ne tür sorunlar çıkardığı çözümlendikten sonra, kentsel arsa mülkiyeti için daha tutarlı seçeneklerin nasıl oluşturulabileceği araştırıldı. Bu siyasal ve bilimsel süreçler içinde geliştirilmeye açık bir öneri. Ayrıca, belirtilmesi gereken husus; tüm mülkiyet kurumuna ilişkin irdelemeleri içermediği, sadece, bir tek nesnenin yani kentsel arsanın mülkiyetine ilişkin olduğudur. Kuşkusuz, mülkiyet, toplumun temel kurumlarından biri; bunda değişiklik yapılması, siyasal güçler dengelerinde büyük değişiklikler olmadan gerçekleşemez. Buradaki önerilerin, tek bir nesne üzerinde tutulması, mevcut düzenle eklemlenebilecek nitelikler taşıması, çok seçenekli olması uygulama şansını artırmak içindir. Ama yine de, Türkiye'deki siyasal süreç içinde, uygulanma şansının sınırlı olduğunu biliyorum. O zaman; bu önerileri, gerçekçi olmaya çalışmış bir ütopya olarak da düşünebilirsiniz. Kent plancılarının geleneği, ütopyalara dayanıyor. Bugün, kamu yararı dediğimiz bir çok şey, geçmişin ütopyalarından kaynaklanıyor. Onun için ütopyaları geliştirmeyi de plancıların görevi sayıyorum. Hem "alternatifin ne" diye sorduklarında; verilecek hazır yanıt bulunur; fena mı?

□

“Şehircilik, Hukuk ve Yönetim Sorunları” Kollokyumu Değerlendirmesi⁽¹⁾

Gönül TANKUT*

G ünümüzde, Türk Şehirlerinin, Cumhuriyet tarihinde ilk defa köklü yapısal değişim geçirmekte olduğu söylenebilir. Bu değişimin denetçisi, yönlendiricisi ve hatta yaratıcısı olması gereken belediyeler de, 58 yıllık(2) geçmişlerinde, hiç bu kadar yetkilerinde bağımsız, uygulamada parasal açıdan güçlü olmadılar. Ne var ki; kapsamlı kaynaklar ve tam yetkilerin en doğru ve bilinçli bir biçimde kullanılmakta olduğu da söylenemez. Bu durum, hem mevcut yasal sistemi zorlamakta, hem de sayısı çığ gibi büyüyen imar hukuku davalarına neden olmaktadır. En az bu açıdan bakıldığında, bu yılki Dünya Şehircilik Günü Seminerinin konusunun “Şehircilik, Hukuku ve Yönetim Sorunları” başlığı ile belirlenmiş olmasında isabet görülmektedir.

Kuşkusuz seminer başlığını oluşturan, üç profesyonel eylem alanının, her birisinin Türkiye deneyiminde yaşanmakta olan pek çok sorunu vardır. Ancak, seminerin amacı, imar olgusunda sürekli olarak etkileşim(3) içinde bulunan bu üçlünün bütünleşememesinden doğan sorunları irdelemektir. Zira, bu sorunlar, ekonomik yitirileri ötesinde pek çok sosyal ve kültürel değer kaybına da yol açmaktadır. Türkiye'deki imar olgusunda, karşı karşıya gelen planlama, yasa ve yönetimin bu karışıklıktan nasıl kurtulacağı; karışıklığın güç birliğine nasıl dönüştürüleceği sorusunun yanı sıra seminerin beklentisini oluşturmaktadır.

Seminerin açılış oturumunda söz alan üç üst düzey bürokrat, yaptıkları protokol konuşmalarında; şehirlerin bu günlük durumundan yakınmış ve teker teker eksikliklerin nedenini kendilerine göre açıklamaya çalışmışlardır.

Devlet Bakanı'na göre, şehirlerimizin olumsuz gelişmesinin bir siyasal nedeni vardır. Şöyle ki; hiç bir politik iktidar, bu durumun çözümünün yüksek faturasını üstlenmek cesaretini gösterememiştir. Kendi dönemlerinde ise bu yönde iki önemli adım atılmıştır. Bunlar, imar affı ve toplu konut olgusudur. Ayrıca, bir üçüncü adım da imar reformu başlığı altındaki çalışmalardır.(4) Bakan, bu çalışmalar kapsamından bazı alt başlıkları da açıklamıştır. Bunlar, şehir yenileme ve güzelleştirme ile kaçak yapılaşmadır.

İkinci konuşmacı olan Ankara Valisi, il düzeyinde bazı imar girişimleri yapmayı istemekte, ancak, bölge planlarının yokluğu nedeniyle zorda kalmaktadır. Yasalara göre, bölge planlarından DPT sorumludur. Ancak, bu yönde belirgin bir örgütlenme yoktur. Yapılan bölge ölçeğindeki girişimler, daha çok yabancı firmalara ihale yoluyla gerçekleştirilmektedir. Halbuki, bölge planlamasının, ülkemizde 25 yılı aşkın bir geçmişi vardır. Bu deneyimden hiç yararlanmadan, konuya çok parçacı bir biçimde ve sıfırdan başlamanın da hiç bir yararı yoktur.

Ankara Büyük Şehir Belediye Başkanı, “şehirlerin gelişmesinin şimdilik mühendislik aşamasında olduğu, şehir mimarlarının

sirasının henüz gelmediği” belirlemesini yapmıştır. Ancak, şehirlerimizde henüz, ne alı yapı ne de ulaşım sorunlarının çözüldüğü düşünülürse; şehir mimarlarının, Başkan'ın görüşüne göre; daha çok beklemesi gerekecektir. Bu arada, şehir plancılarının neleri yaptığı, ya da yapamadığı sözkonusu olmamış, sadece sayılarının az olduğundan yakınılmıştır.

Açılış oturumu protokol konuşmalarında, kanımızca, ya gerçekten protokol sözcükleri olur, ya da bunlar ilk ve kısa ama öze yönelik konuşmalardır. Ayrıca üç üst düzey bürokratin, Türkiye'deki mevcut olması gerekli kentleşme, konut ve yerel yönetim siyasetleri içinde kişiler olduğu düşünülürse; bu kişilerin, konuşmalarının da belirli bir ölçüde öze yönelik olması gerekirdi. Bu açıdan bakıldığında; dikkatli çeken, şehirlerin bu günlük durumundan kimsenin memnun olmadığı, ancak; böylesine girift bir sorunun biraz basite indirgenmek istendiğidir. Bunun temelinde de, merkezi ve yerel yönetim sözcüklerinin imar olgusuna yabancılığı yatmaktadır.

Seminerin birinci oturumunda dört çerçeve bildiri sunulmuştur. İlk konuşmacı (Osman Meriç, idari yargının eleştirisini) yaparak, bugünkü biçimi ile modern şehir sorunlarını üstlenecek durumda olmadığının altını çizmiştir. Ayrıca, hukukun niteliği nedeniyle hukukcuların tutuculuk eğilimlerine dikkatli çekmiş ve kamu yararı kavramının benimsenmesi ile pek çok yasal engelin aşılabileceğini, giderek şehir olgusu ve idari hukukun ara kesitinde bir yenilenme gereğini vurgulamıştır.

İkinci konuşmacı (Rügen Keleş), yerel hizmetlerin hukuka uygun, kamu yararı ilkesi ile bağdaşık olmak koşulu ile şeffaf bir biçimde ve vatandaşa yakın bir konumda üretilmesi modelini işlemiş ve hizmet sunuş biçimlerinin küçük ölçekli olması gereğini de vurgulayarak yönetsel hiyerarşiyi, büyük kenti, küçük kenti, mahalle üçlüsüyle önermiştir. Mahalle, yerel yönetim şemasında bir hizmet birimi olarak yerini bulacak ve böylece, halk katılımına da uygun ortam hazırlanacaktır.

Üçüncü konuşmacı (Sefa Erkün), Türkiye gibi bir hukuk devletinde şehirciliğin de hukuka bağlı olmasının doğallığı ile söze başlayarak, uyulması gereken imar yasasının, bu hali ile, çok ilerici sayılamayacağını belirlemiştir.(5) Bu nedenle de ismi, “yerleşme ve yapılaşma yasası” olarak değiştirilecek yeni bir imar yasasına gereksinim duymaktadır. Konuşmacı, sözlerini bitirirken, hukukun en azından ahlak olduğu, buna uymamanın da, ahlakın dışına taşıdığı ve böyle bir ortamda şehirciliğin de işleyemeyeceği yolundaki normalatif değerlendirmeyi yapmıştır.

Giriş oturumunun dördüncü konuşmacısı (İlhan Tekeli), zaman kısıtlılığı nedeniyle sunuşunun sadece önemli odaklarını açıklamakla yetinmiş, tam metni aktaramamıştır. bu kadarından anlaşılan; alternatif bir mülkiyet modelinin düşünülme zamanının geldiğidir. Bugünkü toprak mülkiyetinin, imar planlarını neden çıkmaza soktuğunu yanıtlanması gerekecektir. “Kamu yararı” konusunda ise, elitist bir plancı empozisyonundan, ya da küçük grupların çıkar baskısından öte, daha sağlıklı bir yeni kavramın üretilmesi

E.T.H. (Zürih) Mimarlık Lisans, Yale (ABD) Yüksek Lisans Ankara Üniversitesi, SBF, Siyaset Yönetimi Bilim Dalı, Doktora.

zorunludur. Konuşmacı, sözlerini, imar hakkı nedir, müteşep imar hakkı olabilir mi tartışmalarını açarak bitirmiştir.

Giriş oturumunda şöyle bir toplu izlenim doğmuştur : Günümüzde geçerli olan mülkiyet ve kamu yararı gibi, imar olgusunun iki temel kavramını yeniden yorumlanma gereği vardır. Bunun gerçekleşmesi ile hem planlama yeni boyutlar kazanacak, hem idari yargı güçlenecek, hem de yerel yönetimler keyfilik, plansızlık, yasaya karışıklıktan arınmış, eylem serbestisine kavuşmuş olacaktırlar.

İkinci ve üçüncü oturumların konu başlığı "Kamu Hukuku ve Kent"tir. Bu iki oturumda söz hukukcularıdır. Birinci konuşmacı (Lütfi Duran), özel bir hukuk türü olan idare hukuku, kente ve kent öğelerine ilişkin maddeler içermesinden,(6) "şehir sorunlarını göğüslemeye yetmemektedir" özeleştirisi ile sunuşuna başlamıştır. Sözlerini bitirirken de; idari yargı ile uygulamayı denetlemenin zor olduğunu, kararlar, yargıcın takdir yetkisine bırakıldığı için, haksızlığa ve mağduriyete açık kaldığını vurgulamıştır.

Anayasa Mahkemesi kararlarını tartışan konuşmacıdan (Yekta Özden), öğrendiğimize göre, Anayasa Mahkemesi, kentsel yerleşmelere ilişkin pek çok yasa maddesini iptal ettikten sonra, verilen süre içinde yeni düzeltilmeler, ya da formülasyonlar üretilmemektedir. Bazen de çok az bir değişiklikte aynı yasa yeniden gelebilmektedir. Bu durum, adeta kötü bir siyasal alışkanlığa dönmüştür. Üçüncü konuşmacı Yargıtay temsilcisine (Çetin Ahişoğlu) göre kamu kurumları, imar hukukuna ilişkin yargı kararlarını yerine getirememektedir. Oysa; ancak, bu kararların uygulanması halinde hak arama özgürlüğünden söz edilebilir. Bu sorun çözümlidir. Seminerin dördüncü konuşmacısı (Ali Öztürk), Danıştay Altıncı Dairesi'nin yıllarca süren imar davaları deneyiminden pek çok şey öğrenerek; artık, teknik bilirkişi raporlarını da aşan kararlar üretebildiği saptaması, dinleyicilerin övgüsünü kazanmıştır.

Üçüncü oturumun ilk konuşmacısına (Aydan Aybay) göre; kamu hukuku ve kent sorunları kesitinde imar affı olgusu, mevzuata aykırılığı, uygun hale getirerek toplumsal bir yarar sağlamaktadır. Bu yorum belki geçekondü alanları için geçerli olabilir, ama düzenli imarlı alanlardaki aykırılıkları ve kaçak yapılaşmayı özendirirdiği de bir gerçektir.

İkinci konuşmacının (Fazıl Sağlam) üzerinde durduğu konu, imar alanındaki eylemlerin kamu yararına uygunluk ölçütünün nasıl belirleneceğidir. Üçüncü konuşmacı (Yıldırım Uluer) ise, bozulan bir yasanın yeniden üretilmesi halinde "müteşep hak idda edilebilir mi?" sorusunu sormuştur.

Dördüncü konuşmacıya (Ülkü Azrak) göre; kamulaştırma, yasa ile belirlenmiş olmasına rağmen, en son başvurulacak bir uygulama aracıdır. Böyle bir araca baş vurma zorunlu ise, kamulaştırılacak alanın kesin sınırları çok önem kazanacaktır. Nitekim, kamulaştırma, eğer sözkonusu alanın 11000 ölçekli uygulama planı yoksa, yapılmamalıdır. Zira, 115000 ölçeği bir nazım plan olup, bazı detaylardan yoksundur. Konuşmacı, son olarak, idarenin, kamulaştırma kararı bağlamında taşınmaza el koymasına değinmiştir. Konuşmacının sözleri ile, "acele el koyma" idarenin elinde bir silahtır; yine de olagan olmayan bir yöntem olup, idarece uygulanarak olagan kılınmaktadır; bu davranış bir hukuk devletine yakışmayacaktır.

Üçüncü oturumun toplu bir değerlendirilmesi yapılırsa; imar affı, kamulaştırmada acele el koyma gibi uygulanma araçları ile, kamu yararı ölçütü ve müteşep hak gibi kavramlar tartışmaya açılmış, ancak yüzeysel betimlemelerin ötesine geçilememiştir.

Dördüncü oturumun beş konuşmacısının biri hukuk, diğeri planlama ve hukuk, diğeri üç tanesi de planlama (SPMMO' dan) adına söz almışlardır. Örneğin; planlıların ideal değerleri, çıkar çatışmasının gerçek değerleri ile çatışmaktadır (Yıldızhan Yayla). Kamu yararı ve mülkiyet ilişkileri imarın temel verileridir (Necdet Vidinlioğlu) ve mülkiyet sorumluluk getirir (Helmut Güttler). Ortaklık payının adil düzenlenmesi, imar mevzuatının iç tutarlılığının belirlenmesi ve sağlanması gerekir (Nazmi Yıldız). Yerel

yönetimlerin vergi tabanı olan arsa karşılıklarının doğru ve sağlıklı belirlenememesinin spekülasyon sorunları yaratması(7) (Erol Köktürk) gibi teknik detaylar oturumun sunuş konularıdır.

Bu oturumun özel mesajı şudur : Kamu yararı ve mülkiyet ilişkileri, çoğu kez birbiriyle ters yönde çalışan iki vektördür. Bunların optimizasyonu, imarın hala birincil sorunudur.

Beşinci oturumun iki konuşmacısı doğrudan seminer başlığına uygun diğer ikisi ise dolaylı olarak uygun sunuşlar yapmıştır : Bağımsız yerel yönetimin plan yapıp değiştirmedeki aşırı bağımsızlığı, kötü sonuçlar vermektedir. Ayrıca çok sayıda ve sık değişiklik gerçekleştirmek ve bu değişiklikler mevzuata uymayan olagan üstü toplantılarda yapılmakta olup, planların bir kopyası arşivlenmek üzere merkeze gönderilmektedir. (Yücel Ünal) Çok sık yapılan değişiklikler, plan bütünlüğünü bozmakta ve çeşitli çıkar baskılarına hedef olmaktadır. Bunun sonucu olarak da imar anlaşmazlıklarının ve ilgili davaların sayısı, daha önceden alışılmamış bir ölçüde artmaktadır. Bu davalarda sağlıklı karar üretmek bilirkişi keşfine ve onun sonucu üretilen teknik rapora bağlıdır. Bu raporun gerçeklere dayanması, başka bir deyişle, bir tür kanaat raporu olmaması, bilirkişi kurullarının dava konusuna uygun profesyonel kimliklerle seçilmesi, dikkat edilmesi gereken yönlerdir. (Tamer Gök)

Bu oturumun sonunda ortaya çıkan bulgular şöyle özetlenebilir: Yerel yönetimlerin bağımsızlığı, plan değişikliği enflasyonuna neden olmuştur. Ortaya çıkan davalar ise, çok sayıda nüelikli ve yetenekli bilirkişi gereksinimini doğurmuştur.

Altıncı oturum "Kent Yönetimi ve Hukuk" başlığını işleyen dört sunuşa tanık olmuştur. Bu oturuma katılanların üçü yerel yönetimi, bir tanesi de kooperatiftir.

Birinci konuşmacıya (Cevat Geray) göre, yerel yönetimlerin desantralize olması geriye dönüşü olmayan bir ileri adımdır. Ancak etkin bir biçimde halk denetimi sağlanmalıdır. Ayrıca, yerel yönetimlerin yetkilerini kullanabilmeleri için imar birimleri oluşturmalıdır. Belediyeler, birliği de etkinleştirilmelidir. İkinci konuşmacı (Aykut Polatoğlu) ise, yerel yönetimlerin daha da yerelleşmesinden yanadır. Örneğin, mahalle muhtarı belediye meclisinin doğal üyesi olmalıdır. Konuşmacının bir önerisi daha vardır: O da teknik elemanların toplanacağı bir teknik hizmet havuzudur. Bu havuz birden fazla belediyeye hizmet verecektir.

Oturumun son konuşmacısı (Murat Karayalçın) gerçek bir konut kooperatifinin, (örneğin Balı Kent modelinde) yerel yönetimin veremediği bazı toplumsal hizmetleri üstlenebileceğinin altını çizmiştir.

Altıncı oturumdan edinilen izlenim şöyledir : Yerel yönetimlerin desantralizasyonu iyidir, ancak bazı denetim mekanizmalarına gerek vardır. Bunların en etkilisi, halk katılımı olacaktır. Bu nedenle yerel yönetim daha da yerelleşmeli, muhtarlık kurumu yeniden yaşama geçirilmelidir. Ayrıca yerel yönetimlerin yeniden örgütlenmesi ve plan yapıcı, uygulamayı denetleyici birimlerle donatılması zorunludur. Bunun dışında, alt düzeyde, bazı yarı merkezileşmelere de gidilmelidir. Örneğin, bir teknik hizmetler havuzu ile daha güçlü ve çok sayıda belediyenin birliği gibi.

Yedinci oturum, Kent Yönetimi ve Sorunları başlığı altında iki merkez ve bir yerel yönetim sözcüsünü bir araya getirmiştir. DPT adına sunuş yapan konuşmacı, (Belma Üstünişik) belediyelerin çok borçlu olduklarını belirtmiştir. Bu borcun sadece DPT denetiminde olan dış borçlar kısmı, 2,5 milyar dolar mertebesindeydi.(8) İkinci konuşmacıya (Ziya Çoker) göre, teknik kadro ve bilgiden yoksun küçük belediyelere İller Bankası'nın teknik hizmetini sürdürmesinde yarar vardır, başka bir deyişle, İller Bankası'nın sadece para yardımı yapan bir banka statüsüne indirgenmesi, hiç doğru olmayacaktır.

Üçüncü konuşmacı, yerel yönetici (Yıldız Tokman) sözlerine bir özeleştirisi ile başlamıştır ve büyük şehir-ilçe yetki alanlarının belirsizliği, belediyeler arası işbölümü ve bütünleşmenin yokluğu, konuşmacının yakındığı yönlerdir. Ayrıca konuşmacı, plan onaylama sürecinde, 11000 uygulama planlarının sadece başkanı tarafından

onaylandığı, nazım planın ise, meclisten onay aldığı bilgisini vermiştir.

Yedinci oturum, iki yönden endişe veren bilgileri açığa çıkarmıştır. Bunlardan birincisi, yerel yönetimlerin ellerine geçen kaynakları plan ve programsız harcama eğilimleri, ikincisi ise 3030 nolu Yasa'nın belediye başkanına verdiği mutlak ve kapsamlı yetkilerin kötü kullanıma açık olmasıdır.

Sevizinci oturumda söz alan plancılar, şehircilik uygulamalarında mevzuat yetersizliğinin nedenlediği sorunları dile getirmiştir. Mevzuatın yeniden ele alınması halinde, yaratıcı yaklaşımın önemini vurgulamışlardır. (Feridun Duygulu) Aynı oturumda konuşan Mimarlar Odası İstanbul Şubesi sözcüsü (Yücel Gürsel) ise, İstanbul'daki yerel yönetimlerin plansız, araştırmaz ve yasalara ters düşen uygulamalarını eleştirmiştir.

Bu oturumda ortaya çıkan bulgu, imar mevzuatının yetersizliğinin, hem plancı, hem yönetim için büyük ölçekte sorunlar yarattığı, hele mevzuatı da dışlayan uygulamalarda, bu sorunların daha da büyüdüğüdür.

Seminerin dokuzuncu ve son oturumunu bir potburi niteliğine dönüştüren üç konuşmanın birincisi, (Halil Ünlü) belediye birliklerinin potansiyellerini belirten, yerel yönetimin yeni düzenlemelerle elde ettiği yetkilerin geçerliliğini öven bir sunuş yapmıştır. İkinci konuşmacı (Nebil Varay), Korunma hukuku alanına giren uygulamalara değinmiş, üçüncü konuşmacı (Ümit Özcan) ise, kent yöneticileri, plancılar ve kişiler üçlüsünün sorunlarını dile getirmiştir.

SONUÇ:

Seminere katılan bildirilerin çokluğu nedeniyle tartışmalara zaman ayırlanmış olması; seminerin en zayıf yönüdür. İzleyicilerin, her gün değişen ve çok rahat olmayan iç mekanlara rağmen, sonuna kadar azalmayan sayısı da, seminerin uyandırdığı ilginin kanıtıdır.

Konuşmacılar, yeni önerilerden çok, sorunları dile getirmişlerdir. "Şehircilik, Hukuk ve Yönetim Sorunları" başlıklı bu seminerde, bulgudan çok, gereksinim saptamasıyla yetinilmiştir. Bu nedenle de, değerlendirme, sözkonusu gereksinimlerin en önemlilerini belirleme biçiminde olmak zorundadır.

GENEL DEĞERLENDİRME

Seminerin açığa çıkardığı bir gerçek; plancı, hukukçu ve yönetici üçlüsünün birbirinin dilinden anlamadığı, yönetici ve hukukçuların imar olgusuna yabancı olduklarıdır. Örneğin hukuk fakültelerinde bir imar hukuku dersi yoktur. Şehrin kesitini kaba hatları ile bile tanımayan idari yargı, zaman zaman bilrikişi raporlarını doğru değerlendirmekte zorlanmaktadır. Diğer taraftan, plancıların hukuk bilgisi de çok kısıtlıdır. Ayrıca, ürettikleri planların uygulanabilirlik düzeyi de tartışmaya açıktır.

Sözkonusu üçlünün üçüncü odağı olan yerel yöneticilere gelince, bugünkünün tersine, şehri algılayabilmeleri, planlama süreci ile tanışık olmaları, onları yerel politikalarda güçlü kılacak, imar uygulamasında yanlış eylemlerden konuyacaktır.

Demek ki; şehircilik, hukuk ve yerel yönetim üçlüsünün yaratıcı bir etkileşime girebilmesi ve sağlıklı bir güçbirliği yapabilmesi için her birinin, diğerinin konusundan belirli bir ölçüde bilgi sahibi olması doğaldır.

Bu arada, şehirlerin, günümüz siyasalarındaki vurgulanmış yerleri düşünülürse; yerel yöneticilerin, hem imar hukukunu iyi bilmeleri, hem mevzuata hakim olmaları, hem şehir anatomisinden anlamaları, hem de planlama sürecini izleyebilmeleri beklenmektedir.

Kuşkusuz, "imar"ın yerel siyasalar içinde özel bir ağırlığı vardır. Ve yerel yönetim herhangi bir politikacıya bırakılmayacak kadar önemlidir.

ÖZGÜL DEĞERLENDİRME

Seminerin atını çizdiği gereksinimler şöyle özetlenebilir:

Mülkiyet ve kamu yararı için alternatif modeller aranmalıdır.

Müktesep hak ve "kamulaştırmada acele el koyma", çözüm

bekleyen sorunlardır.

Metropolitenleşme, metropoliten yönetim, metropoliten yetkiler, metropoliten alan sınırları, metropoliten planlama ve metropoliten yasal çerçeve arayışları etkinleştirilmelidir.

Belediyelerin yeniden örgütlenmesi, daha çok yerleşme, mahalle ve muhtarlık birimlerinin yeniden işletilmesi, belediyeler arası bütünleşme - Belediyeler Birliği, teknik hizmetler havuzu vb. yönlerin potansiyelleri zorlanmalıdır.

İmar Yasasını yeniden ele alarak "yerleşme ağırlıklı bir olgu olarak tanımlayıp, imara ilişkin tüm yasa ve yönetmeliklerinin iç tutarlılığının ve birbirleri ile çapraz referanslarının sağlanması zorunludur.

İdare hukuku, planlama ve imar maddeleri ile güçlendirilip buluşu ve yenilikçi bir yaklaşımla yeniden yorumlanabilir.

3030'un başkanlara verdiği mutlak yetkilere karşı bir denge unsuru olarak; bir uçtan halk denetimi, diğer uçtan da belirli bir ölçüde merkez denetimi devreye sokulmalıdır. Zaten, alınan bilgiye göre, denetim mekanizmasının merkez ucunda böyle bir yeni oluşum vardır. Örneğin; sahillerdeki tüm gelişmelerde Turizm Bakanlığı'nın bu gelişmelerin, çevre planlarına uygunluğunu denetleme hakkı oluşmaktadır. Diğer imar konularında da, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'na çevre düzeni ve bölge planlarına uygunluk yönünden yeniden söz hakkı verilmesi de gündemde olan bir konudur. Bunlara karşın, seçimle işbaşına gelmiş bir belediye başkanının görevine içiçleri Bakanlığınca son verilmesi, dikkatle değerlendirilmesi gereken bir olgudur.

Bölge planları, çevre düzeni planları, nazım ve uygulama planlarının kim tarafından üretileceği, kim tarafından onaylanacağı ve bu planların nitelikleri, birbiri ile tutarlılığı en yakın zamanda ele alınıp belirlenmesi gereken çok önemli konulardır.

Bildiri konuları arasında yer almadığı halde, çeşitli konuşmacılar tarafından gönderme yapılan "katılım olgusu" panelinde de dikkati çekmiştir. Bu nedenle, konunun kendi başına bir seminer başlığı olma gereği izlenimi uyanmıştır.

SEMINERİN ARDINDAN

"Şehircilik, Hukuk ve Yönetim" başlıklı seminerde birbiriyle bağlanılması gereken, üç meslek grubunun bu bağlanışmanın sağlanabilmesi için eğitim programlarına, ilgili konuları sokmaları ciddiye alınması gereken bir konudur.

NOTLAR

- 1- Değerlendirme; sunuşların, teker teker ve tam değerlendirilmesinden çok, seminer beklentisine ışık tutan yönlerin toplu yorumlanmasıdır.
- 2- 1930 yılı, Türkiye'deki modern belediyeçiliğin başlangıcı olarak kabul edilmektedir.
- 3- Etkileşim, burada "interaction" anlamında kullanılmaktadır.
- 4- Bu çalışmalardan ODTÜ Mimarlık Fakültesi Şehircilik Bölümü'nden kimseye bilgi verilmemiştir. Halbuki imar reformu, eğer gerçek bir reformsa, profesyoneller ve eğitimciler için çok heyecan vericidir.
- 5- 1983 yasasına kıyasla 1957 yasası daha ilerici unsurlar içermektedir. (Sefa Erkin)
- 6- Örneğin, Alman İdare hukukunda bu maddeler vardır. (Lütfi Duran)
- 7- Vergi tabanını belirleyen taşınmaz karşılıkları, üç yıl önce, kentlerin ekonomik anatomisini güzetmeden, rant belirleyici şehir verilerini dikkate almadan, şehir olgusuna yabancı maliye sorumlularınca belirlenmiştir. Bu arada yanlışlar yapılmış, eşitsizlikler doğmuştur. (Gönül Tankut)
- 8- Unutmamak gerekir ki, dış borçlar sadece büyük kentlerin erişebildiği kaynaklardır. Küçük belediyelerin her zamanki kronik güçsüzlükleri sürmektedir.

Nasıl Bir Kentsel Çevre**

Kerem ÖKTEM*

Batı Avrupa kentlerinde, gündüz, yoğun alış - veriş etkinliklerinin sürdüğü, yayalaştırılmış "satış cennetleri", dükkanların kapanmasıyla birlikte sanki bir "ölü kent" havasına bürünüyorlar. İnsan yaşamının büyük bir bölümü, "fonksiyon" bölgeleri arasındaki ulaşım ile geçiyor; yollarda, sadece ulaşıyor; konutlarda uyunuyor; alışveriş öteklerinde sadece alışveriş ediliyor. Dinlenme ise, ancak bu işleve ayrılmış parklarda gerçekleşiyor.

Ölkemizin kentleri için de, bu sorunlar büyük bir oranda geçerli.

Büyük mimar ve planacı Le Corbusier, 1930'lu yıllarda işlevsel kent modelini sunduğunda; zamanının bilimcileri ve tasarımcıları, büyük ölçüde bu modeli kabul etmiş ve işlevsel kent teorisini pratikte uygulamaya çalışmışlardır. Kırk yıl boyunca, kent planlamasında, özellikle Amerika ve Avrupa'da, kent gibi, insan yaşamını da dörde bölen bu anlayış egemen olmuştur. Ne var ki yukarıda değindiğimiz sorunlar, büyük ölçüde bu işlevci kent modelinden kaynaklanmaktadır.

Cristopher Alexander'in "Kent bir ağaç değildir" (A city is not a tree) adlı makalesinde sözünü ettiği kentsel çevre içindeki işlevsel karmaşıklık ve içicelik, Doxiadis'in vurguladığı olumlu insan ilişkileri düşüncesi, fonksiyonalist kent önerisinden oldukça farklı. Bu iki tasarımcının kuramlarının oluşumu kırk yıl öncesine rastlıyorsa da, bu çalışmalar yarının kenti için farklı perspektifler sunabilir.

Çalışmada her bölümün sonunda varılan ve işlevsel karmaşıklık düşüncesini somutlaştıran öneriler özetle şunlardır:

Konut "sektörü" için; çok işlevli konut çevresi, insanların birlikte yaşadıkları ortak alanlar, toplumsal yaşamın geliştiği kültür ötekleri ve "sağlıklı gecekondulaşmaya" olanak veren planlama politikaları;

Ulaşım konusunda; yaya için tasarlanmış kent, yolların yalnızca birer ulaşım arteri değil bir yaşama mekanı olarak tanımlanması, toplu taşımaya ve özellikle raylı sistemleri yaygınlaştıran ulaşım planlaması;

Kültür etkinliklerinin yoğunlaştığı açık alanlar ve kentsel ekosistemi dengede tutabilecek miktarda birincil (toplumsal) ve ikincil (teknik) yeşil alan sunumu;

Sanayi ve üretim mekanları için; geleneksel ağır sanayisinin kent dışına taşınması teknolojik gelişmelere bağlı olarak da kent merkezine yakın, kent dokusu ile bütünleşmiş, temiz işleyim merkezlerinin kurulması;

Tarihsel çevre için de kentle ilişkili, heterojen yapı dokuların oluşturulması ve yapıların, ait oldukları fiziksel ve toplumsal çevre içinde korunmaları.

Karışık işlevli kent modelini daha kuramsal düzeyde incelemek için, Alexander'in "Mosaic of Subcultures" önerisinden hareket edebiliriz. Yazar, kenti, bu çalışmada, en temelinde bir "altkültürler mozaigi" olarak tanımlamakta.

"Çok sayıdaki altkültürlerden oluşan bir kentte, yeni yaşam şekilleri oluşabilir." Birbirlerinden, gay-

rimeskun bir toprak / yeşil alanla ayrılmış olan bu altkültürler, kent içinde farklı farklı yaşam mekanları yaratabilir.

Geleceğin kentine bütüncül bir yaklaşım getirmek için, Alexander'den bir adım daha öteye de gidebiliriz: Kent bir "altkültürler mozaigi" olarak değil de, bir "kültür mekanı" olarak tanımlanabilir. Belirli sayıda yerleşim birimlerinin -olsun gecekondular, olsun toplu konut, olsun kentiçi apartman blokları- biraraya gelmeleriyle; kentsel işlevin büyük bir bölümünü içinde toplayan, yarı özerk "özkültürel yaşam mekanları" oluşabilir. Bu "özkültürel yaşam mekanları", işlevsel bütünlükleri içinde, insana, yakın çevresinde, anonimitede kaybolmadan yaşama olanağı tanırken, onun, kültürel gelişimi için de her türlü imkanı sunabilirler.

Yeşiliyle, yoluyla, meydanıyla ve kültüreviyle, dükkan ve yöresel özyönetim merkezleriyle, yaşayan çeşitli ayrıların biraraya gelmeleriyle de kültürlerarası bir yaşam mekanı oluşabilir (enterkültürel yaşam mekanı).

Böylece, yeniden, bir enterkültürel yaşam mekanı olarak tanımlanmış olan şehir, her köşesinde, yaşamın gece gündüz sürdüğü, değişik kültürlerin yeşerdiği, kentsel çevrenin katılım ve özyönetim ile şekillendiği bir "toplumsal mekan" haline gelebilir.

Bu önerilerle, daha yaşanılabilir kentlere, daha yaşanılabilir bir dünyaya doğru küçük bir adım atılabilir belki. □

* Mimar Sinan Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü 2. sınıf öğrencisi.

** Türkiye 12. Dünya Şehircilik Günü "Nasıl Bir Kentsel Çevre" yarışması ŞPMMO özel ödülü.

Çankaya Belediyesi'ne “Açık Çağrı”

Ayhan ÇELİK*

Beş metrelik bir yaya kaldırımında, insan yoğunluğu fazla ise, sadece yürürsünüz. Yanından geçtiğiniz vitrinlere bile bakamazsınız. Yıllardır görmediğiniz bir tanıdığınızla karşılaştığınızda, ancak selam verirsiniz; birkaç saniye dursanız, insanlar sizi uyarırsa bile gelip geçenin çarpması nedeniyle klasik karşılaşma soruları ve yanıtlarıyla yetinirsiniz. Bu yoğunluğu, on metrelik bir yaya kaldırımına yatarsanız; vitrinlerdeki fiyatlar hakkında bir fikir edinme olanağı bulabilirsiniz. Eski dostunuzla bir kenara çekilip, nelerle uğraştığını, görüşmeyeli neler yaptığını sorabilirsiniz. Bunları yapmasanız bile, arasıra nefeslenirsiniz. Zaten, akan kalabalık sizi koşuşturmaya da zorlamıştır. Ama, her ikisinin yerine, şöyle yirmibeş otuz metrelik yaşlı ağaçların gölgesinde, küçük havuzların başında,

oturma banklarının yerleştirildiği, trafik gürültüsü olmayan, zemini iyi kaplanmış, uygun yerlere çiçeklikler serpiştirilmiş, gözü okşayan küçük çim adacıklarının bulunduğu, beyaz örtülü

ladığı veya pankartlarını koyup seslerini duyurmaya çalıştığı ve daha bir çok şeyin yer aldığı bir yaya yolu düşünün. Böyle bir yolda, eminim, her gün işinize geç kalırsınız ve günümüzün mantığı ile verimlilik düşer. Varsın verimlilik hesaplarını başkaları yapsın. Biz, böyle bir kent parçasının kentimizde varolmasından yana mıyız?

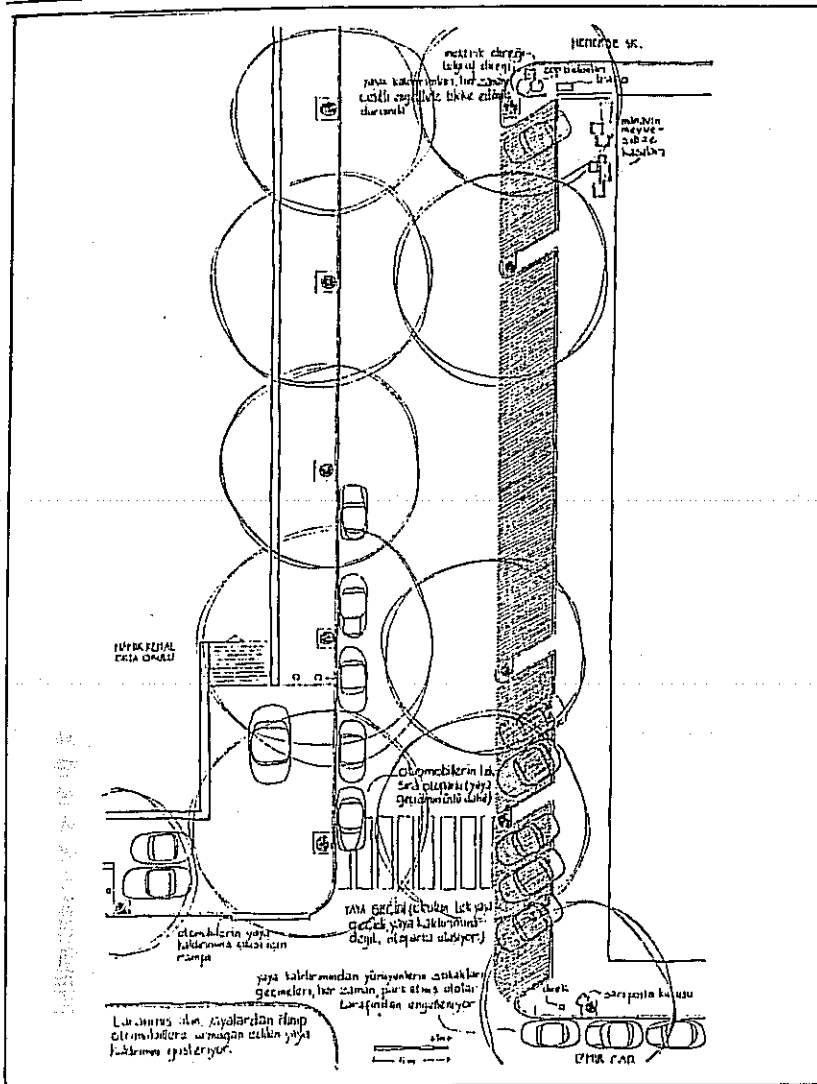

masalarda ufak tefek yiyecek, hediyecek eşya satıldığı, kitap standlarının yerleştirildiği, dergi karıştırılabileceğiniz, çevreyle uyumlu ilan panolarından kentsel aktiviteleri öğrenebildiğiniz, bir tiyatro, sinema veya konser bileti alabileceğiniz köşeciklere yer verilmiş olan, oyuncuların - ya da birilerinin - size bilgi verdiği, bir köşesinde gençlerin becerilerini sergiledikleri, bir yerinde birilerinin imza top-

İkinci aşama, buna uygun mekan bulabilmektir. Ankaralısınız, bir düşünün neresi olabilir? Ankara'yı bilen, gerçek bir Ankaralı çok fazla seçeneği olmadığını bilir. Rahatsızlık duysak da, farklı mekanlar için fukaralaştırılmış bir kenttir Ankara. Ama buna uygun bir sokağı hemen söylersiniz. Kumrular Sokak.

Kentin 1. derece merkezine bu kadar yakın bir yerde, bir tarafı 8-10 katlı bina duvarları ile kuşatılmış olsa da, böyle bir sokağa sahip olmak bir şanstır. Güzel bir sokaktır Kumrular. Ulu ağaçları ile, yoğun kent merkezine, onca yakın olduğu halde, insancıl ölçüleri ile, bir tarafını tanımlayan Saraçoğlu Mahallesi'nin Ankara'nın

* 1980 ODTÜ Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü mezunu. 1981-1988 yılları arasında Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'nda görev yaptı. Halen özel bir şirkette çalışmaktadır.

geçen hiç kimse için ihmal etmezlerdi. Bir ara, Yüksel Caddesi'ne taşındılar. Şimdilerde iyice azaldılar. Araba gürültüsüne mi, hava kirliliğine mi kızıp bizi terkettiler, yoksa, hava kirliliğinin kurbanı mı oldular bilemiyorum. Ama, az şey miydi, üç milyonluk bir kentin merkezine açılan bir sokağında kuş cıvılları duymak?

Güzel sokaktır Kumrular Sokak. Bu güzellik konusunda, Anıtlar Yüksek Kurulu görevini yaptı ve Kumrular Sokaktaki çınar ve kestane ağaçlarının anıt ağaç olarak korunmalarına karar verdi.⁽¹⁾ Galiba, biz görevimizi yapmadık, sahip çıkamadık Kumrular Sokağı. Onun zenginliklerini çoğaltmak bir yana, onların da gitmesinde duyarlı olamadık, koruyamadık.

Çankaya Belediyesi ise, en olmayacak şeyi yaptı: Açık otoparka dönüştürdü Kumrular'ı. Ne için? Topu topu 124 otoparka park olanağı sağlamak için. Önce yayaları, bizleri, ağaçlardan binalara doğru beş metrelik bir yaya kaldırımında sıkıştırdı. Ardından daha önce yayalara ait beş metrelik kısma cepler açıldı. Sonra, anıt ağaçların etrafı, bordür saksılarla çevrildi, arabalar çarpmasın diye. Ağaçlar, "sıkılıyorum bu saksılardan, insanların buna sokulamasından, dokunamamasından merhabalaşamadığımdan", dercesine mahzun duruyorlar. Ve bu son durumda, arabalar, anıt ağaç gölgesinde sefa sürmeye başladılar. Şimdi, "bu kadarı size yeter", dercesine tehditkâr bakışlarıyla araba-

belli bir dönemini çağrıştırması ile, Ahmetler Caddesi'nden Yüksel Caddesi boyunca giden, Güvenpark'ta açılıp genişleyen yeşil aksı, Necatibey' den sonra parklar zinciri halinde, Turgut Reis boyunca Anıtkabir'in Tandoğan çıkışına bağlayan, bütünleyici konumu ile, işlevsel bir yaya aksıdır da.

Çok eski bir Ankaralı sayılmam. 70'li yılların başından beri Ankaralıyım. Ama, daha güzel olduğunu ben bile hatırlıyorum Kumrular Sokağı'nı. Bir tarafı, çok katlı yapıların tam işgaline uğramamıştı henüz. Onların yerinde, yarı açık mekanlarıyla kahveler, kahvelerde de genç aşıkalar vardı. Çok daha yakın zamanda bile kuş kolonisi Kumrular Sokağı'na terk etmemişti. Yoldan geçenlerin çığlıklarına, gü-lümsemelerine neden olan, küçük şakalarını yaparlardı. Şans getirme görevlerini, sokaktan

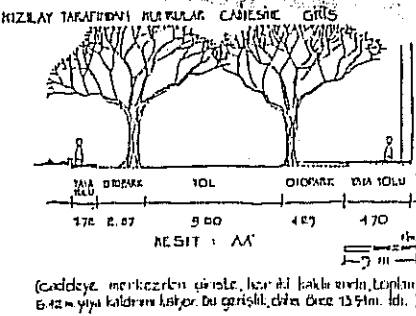
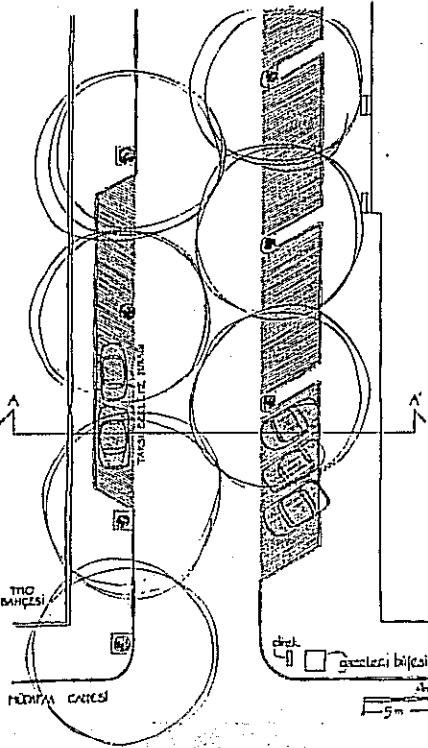
lar, süzüyorlar gelip geçen yayaları... "Yakında üst kata çıkaracağız sizleri", dercesine. Eğer bu trajikomik oyuna bir perde daha ekleyecekse Çankaya Belediyesi, yapacağı iş, iki arabanın arasına sıkışıp kalmış ağaçlara, "Bu bir anıt ağaçtır", yazılı plakeler asmasıdır.

Uygulanmış olan proje, en yapılmayacak olanı yapmıştır. Lütfen, gerekçe aramayalım. Gerekçe bulmak kolaydır. Nokta durağındaki çokkatlı otopark, yürüyerek 10 dakikadır Kumrular Sokağı; Yenışehir'deki 17 dakika, Kocatepe'deki 21 dakika. Normal yürüme ile, bu kadar süre, kent merkezinde uzun değildir. Kaldı ki, bunlar en fazla uzaklıklardır.

"Daha önce aynı araçlar yaya kaldırımını işgal ediyordu" demeyiniz. Biz, bütün işgalleri meşru göreceksak, inanın, yakında arabaların üzerinden yürümek zorunda kalırız. Kaldı ki, bu cepler yapıldıktan sonra bir araç çekim odağı oluşmuştur Kumrular. Gelip de ceplerde yer bulamayan araçlar, ara sokakları işgal etmekte veya yayalara bırakılan beş metrelere de çıkmaktadırlar. Kentlerde yaşayan insanlar, artık, Orta Asya kalıntısı "atını evinin önüne bağlama alışkanlığı"nı terketmek zorundadırlar.

Namık Kemal Orta Okulu'nun boşaldığı saatlerde, Kumrular Sokağını hiç gördünüz mü? On metrelik kaldırım zamanında dahi çocuklar yola taşarlardı bir de şimdi bakın, arabaların arasından süzülme zorunda kalan çocuklara. Olası bir kazanın hesabını kim verecektir? Hiç taksiye bindiniz mi Kumrular Sokakta? Parketmiş arabaların arasında süzülüp yola inmeden nasıl taksi durduracaksınız, bir düşünün. Bu mudur insana saygı?!

Kent merkezine gerçek anlamıyla bir sokak kazandırmak güç bir iştir. Kent merkezi bulvarlara, caddelere çağırıyor bizi. Büyük yollara çağırıyor. Dar yapılara, insanın üzerine üzerine gelen bloklara çağırıyor. İnsan olarak ölçeklerimizi çarpıtıyor. Bu gidiş içerisinde, insan ölçeğine uygun mekanlara sahiplenmek, bunları çoğaltmak, bir direniştir. Var olan bir sokağı yok etmek ise, en kolay... Ama, en az onun kadar kolay olanı ve onurlusu, hatalardan dönebilmektir ki Kumrular Sokak'ta hatadan dönmeyi gönülden destekleyecek Ankaralı çoktur. Eminim,

meslek odaları, plancılar, mimarlar, yaşayan Kumrular Sokak için teknik yardımı gönüllü yapacaklardı; hiçbir şey beklemeden. İnşa faaliyetleri başladığında Çankaya Belediyesi yazılı olarak uyarılmış idi. O zaman yanıt, "bitsin, iyi olacaktır" şeklinde idi. O gün uyarı zamanında idi, ama bugün de geç değildir. Bitti ve gördük. Gerçekten iyi mi olmuştur?

Bu haliyle kumrular, Kumrular Sokağına dönmeyeceklerdir. Kuşlar arabaların şansa inanmadığını, gülümseyemediklerini iyi bilirler. Onlar, çığlık da atamazlar, haykıramazlar, kahkaha atmayı ise hiç bilmezler. Varsa yoksa homurdanırlar ve korna çalarlar.

NOTLAR

(1) Kültür ve Turizm Bakanlığı, Gayri Menkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 8.6.1979 gün, A-1674 sayılı kararıyla; Kumrular Sokak'taki çınar ve kestane ağaçlarının anıt ağaç olarak korunmalarının karar verilmiştir.

Ek notlar

● Son yıllarda kent yollarına milyonlarca bordür taşı döşendi. Ama her ne hikmetse şu kalıptan çıkan "taşların" köşe dönüşleri için olanı yapılamadı. Altı üstü, farklı bir biçimde kalıp ve biraz daha fazla fire maliyetidir. Bir bakın köşeler nasıl dönüyor bordür taşları ile; kimileri gerçekten köşeyi dönerken. Bunları belediyeler imal ediyorsa, kendilerini; firmalar imal ediyorsa firmaları köşe bordürü imal edilene kadar boykot etmeye çağırıyorum.

● Yaya kaldırımı düzenlemesi ciddi bir tasarım gerektirir. Bitişleri ve yüzlerce farklı yapı, ön bahçe, otopark girişi vs. ile ilişkileri farklı çözümler gerektirir. Gelin birlikte bir teknik gezi düzenleyelim. 200 metrelik 2 sokakta, en az 100 tane detay hatası ve baştan savma bir detay saptarız. Tasarım, uygulama ve özellikle işçilikte, duyarlılık eksikliğinin üstüne gidilmelidir.

● Bir Saraçoğlu'nun yaya kaldırımı ile, Ataç Sokağı'ndaki veya Sümer Sokağı'ndaki aynı olamaz. Sokakların da bir kimliği olması gerekir ve bazılarının vardır. Kimi yerler, çevresiyle bir bütünlük oluşturan, uyumlu kaplama malzemesini fazlası ile hakettirmektedirler. Saraçoğlu'na haksızlık etmeyelim.

Tasarım Stüdyosuna Bir Bakış

Belkis ULUOĞLU*

GİRİŞ

Ister tasarlama eğitimi olsun, isterse planlama eğitimi, her ikisinde de ortak olan bir özellik var ki, o da mevcut durumun, olası bir duruma göre dönüştürülmesini içeriyor olmaları. Plancılar ve tasarımcılar hep aynı soruyu sorarlar: Olması gereken durum nedir, bu nasıl gerçekleştirilebilir? Planlama ya da tasarlama ise, bu soru bağlamında öncelikle düşünce üretme ve bu düşünceleri gerçekleştirme yollarını bulgulamadır. Ben, burada, mimarlıkta tasarlama eğitimi çerçevesinde tartışacağım, ancak, bu tartışmanın planlama eğitiminde de geçerli olabileceği inancımı taşıyorum.

Olması gereken diye tanımlanan durumun belirlenmesi, tasarlama faaliyetini gerçekleştiren kişinin geçmiş birikimleri, dünyayı yorumlayış biçimi, kısacası; ideolojisi çerçevesinde geleceğe yönelik verdiği kararlar dizisi sonucu oluşmaktadır. Bu tür bir temele dayalı olmayan hangi mimari, tarihsel süreç içerisinde kalıcı olabilmiştir ki? Beaux-Arts, Bauhaus, vb. okulların kısmen de olsa halen etkinliklerini sürdürebilmelerini ve mevcut mimarlık eğitimindeki çeşitliliğin, hatta zaman zaman kargaşanın, nedenlerini de böyle bir temelin olması (ya da olmaması)nda aramak, olası görünüyor. Eğitmek, kişiye belli amaçlara yönelik olarak bilgi, beceri ve değerler kazandırmak olduğuna göre, öncelikle amaçların ne olduğunun, ya da olması gerektiğinin tartışılması gerekiyor. Öyleyse burada bir eğitim modeli önerdiğimizde ya da eğitim konusunda bir yaklaşım ortaya koyduğumuzda, bu kaçınılmaz olarak belli amaçlardan hareket ediyoruz anlamına da gelecektir. Mimarlık eğitimi üzerine çeşitli tarihler yazılmış, ancak mimarların tasarım eğitimi üzerine çalışmalarına rastlamak, son yıllara değin pek de mümkün olmamıştır. Tasarım ya da proje stüdyosunun, mimarlık eğitimi içerisindeki ağırlıklı konumu bilindiği halde, nedense dokunulmaz bir alan olarak kalmıştır. Bunda, tasarım bilgisinin ne olduğu ve nasıl öğrenildiği ya da edinildiği konusundaki bulanıklığın payı büyük olsa gerek. Tasarım bilgisi karmaşık, örtülü, anlaşılması ve açıklanması, formalize edilmesi zor bir bilgi.

1980'de İTÜ Mimarlık Fakültesi'nden 'Mimar', 1982'de University of California, Berkeley'den 'Yüksek Mimar' ünvanlarını aldı. Halen İTÜ'de doktora öğrenciliğini sürdürmekte ve aynı okulda 1983 yılından bu yana araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır.

Kimileri, tasarım ve eğitimi konusunda bilimsel anlamda bir araştırma yapılamayacağını savunmakta, tasarım ve tasarımcıya ilişkin nesnel bilginin ve genel geçer ilkelerin var olamayacağını öne sürmekte, tasarımın ancak yapılacağını, nasıl yapıldığının açıklanamayacağını söylemektedirler. Ancak, son yıllarda tasarım ve eğitimi üzerine yapılan araştırmalar bu alanda kıpırdanmaların olduğunu ve artık bugüne kadar dokunulmayan bazı konuların araştırılabileceğini, zor olsa da bunun bir tartışmalar zinciri başlatması açısından yararlı olabileceğini göstermektedir. Bir konuya işaret etmekte yarar var; bu alanda araştırma yapanlar, tasarlama eğitimi için reçeteler sunmaktan çok, olup biteni anlamaya ve açıklamaya ağırlık tanımaktadırlar ki, bu da çok olumludur.

Bu makalenin konusu tasarlama eğitiminin gerçekleştiği mimari proje stüdyolarıdır, amaçlar da stüdyo eğitimi çerçevesinde iki temel soruya yanıt aramak biçiminde tartışılacaktır. Bunlar: a) Tasarlama bilgisinin içeriği nedir, ne olmalıdır? b) Stüdyo yürütücüsü kendisine nasıl bir rol yüklemektedir ve pedagojik yaklaşımı ne olmalıdır?

TASARIM BİLGİSİ

Bilgi üzerine yapılan çalışmalarda, genel olarak, onun iki biçimde tanımlanabileceği öne sürülmektedir: a) olgular ve onlar arasındaki ilişkiler, b) bu bilginin nasıl kullanıldığı. Tasarım yalnızca nesneler, olgular ve bunların arasındaki ilişkilerin bilinişi ile gerçekleşmektedir. Bunun yanında, bütün bu bilinenlerin seçilmiş bir konu ya da problem bağlamında çözüm üretilmesine uygulanması da gerekmektedir ki, asıl olarak ta-

"Tasarım ya da proje stüdyosunun, mimarlık eğitimi içerisindeki ağırlıklı konumu bilindiği halde, nedense dokunulmaz bir alan olarak kalmıştır. Bunda, tasarım bilgisinin ne olduğu ve nasıl öğrenildiği ya da edinildiği konusundaki bulanıklığın payı büyük olsa gerek."

sarılmanın öğrenilmesi, bu tür bir bilginin edinilmesiyle gerçekleşebilmektedir. Bu iki tür bilgi deklaratif, ya da açıklayıcı ve işlemci bilgi olarak adlandırılmıştır (Anderson, 1981; Sussman, 1973; Winograd, 1975). Deklaratif bilgilerin bir bölümü, proje stüdyosu dışındaki diğer mimarlık derslerinde öğrencilere verilmektedir. (Bir bölümü diyorum, çünkü, bina veya bina bileşenlerinin işlevleri, arsa kullanımı, mekânların birbirleriyle ilişkileri, binanın karakteri, çevreye ne kazandırdığı, çevreyi nasıl biçimlendirdiği, vb. bilgiler, hiç bir kuramsal ders çerçevesinde verilmemektedir.) Diğer bir bölümünü ise

programlama, yapı, maliyet, ekipman, vb. bilgiler oluşturmaktadır. Deklaratif bilginin işlemci bilgiye dönüştürülmesi ise, proje stüdyolarında gerçekleşmektedir. İşlemci bilgi, o güne değin edinilmiş olan tüm deklaratif bilgiler ışığında alternatif çözümler üretebilmenin bilgisidir. Çözüm üretmeye nereden başlanacak, ne tür adımlar atılacak, hangi adımlar birbirini izleyecek, hangi aşamada ne tür kararlar almak, tasarımcıyı çözüme daha da yakınlaştıracak, kısaca nasıl tasarlanacak? İşte bu ikinci tür bilgi, tasarımcıdan tasarımcıya farklılıklar gösterebilmektedir. Bu farklılık, stüdyo yürütücüsünün tasarıma getirdiği tanım, tasarım stüdyosunda neyin nasıl öğretilmesi gerektiğine olan yaklaşımı, vb. çerçevesinde biçimlenmektedir.

Tasarlama, düşünme ve öğrenme ile ilgili yaklaşımlar iki temel görüş çerçevesinde gruplanabilirler. Bunlar: a) davranışçı ve b) bilişsel yaklaşımlardır. İki karşıt grup arasındaki çelişki, yüzyıllardır tartışma konusu olmuş epistemolojik bir çatışmadan kaynaklanmaktadır; bilginin kaynağı duyu ve deneyimler mi, yoksa akıl mıdır? Davranışçı görüşler, öğrenmeyi davranış edinme olarak yorumlanmaktadır. Bunun için gerekli olan tekrardır, yani öğrenen kişinin, ilgili konuda bomboş bir kafayla öğrenmeye başladığı varsayılır. Gerekli deneyimler defalarca tekrar ettirilmek suretiyle ve deneme-yanılma yoluyla öğrenmeye kazandırılır. Gestalt psikolojisi, bu anlayışa karşı çıkarak, davranışların kazandırılmasından çok bizzat kişinin bilişsel süreçleri üzerinde durmuştur.

Gestaltçilerle başlayıp, Piaget ve enformasyon kuramına dayalı modellerle gelişen bilişsel yaklaşım, kişinin boş değil, bir diğerine göre farklılık gösterebilen sembolik yapılanmalarla yüklü bir hafızayla öğrenmeye başladığını varsayar. Kişi, yeni edindiği bilgileri eski deneyimleriyle birleştirerek bu yapılanmaları dönüştürür ve yeni bilgiler üretir. Yani, davranışçılarda olduğu gibi bilgiler kişiye verilmez, kişi yeni bilgiyi bizzat kendisi üretir. Konumuz açısından aralarındaki en önemli farklılığın, kişiyi pasif veya aktif kılma olduğu söylenebilir. Son yıllarda, sezgi ve akıllı, davranış ile düşünceyi bir araya getiren kuramsal çalışmalar ağırlık kazanmıştır. Bu çalışmaların temelinde rasyonel düşünce olmakla birlikte, salt analitik veya sezgiciliğe karşı olma iddiasında da değildirler.

Tasarım bilgisinin ne olduğuna verilecek yanıt, tasarımın tanımlanış biçiminden kaynaklanmaktadır. Tasarım, çok farklı biçimlerde tanımlanmıştır, ancak bu tanımlar da yine, yukarıda tartıştığımız bilginin kaynağı, akıl mı, deneyimler mi ikilemi çerçevesinde ele alınabilir. Tasarımı, sezgisel ve yaratıcı bir süreç olarak tanımlayan geleneksel görüşler, tasarımcının düşünsel süreçlerinin açıklanamayacağını, bunun bir kara kutu olduğunu ve tasarımın en değerli yönünün de irrasyonel, mistik ve bilinç dışı özellikleri içermesi olduğunu savunmuşlardır. Tasarım,

adımlara ya da parçalara ayrıştırılamayan bütüncül bir süreçtir ve çözüme ancak önsezi ile ulaşılabilir. Ulaşılan çözüm ise tek doğru çözümdür. Tasarım, bir usta tasarımcı önderliğinde, ancak yapılarak öğrenilen bir beceridir. Tasarım bilgisi de nesnel değil, ustanın öznel bilgisidir ve genellenemez (Osborn, 1957; Gordon, 1961; Gregory, 1966; Lobell, 1975). Diğer bir grup görüş ise, tasarımı bir takım teknikler, formüller biçiminde ifade edilebilen sistematik kurallara indirgeyerek, tasarımcının düşünsel süreçlerini açıklama yolu-

na gitmişlerdir. Geçmiş deneyimler, değer yargıları veya geçmişle olabilecek her türlü bağlantı reddedilmektedir. Tasarlama, optimum çözüme ulaşılan stratejik bir faaliyete dönüştürülmüştür (Alexander, 1964; Jones, 1970; Archer, 1963-64). Sezgicilerin bulanıklığı, algoritmik yaklaşımların herşeyin açıklanabileceğine dair aşırı güvenleri tasarlama sürecini açıklamaya yetme-

miş; enformasyon kuramına dayalı bilişsel modeller, tasarlama sürecini açıklamak için bu alana uygulanmıştır. Bu yaklaşımı benimseyen görüşler, tasarımın sezgisel bir faaliyet olduğunu kabul etmektedirler; ancak, sezgi tanımları daha öncekilere göre farklılıklar göstermektedir. Sezgi, herhangi bir akıl yürütme veya yargılama olmaksızın ani bir önsezi sıçrayışı değil, tasarımcıların hafıza veya geçmiş deneyimlerinden süzüp çıkardıkları bir işlemdir. Çözüm, tek ve doğru veya optimum değil, tatmin edici çözümdür. Buradan da görülebileceği gibi; ilk grup görüşler, bilişsel süreçlerin açıklanamayacağını savunan davranışçı yaklaşımlar; ikinci grup, bilişsel yaklaşımlar çerçevesinde biçimlenirken; son yapılan çalışmalar, bu iki karşıtlığı birleştirmeye çalışmaktadır. Bu çalışmalar, modellerini enformasyon kuramına dayandırmaktadırlar. Tasarım bilgisi gerek zihinsel süreçler, gerekse de deneyimlerden oluşmaktadır. Enformasyon işleyen sistem modeli, sembolik yapılanmaları içeren hafıza, işlemci ve alıcı ile vericiden oluşur. Alıcılar ile çevreden alınan enformasyon, işlemci aracılığıyla kodlanarak hafızaya ulaşır, buradaki sembolik yapılanmayı yeni enformasyon ışığında dönüşüme uğratar ve bu, vericiler aracılığıyla tekrar çevreye iletilir. Yeni üretilen bilgi, hem olgulara değin açıklamaları içerir, hem de bir işin yapılması sırasındaki stratejik seçimlere ilişkin bilgidir (Newell ve Simon, 1956, 1972; Lindsay ve Norman, 1972; Akın, 1978, 1986).

STÜDYODA ROLLER

Stüdyo yürütücüsünün kendine nasıl bir rol yüklediği, stüdyo eğitiminin amaçlarıyla doğrudan ilişkilidir. Öncelikle öğrenciyi neye yönelik eğittiği sorusuna verebileceği yanıtlara göz atalım. Öğrenci 'bina yapan' olarak mı, yoksa 'tasarımcı' olarak mı eğitilecektir? Eğer amaç 'bina yapan' kişi yetiştirmek ise, o zaman, yürütücü müşteri, öğrenci de mimar rollerini yüklenerek; stüdyo 'gerçek dünya' koşullarının eğitime enjekte edilmesiyle

biçimlenecektir. Öğrencilere sık sık stüdyodaki tasarlama faaliyeti ile mesleki pratik arasındaki farklılıklar hatırlatılacak ve tasarlama, büro pratiğinin simüle edilmesi ile gerçekleştirilecektir. Öte yandan, amaç, 'tasarımcı' yetiştirmek ise, bu da bir takım farklı yaklaşımları beraberinde getirecektir. Bu yaklaşımları temelde iki grup olarak tartışacağız. Bunlardan ilki, tasarlama eğitimi bir davranış geliştirme süreci olarak kabul eden görüşlerdir. Öğrencinin tasarlama girdi oluşturacak hiç bir bilgisi olmadığı varsayılır, yani tasarım açısından öğrencinin kafası bir 'tabularasa'dır. Tasarlama ile ilgili bilgileri olsa bile, bunlar, yürütücünün doğru kabul ettiği tasarlama biçiminden farklı ise o yönde değişmelidir. Bu yaklaşım, tasarlama tek bir doğru yol ve tek bir doğru çözüm olduğunu varsaymaktadır. Yapılacak olan; öğrencinin, yürütücünün yaptıklarını taklit etmek yoluyla bazı alışkanlıkları geliştirmesidir. Sonuçta ortaya çıkan tablo ise; yürütücünün, öğrenci adına tasarım yapması, öğrencinin de yürütücünün ürettiği fikirleri veya geliştirdiği çözümleri, bütün bunları neden yaptığını anlamasına gerek duymaksızın, çeşitli anlatım biçimleriyle fiziksel anlamda temsil etmesine dönüşmektedir. Böylece, eğer grupta onbeş öğrenci varsa aynı türden onbeş benzer çözümün ortaya çıkması pek de şaşırtıcı olmamaktadır. Bu çözümler arasındaki farklılıklar, öğrencinin, yürütücüyü ne derece anladığından ve ifade tekniğinin yeterlilik düzeyinden kaynaklanmakta, çözümün temelinde yatan felsefede veya tasarlama izlenen yolda farklılık şeklinde olmamaktadır.

Sonuçta; ortaya, prototip bir tasarımcının izleyicileri olan mimarlar çıkmaktadır. Burada bütün yük öğrencidedir; yetenekliyse, yaratıcıysa, anlama-bilme-kavrama kapasitesi yüksekse, bilgi hazinesi ve geçmiş deneyimleri zenginse yürütücüyü izlemekte; yürütücünün bütün görevi de gerekli demonstrasyonu yapmak olmaktadır. Yani, yürütücü, öğrenciye o konuda ve o aşamada tasarlama nasıl yapılacağını gösterir, öğrenci anlamaz ve yapamazsa bir sonraki ders yine gösterir ve bu böyle devam edip gider. Bu temrinler yeterli sayıda yapıldığında öğrenci tasarımcı olur.

Bir diğer yaklaşım ise; öğrencinin, tasarım yapabilmeye ilişkin potansiyeli olduğunu varsayar, yani öğrenci bomboş değildir; önemli olan, gerekli mekanizmaları harekete geçirmektir. Bu yaklaşım, tasarlama tek bir yol ve tek bir çözüm olmadığı varsayımından hareketle; öğrencinin kendi özgün çözümünü geliştirmesini ve bunu geliştirmek için de kendi özgün çözümleme yollarını oluşturmalarını amaçlamaktadır. Böylece, prototip bir tasarımcının izleyicisi değil, kendi kimliğini oluşturan mimar ile karşı karşıya gelmiş oluyoruz. Burada, yürütücünün öğrenci adına değil, öğrencinin kendi adına tasarladığı, görerek, izleyerek, taklit ederek değil, bizzat kendi yaparak ve düşünerek tasarlamayı öğrendiği bir durumdan söz edilebilir.

MİMARLIK EĞİTİMİNDE TASARIM STÜDYOSU

Mimarlık eğitimi, tasarım ağırlıklı olduğundan bu yana, proje stüdyoları, yani tasarımın öğrenildiği ve yapıldığı mekan ve bu mekânda olup bitenler, eğitimin odak noktasını oluşturmuştur. Stüdyo yürütücüsünün, öğrencinin geliştirmekte olduğu projeye ilişkin konuşmaları ve çizimleri de stüdyo eğitiminin biçimini belirlemektedir. Tasarım, stüdyo dışında öğrenilmediği gibi, yürütücü ile öğrencinin karşılıklı iletişimini içermeyen stüdyo da düşünülemez. Burada, yürütücü ile öğrenci arasında gerçekleşen iletişimden yola çıkarak, tasarlamanın nasıl öğrenildiğine açıklık getirebilmek amaçlanmaktadır. Bunun için bir takım temel kabullerden yola çıkılmaktadır. Bu kabuller, tasarlama bilgisine ve proje yürütücüsünün yüklendiği rollere ilişkin olarak tartışılacaktır.

Tasarlama bilgisi temelde üç düzeyde ele alınabilir:

a) olgular, nesneler ve bunlar arasındaki ilişkileri tanımlayan kavramsal düzeydeki bilgi, b) kavramsal temelden hareketle, bu bilginin sözkonusu proje bağlamında çözüm üretmeye yönelik biçime dönüştürülmesi ve c) tasarlama süreci içinde atılan adımlar. Kavramsal düzeydeki bilgi olarak kabul edilen ilk grup, diğer bilgilerin temelini oluşturur. Bu bilgi, zihinde sözel/kavramsal veya görsel olarak temsil edilebilir. Tasarımcıların bilgi yapısı tartışılırken daha çok görsel yapılanmalar üzerinde durulmuş, kavramsal yapılanmalar pek soruşturulmamıştır. Tasarımcılar acaba iki ayrı temsili kategoriye mi sahipler (yani, kavramsal ve görsel), yoksa bu ikisi birbirini içeriyor mu? Burada, her görsel yapılanmanın kavramsal bir temeli olduğu kabul edilecektir. Eğer, öğrenciler yalnızca görsel olanla karşı karşıya bırakılırlarsa ve bunların hangi kavramsal tabandan türedikleri onlara açıklanmazsa ya da o konuda düşünceleri sağlanmazsa, sonuçta modaların esiri olmaktan kurtulamayan, tasarladıklarının düşünsel temelini sorgulamayan bir mimar adayıyla karşılaşmak hiç de şaşırtıcı olmasa gerek. Gagne, (1965) öğrenmede sekiz aşamadan söz ederek bunları şöyle gruplamaktadır: a) işaret öğrenme, b) etki-tepki biçiminde öğrenme, c) zincirleme, d) sözel bağlantıları kurma, e) çok yönlü ayırım yapabilme, f) kavram öğrenme, g) kural öğrenme ve h) problem çözme. Tasarım, problem belirleme ve problem çözme faaliyeti olarak kabul edildiğinde; onun, öncelikle zihinde temsil etme ile (yani kavramsal düzeyde) başlayıp, kavramlar arası ilişkilerin, amaçlar doğrultusunda kurulması ve farklı problemlerin çözülmesine uygulanması (yani kural öğrenme) ile devam ettiği öne sürülebilir. Kural öğrenme, problem çözmenin temelini oluşturmaktadır. Bu nedenle, problem çözmeyle anlayabilmek için kavram ve kural öğrenmenin, onun öncülleri olarak incelenmesi gerekmektedir.

Belirli bir kavramsal yapılanmayla tasarıma başlayan kişi, sözkonusu projeye ilişkin yeni bilgiler edinir. Bu bilgi, amaçlar doğrultusunda işlenerek kavramlar arasında yeni

bağlantılar kurulur ve kişi mevcut yapılanmayı yeni bir yapılmaya dönüştürür. İşte bu dönüştürmeye ilişkin bilgi ikinci bir kategori oluşturmaktadır. Kısaca, bu bilgi, belirli bir tasarım problemi bağlamında ve onu çözmeye yönelik olarak eski ve yeni bilgilerin sentezi ile yeni bir yoruma ulaşmaktadır. Gerekli dönüşümleri yapabilmek için kişi bir takım kurallar uygular ve kavramları bu kurallarla, amaçlar doğrultusunda yeniden düzenler. Mimari tasarım eğitiminde; yaparak, (yani bizzat tasarlayarak) kurallar, kurallar aracılığıyla da kavramlar öğrenilmektedir. Öğrencinin projesine getirdiği eleştiriler ile proje yürütücüsü, o proje konusu bağlamında öğrencinin bir takım kuralları öğrenmesine çalışmakta ve böylelikle bu kuralları başka problemlere de uyarlayabileceğini varsaymaktadır. Ancak, bu varsayım her zaman geçerli olmamaktadır. Çünkü, eleştiriler özel bir probleme atılmışçesine gerçekleşip, kavramsal ve genel bilgi düzeyinde ele alınmadığında, genel-geçer ilkeler dile getirilmediğinde, öğrencinin, sözkonusu proje üzerindeki eleştirileri bir başka tasarım problemine yansıtabileceğini hiç bir zaman garanti edemeyiz. Proje stüdyosunun amacı, zaten bu genel - geçer ilkeleri yaparak öğretmektir, yani söz konusu proje, tasarımı öğrenmek için bir araçtır. Ancak, görüyoruz ki, çoğunlukla amaç, projenin kendisi haline gelmektedir. Bu konuda bir örnek vermek belki de duruma biraz daha açıklık kazandıracaktır. Post-modern yapı yapmak ile çoğulcu olmak, geçmiş mirası kullanmak, çeşitliliği barındırmak, vb. amaçlar üzerinde tartışıp bu amaçları mimarlık mesleğinin dili, yani yapı ile biçimlendirmek arasında bir fark vardır. "Girişin üzerinde kemer olsun" ya da "üçgen olsun" düzeyinde tartışıldığında, neden kemer ya da üçgen olduğunun açıklandığı pek söylenemez. Kimbilir, belki de öğrenci, çoğulcu, geçmiş mirası değerlendiren, vb. yerine elit, salt geleceğe yönelik, vb. değerlerden hareket etmek istiyordur. Esas olarak, "modern mi, post-modern mi?" yerine; "mimar kimdir, misyonu nedir, tüm mimarların değer yargıları aynı kaynaklı mıdır, farklılıklar var mıdır, eğitimde bunlara yer verilmeli midir, vb.?" sorularına yanıt aramanın gerekli olduğuna inanıyorum. Kimi yürütücülerin stüdyoda yaşadığı en büyük zorluk da, işte burada: "bana ters gelen anlayışlara karşı mı çıkacağım, yoksa yer mi vereceğim?". Önceleri böyle bir soru yoktu. Çünkü; tabii ki, ustanın dediği doğruydı ve o yapılmalıydı. Ama, bugün öğrenciyi bir 'tabula-rasa' değil de, kendine özgü düşünceleri, anlayışı ve değerleriyle karşımıza gelen bir kişi olarak gördüğümüzden, bu soru da kendiliğinden varlık buluyor.

Neyin doğru, neyin yanlış; güzel veya çirkin olduğu ancak kişinin kendi değer sistemi içinde biçimlenir ve bunun üniversite kademesinde öğretilmesi de oldukça zordur. Ne yazık ki, üniversite öncesi öğretim sistemimiz, kişileri soruşturabilen, araştırabilen, eleştirebilen, kendini yenileyip ileriye götürebilen bireyler olarak yetiştiremiyor. Böylesi bir kapasitesizlikle mimarlık okuluna gelen öğrenciye tasarım konusunda öğretilebilecek olan, belki de,

"Esas olarak, "modern mi, post-modern mi?" yerine; "mimar kimdir, misyonu nedir, tüm mimarların değer yargıları aynı kaynaklı mıdır, farklılıklar var mıdır, eğitimde bunlara yer verilmeli midir, vb.?" sorularına yanıt aramanın gerekli olduğuna inanıyorum."

tasarlama süreci içinde atılacak adımlara (eyleme) ilişkin bilgidir. Bununla ilgili olarak da çeşitli görüşlerden söz edilebilir. Geleneksel yaklaşım, daha önce de belirtildiği gibi, tasarım sürecinin bölünemezliğinden yola çıkarak deneme-yanılmanın tek yol olduğunu savunmaktadır. Bu görüşe göre; tasarım, irrasyonel bir süreç olduğundan, tasarımcının ne yaptığı, hangi adımları attığı açıklanamaz; bu adımlar belirli bir tasarım problemi için açıklansa bile genellemeler yapıp diğer tasarım problemlerine uygulanamaz. Bu, öğrenciyi baş edemeyeceği kadar büyük, yüklü bir süreçle karşı karşıya bırakacak ve öğrenci, süreç üzerinde denetim sahibi olamayacaktır. Tek çıkış yolu ise, kendi özgün yolunu bulmak yerine proje yürütücüsünü taklit etmektir. Yaklaşımlarını, eylemler araştırması ve sistem analizinin tekniklerine dayandıran bir

diğer grup ise; tasarımın, aşamalara bölünebileceğini, tüm sınırlayıcı etmenlerin ve girdilerin açıklanabileceğini ve tüm alternatif çözümlerin üretilip optimum bir çözüm için değerlendirilebileceğini öne sürmektedir. Bu görüş, tasarım ile pozitif bilimler arasında bir farklılık olmadığı varsayımından hareketle, pozitif bilimlerin problem çözmede kullandığı stratejileri, tasarım problemlerinin çözümüne uyarlamışlardır. Tasarım sürecini, başta, analiz ve sentez olmak üzere aşamalara ayırtıran bu görüş, analize ilişkin ayrıntılı açıklamalar getirmesine rağmen, belki de daha önemli olan sentez konusunda aynı derecede açıklayıcı olamamaktadır. Bunun sonucu olarak, analiz ve sentez birbirinden kopmakta ve entegre edilememektedir. Analiz çalışmalarındaki netlik sentez çalışmalarında gerçekleşemediğinden, öğrenci, çözüm üretme ve sonuca varma sürecinin denetleyememektedir. Enformasyon kuramından yola çıkan bir üçüncü grup ise, her ikisinden farklı bir yaklaşım sergilemekte ve tasarım problemi çözmede farklı yolların olduğunu kabul etmektedir. Bu görüşe göre; tasarım süreci içinde atılan her adım, kişinin o anda sahip olduğu enformasyon yapısından kaynaklanmaktadır ve bu değişiklik gösterebilir. Bugüne kadar yapılan çalışmalarla uygulanan stratejilerinden bazıları; deneme-yanılma, heuristik arama, analogiler yapma, endüksiyon, serbest arayışlar, vb. dir. Buradan da görülebileceği gibi, tek bir yol yerine, aynı süreç içerisinde farklı yollar izlenerek çözüme ulaşılabilir.

Problem çözmede çeşitli yollar izlenebilir ve bunlar amaçlar doğrultusunda biçimlenir. Burada hangi yolu izlemenin daha doğru ya da uygun olacağı tartışılmayacaktır. Esas vurgulanmak istenen, yürütücünün tasarım süreci içinde izlediği yolu ve attığı adımları, genel bir bilgi düzeyinde tartışmasının gerekliliğidir. Eğer, stüdyo yürütücüsü yalnızca o stüdyonun konusu olan proje çerçevesinde kalarak öğrenciye ne yapması gerektiğini gösteriyor ya da dikte ediyorsa, tasarım bir mit, sır, vb.'ne dönüşecek, bir başka proje bağlamında öğrenci şaşkınlığa düşecektir. Bunun, her proje ya da çeşitli tasarlama problemleri bağlamında uygulanabilecek genel ilkeler bilgisi olduğu ve sözkonusu

Neyin doğru, neyin yanlış; güzel veya çirkin olduğu ancak kişinin kendi değer sistemi içinde biçimlenir ve bunun üniversite kademesinde öğretilmesi de oldukça zordur. Ne yazık ki, üniversite öncesi öğretim sistemimiz, kişileri soruşturabilen, araştırabilen, eleştirebilen, kendini yenileyip ileriye götürebilen bireyler olarak yetiştiremiyor. Böylesi bir kapasitesizlikle mimarlık okuluna gelen öğrenciye tasarım konusunda öğretilebilecek olan, belki de,

projede bu genel ilkelerin özel bir konu alanına indirgenerek uyarlandığı öğrenciye açıklanabilmelidir. Kısaca, tartışmalar dar bir proje konusu çerçevesine sıkışıp kalmaktan kurtarılıp, genellikler düzeyine çıkarılmalıdır.

Öğrenciye 'tabula-rasa' olarak bakmayıp, bilgi ve çözüm üretme açısından aktif bir rol yüklediğimizde; proje yürütücüsünün rolü de 'öğretici', 'bilgi iletici' den çok 'motive edici', 'yönlendirici', hatta 'katalizör' sıfatlarıyla açıklanabilir. Öğrenci, stüdyoya tüm geçmiş birikimlerini de beraberinde getirmektedir.

Bu birikimler nedir, öğrencinin tasarım yapabilme açısından kuvvetli ve zayıf yönleri nelerdir, vb. gibi konuları anlamaya çalışılarak, kuvvetli olan yönleri daha da kuvvetlendirmek yerine, zayıf olan yönlerini güçlendirmeye çalışmak gerekmektedir. Örneğin; kimi öğrenciler, çok sayıda alternatif çözüm üretmekte daha başarılı iken; kimileri, çözüm önerilerini eleştirebilme kapasitesine sahip olmaktadır. Çözüm üretme kapasitesi zengin olan öğrencinin, ürettiğinin dışına çıkarak, objektif bir biçimde yaptığını değerlendirebilmesi, eleştirebilmesi mekanizmalarını güçlendirmek gerekirken, eleştirebilme kapasitesi zengin olan öğrencinin de, çözüm üretme mekanizmalarını harekete geçirmek gerekmektedir. Tasarım için bu iki özellik de gereklidir; yani, çok yönlü düşünüp, çok sayıda alternatif üretebilme ve bunları eleştirel olarak değerlendirebilme, karar verebilme, seçim yapabilme ve seçilen yolda ilerleme... Eleştirel yönü kuvvetli olan öğrencileri engelleyen, her düşündükleri ve yaptıklarını eleştirmekten dolayı adım atamamaları iken, diğer tip öğrenciyi engelleyen de, çok çözüm içerisinde boğulup hangi yönde adım atacağına karar verememesidir. Bu iki özelliğin uyumlu bir şekilde birleşmesi, amaçlanan durumdur.

SONUÇ

Buğüne kadar bir çok mimar yetişti, hatta bunların bazıları okul eğitimi bile görmediler. Mimarların ve onları biçimlendiren mimarlık eğitiminin başarı (ya da başarısızlığının) değerlendirmesini yapmak için, evrensel bir ölçütümüz var mı? Örneğin Beaux-Arts, Bauhaus'tan acaba daha mı başarılıydı ya da Bauhaus, Beaux-Art'dan daha 'iyi' mimarlar mı yetiştirdi? Eğitimin başarısıyla ilgili değerlendirmede evrensel bir ölçütün olup olmadığını tartışırken, bu değerlendirmedeki temel etik ve ideolojik olduğu gerçeğini kabul ederek amaçların belirlenmesi gerekmektedir. Beaux-Art eğitimi başarılıydı, Bauhaus eğitimi de; çünkü öncelikle amaçladıkları mimar kişiliğini yaratmaya yönelik çalışmışlardı. Bugün amaçlarda bu tür bir netlikten söz etmek pek de olası görünmüyor. Amaçlarda netlik derken, aynılıktan söz etmiyorum. Her mimarlık okulu kendine farklı amaçlar edinebilir, hatta her stüdyo yürütücüsü de öyle; önemli olan, neyi neden yaptığını savunabiliyor olmasıdır.

Ben, burada, stüdyo eğitimine yönelik kimi açıklamalarda bulunmaya çalıştım. Çok araştırılmamış olmasından kaynaklanan eksiklikler nedeniyle, bunların tartışmaya açık olduğunu da düşünüyorum. Ancak, eklemek isterim ki, mimarlıkta stüdyo eğitiminin, günümüz için kabul edilmiş olan bazı temel gereklilikleri gerçekleştirmek gibi bir misyonu var ve bunun için bazı evrensel ölçütler saptanabilir. Araştırmacıların hedefi, öncelikle, tasarlama eğitiminin bugün nasıl bir biçim aldığını tanımlamak; bunun, yetiştirilmesi amaçlanan mimar kimliğiyle uyum içinde olup olmadığını tartışmak ve eğer aralarında bir çelişki varsa, eğitimi ve mesleği çağımız gereklilikleri çerçevesinde yeniden değerlendirmek olmalıdır. Gerçek eğitimin kalitesinin yükseltilmesi, gerekse mesleğin konusunun ve prestijinin sağlanmasından dolayı, bu gereklidir. □

"Beaux-Art eğitimi başarılıydı, Bauhaus eğitimi de; çünkü öncelikle amaçladıkları mimar kişiliğini yaratmaya yönelik çalışmışlardı. Bugün amaçlarda bu tür bir netlikten söz etmek pek de olası görünmüyor. Amaçlarda netlik derken, aynılıktan söz etmiyorum. Her mimarlık okulu kendine farklı amaçlar edinebilir, hatta her stüdyo yürütücüsü de öyle; önemli olan, neyi neden yaptığını savunabiliyor olmasıdır."

KAYNAKLAR

- Akin, Ö., (1978) "How Do Architects Design" AI and Pattern Recognition in CAD, G. Latombe, editör, North Holland Publishing Co., New York.
- Akin, Ö., (1986) Psychology of Architectural Design, Pion Ltd., London.
- Alexander, C., (1964), Notes on the Synthesis of Form, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts.
- Anderson, J. R. (1981) Cognitive Skills and Their Acquisition, Lawrence Erlbaum and Associates, Hillsdale, New Jersey.
- Archer, L. B. (1963-64) "Systematic Methods for Designers" Desing 172, 174, 176, 179, 181, 185, 188 (Nisan-Ağustos).
- Gagne, R. M., (1965) The Conditions of Learning, Holt, Rinehart and Winston, New York.
- Gordon, W. J. J. (1961), Syntectics: The Development of Creative Capacity, Harper and Brothers, New York.
- Gregory, S. A. editör (1966) The Desing Method, Butterworth, London.
- Jones, C. (1970), Desingn Methods, John Wiley and Sons, New York.
- Lindsay, P. H. ve D. A. Norman (1972) Human Information Processing, Academic Press, New York.
- Lobell, J. , (1975) "Design and the Poverfull Logics of the Mind's Deep Structures" DMG-DRS Journal. Design Research and Methods, 9 (2), 122-129.
- Newell, A. ve H. A. Simon, (1956), "The Logic Theory Machine" IRE Transactions on Information Theory, IT-2, 61-69.
- Osborn, A.F. (1957), Applied Imagination: Principles and Practices of Creative Thinking, Scribners, New York.
- Sussman, G. J. (1973), A Computational Model of skill Acquisition, Department of Mathematics, MIT, Cambridge, Massachusetts (Doktora Tezi).
- Wönograd, T. W. (1975), "Frame Representations and the Declarative - Procedural Controversy" Representation and Understanding: Studies in Cognitive Science P. G. Bobrow ve A. Collins, editörler, Academic Press, New York.

Tasarım ve Planlama Eğitimi Üzerine Düşünceler

Erdem Aksoy*

Mimarlık ve kent planlama alanlarında 1980 sonrasında, Türkiye'de, yeni bir eşiğe ulaşıldı. Kentlerimiz ve yapılarımız, bir yandan, batılı modellerin etkisinde biçimlenmeyi sürdürürken, öbür yandan da koruma girişimlerine sahne oldu. Çevre sorunlarına duyarlılık arttı. Yerel yönetimlerin, planlama kararlarında son söz sahibi olma yönünde gösterdiği güçlü istek, kararlara katılma sürecini, yörelere tanıyan eğitim programları, özelemlerine yol açtı.

Ağa Han Vakfı'nın, mimarlık ödülleri ve seminerleri kurumsallaştırması sonucunda, Batı mimarisinden ve kentinden bağımsız kalan ve farklı nitelikler taşıyan, İslam mimarisi ve kenti üzerinde çalışmalar yapıldı. İslam sanatında ve kentinde, birlik ögesini başlıca tasarım ilkesi olduğu ileri sürüldü.

Vakfın 1986'da Granada'da düzenlediği 'İslam Dünyasında Mimarlık Eğitim' konulu seminere, 'Batı Mimarisinden Anlam' başlıklı yayınıyla ün yapmış olan bir batılı mimarlık tarihçisini, Cr. N. Schulz'u, İslam mimarisi üzerinde açıklama yapmaya çağırması, ilginç görünmekteydi. Schulz, pek çok batılı mimarlık tarihçisinin yolunda yürüyüp, doğu sanatlarının batı sanatı üzerinde etkileri olabileceğinden hiç söz etmiyordu. İslam sanatı üzerinde konuşmakta yetkisiz olabileceğinden hiç söz etmed-en, birlik ilkesini, İslam mimarisini incelemek için bir anahtar olarak kullandı. Hristiyan ve İslam sanatlarının yöresel özelliklerini vurgulayarak kişilik kazanacaklarını açıkladı.

Oysa bazı karşılaştırmalı araştırmaların, Hristiyan Batı ile İslam Doğu kültürlerinin birbirlerinden çok farklı dünyalar ol-madıklarını kanıtladığını biliyoruz. Günümüze ulaşma süreçleri içinde bakıldığında, İslam sanatının da Akdeniz kökenli olduğu; Yunan, Mısır, Roma geleneklerine, İran gelenegini de kaynaştırdığı görülüyor.

Batı ve Doğu sanatlarının, birbirlerine çok uzak ve kapalı dünyalar olarak değerlendirilmesi eğilimini, her iki kültürün tutucu bayraktarlarında, manifesto düzeyinde geliştirilmiş buluyoruz. Oysa özellikle İslam çevrelerinin kent planlama ve mi-marlık eğitimlerini islamlaştırmak için, eski çıraklık düzeninin gerektiği yolundaki önerilerini ciddiye almamak gerekir; bun-lar 20. Yüzyıl'a uygun ve tutarlı olabilen yaklaşımlar getirememektedirler. Ancak bu önerilerin taik İslam ortamlarında bile gündeme gelebileceği anlaşılmaktadır.

Aldo Rossi, kent tarihini bir anıtlar tarihi olarak görebileceğimizi açıklarken, İslam ve Hristiyan anıtlarını birlikte yaşatan, İspanya kentlerinde, batılılar için çok yeni bir çözümlemeye giriyor. Hristiyan ve İslam dönemlerini birlikte koruyan kentlerimizde, onun çözümlemelerinden yararlanmak olanaklı görünüyor.

Rossi batılılara, sömürge şehirciliğinden ve sömürge mimarisinden söz açıyor. Bu yeni bir yaklaşımdır.

Schulz'un yöreye yönelmesine benzer bir biçimde Rossi de, 'locus' kavramından söz ettiğinde, daha çok tarihin altında kök salan bir gerçekliğe uzanıyor. "Kentin Mimarisi" çalışması, eğitimde doğu-batı sentezinin anahtarlarını aradığımız bu günlerde, önemli ipuçları verecek gibi görünüyor.

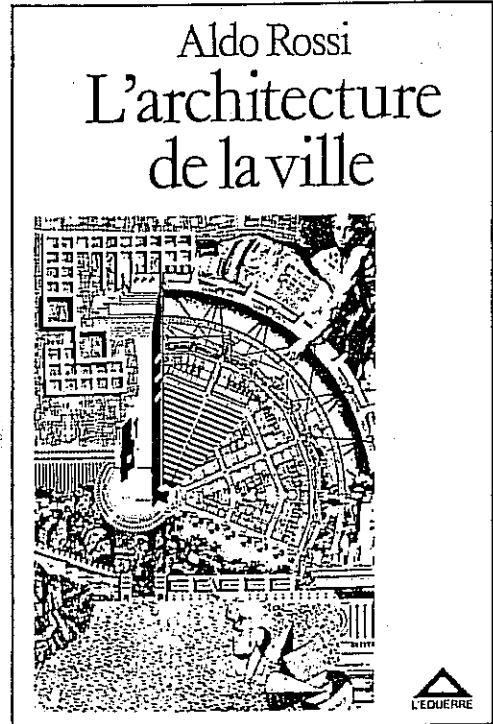
Kentin Mimarisine Giriş

Aldo ROSSI (Çeviri: Erdem AKSOY)

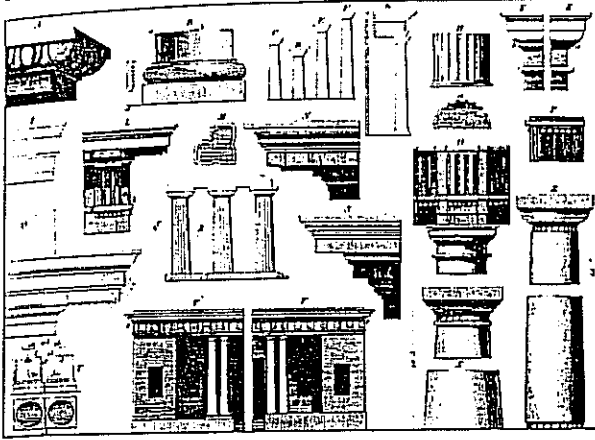
Çalışmanın konusu olan kent, bir mimari olarak ele alınmaktadır. Mimari kavramından yalnızca kentin görsel imgesini ve mimarilerinin toplamını anlamıyorum. Mimariyi öncelikle yapım olarak görüyorum ve kentin zaman içinde yapımından söz açmak istiyorum. Bu yaklaşımın, kent çözümlemesi alanında en geçerli yöntemi vereceğini düşünüyorum. Bu çözümleme, topluluk yaşamının son amacını, çevrenin yaratılmasını, verir.

Mimariyi, olumlu bir değerlendirmeye, kentlilerin yaşamından ve içinde yaşadıkları toplumdaki ayrılmayan bir toplu yaratma olarak görüyorum. İlk insanlar barınaklarını gerçekleştirdiklerinde, varo-luşlarına daha uygun bir çevre yaratmaya çalışıyorlardı. Ancak bu denet-lenmiş çevrede bir estetik amaç da görülüyordu. Mimari, bu insanlarla ve ilk kent izleriyle ortaya çıktı. Öyleyse mimari, uygarlığın oluşumuna sıkıca bağlı kalan; süreklilik, evrensellik ve gereklilik taşıyan bir olgu olarak görülebilir.

Yaşama daha elverişli bir çevrenin yaratılması, estetik amaçla bir-likte, mimarinin sürekli özelliklerini oluşturuyor. Her tür deneysel

* KTÜ öğretim üyeliğinden emekli, Ankara'da serbest araştırmacı.

araştırma, insanlık yaratımı olan kentin bu görünümünü ortaya çıkarır. Ancak, topluma somut bir biçim verdiği ve doğaya da sıkıca bağlı olduğu için, mimari, başka bilimlerden ve sanatlardan kesinlikle ayırt edilebilir.

Bunlar, kent incelemelerinin temelleridir. İlk yerleşmelerde, her şey daha kesin görünür. Ancak, zamanla kendi üzerinde büyüyen kent, kendi varlık bilincini ve belleğini elde eder. Başlangıçtaki nedenler, kazınmış bir biçimde yapı içinde durmaktayken, kent, gelişmesinin çizgilerini değiştirmeye başlar.

Floransa kenti somut bir gerçek olarak önümüzdedir; fakat Floransa'nın belleği ve imgesi başka yaşantıların değerleriyle yüklüdür. Deneyiminin evrensel değeri; bu belirli biçimi, Floransa adını alan özel "şeyi" hiçbir zaman tam olarak açıklayamayacaktır.

Özel ile evrensel ve bireysel ile toplumsal arasındaki karşıtlıklar kentte başlar; onun yapısını oluşturur, mimarisini belirler. Kentin incelendiği bu çalışmada onun belli - başlı görünümünden biri olan karşıtlık, değişik biçimlerde belirir. Kamu alanı ile özel alan arasındaki ilişkilerde, kent mimarisini akılcı bir projede çözme davranışı karşısında "yöre" değerleri çelişkinde, önemli kamu yapılarıyla önemli özel yapılar arasında, bu karşıtlık hep görülür.

O te yandan bu çalışmanın nedenlerinden başka biri, nicelik sorunlarına ve bunların nitelik sorunlarıyla ilişkilerine karşı duyduğum ilgidir. Birçok kent üzerinde yaptığım araştırmalar, bir bireşime gime konusundaki güçlüklerimi artırdı; çözümleme malzemesini değerlendirmeye geçişte rahatsızlık duydum. Gerçekte her inceleme alanı kendine özgü bir "özel olay" niteliği taşıyor; bu durum genel açıklama ölçütlerine başvurmayı olanaksız kılıyor. Eninde sonunda, özel durumlar yapılarını belirliyor.

Kent araştırmalarında monografya çalışmasına, çeşitli kentsel olguların bilgisine önem vermezsek, bu olguları hesap dışı tutarken kendine özgü özellikleri, farklılıkları, ilgi çekicilikleri dışta bırakan yapay ve yararsız kuramlar oluştururuz.

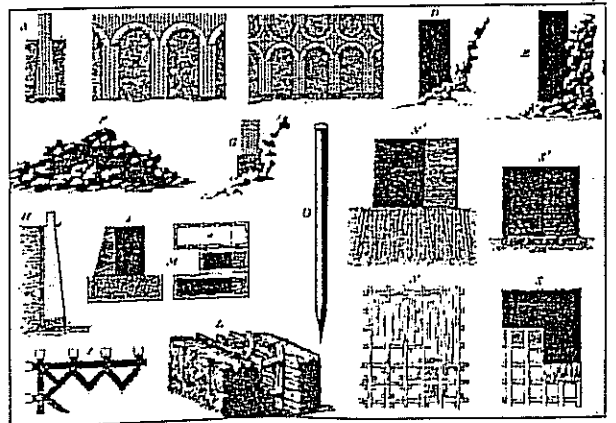
Bu nedenle, sayısal değerlendirmeye uyum gösterebilen, incelenen malzemeyi tek birimli ölçükle ele alan bir çözümleme yöntemi oluşturmaya çalıştım. Bu yöntem, yukarıda açıkladığım kent olguları kuramına dayanıyor. Kent, "insan yapısı" bir ortamdır; onu oluşturan,

konut bölgelerine ve birincil ögelere bölünmesidir. Burada denenen sınıflandırma yaklaşımından yola çıkarak, kent olgularını düzenli ve karşılaştırmalı bir biçimde ele aldığımızda, önemli atılımlar elde edeceğimize inanıyorum.

Kentin kamusal ve özel alanlara bölünmesi, birincil alanlarla konut yerleşmelerine bölünmesi, çok kez gösterilmiş ve önerilmiştir. Ancak bu öneriler hak ettikleri ilgiyi hiç bir zaman çekmemişlerdir. Oysa bu bölünme kentin mimarisine doğrudan bağlıdır. Kent mimarisi insan yaşamının ayrılmaz bir parçasıdır. Mimari insan yaşamının değişmez dekorudur. Eski ve yeni olaylar, özel trajediler, kamusal oyunlar ve tüm kuşakların duyguları burada sahnelenir. Gizlilik ve kamuya açıklık, toplum ve birey kente birbirlerine karışır ya da karşı karşıya gelirler. Kent içinde kendi yerlerini ararken, kendi ölçeklerindeki bu ortamların genel çevreye uyum içinde olmasına çabalarlar.

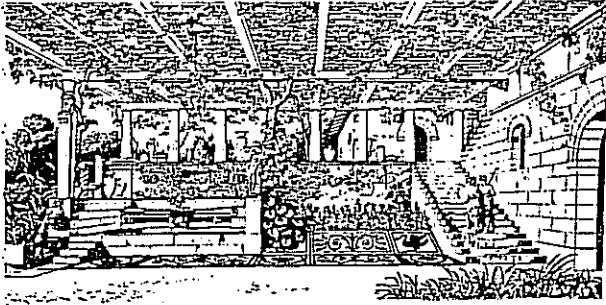
Gerçekleştirdikleri çeşitlemeler ve oluşturdıkları etki alanları konutlara gündelik yaşamın göstergesi niteliğini vermiştir. Arkeologların bize gösterdikleri kent yatay kesitleri, yaşamın sonsuza dek değişmez şemasını belirler gibidirler. İkinci dünya savaşında yıkılan Avrupa kentlerini anımsayanlar, aile yaşamının izlerini; rengi solmuş duvar kağıtlarında, boşlukta kalmış lavabolarla, ocak bacalarının karmaşasında, yerin gizliliğinin bozulmasında görmüşlerdir. Garip bir biçimde kocamış olan çocukluğumuzun evleri, kentin gelişmesi içinde yitip giderler.

Yıkımların resimleri bize aynı görünümü verirler: çevrenin bozulması, mahallelerin karınlarının delinmesi, kamulaştırmalar, arazi kullanım biçiminde ani değişiklikler, eskime ve spekülasyon kent değişiminin bilinen araçlarıdır. Bunların eksiksiz bir çözümlemesine girişilecektir. Bu olaylar nasıl yorumlanırsa yorumlansınlar, yine de kesintiye uğratılmış bir kişisel kaderin imgesi olarak kalırlar. Kişinin toplum kaderine katılmadaki acılı ve güçlüklerle dolu durumunu gösterirler. Toplumun kaderi, süreklilik özelliğinde bütünlüğe kavuşur ve kent anıtlarında bunu anlatıma geçirir. Ortak iradenin göstergeleri olan ve mimarlık ilkeleri uyarınca gerçekleşen anıtlar, kentin birincil ögeleri durumuna dönüşürler ve kent dinamizminin değişmez noktaları olurlar. İnsan yaratıcılığının yapısını kent ortamında inceleyen bu çalışma, kentbilim sorunlarını sınırlama ve düzenleme girişimi olacaktır.

Bu sorunlar arasında varolan bağlar ve karşılıklı içermeler, kentbilimin insan bilimleri içindeki yerini yeniden belirleme olanağı getirirler. Her ne kadar bu bütün içinde, kentbilim belirli bir özerklik taşıyorsa da, çalışmada kentbilimin bağımsızlığının sınırlarını araştırdım. Kenti sonuçtaki somut gerçekleşme olarak, yapı olarak, mimari olarak gördüğümüzde, özerkliğini kavırıyoruz. Oysa kent olgularını, bir karmaşık gelişmenin sonunda ortaya çıkan yapımda gözlersek, çizdiğimiz alan kentbilimi, kültür tarihinin bölümlerinden birini oluşturur. Tüme yönelmesi, onu bu tarihin önemli bölümlerinden biri yapar.

Kent araştırma sorununa yaklaşmak için uygulanabilecek yöntemler arasında karşılaştırmalı yöntem, önemli bir yer tutuyor. Giderek büyüyen ayrımların karşılaştırılması, ayrımların hangi aralıklarla birbirlerini izlediklerinin gözlemlenmesi, sorunu en uç öğelerde incelemek istediğimiz durumlarda bize yol gösterebiliyor. Bu nedenle tarihsel yöntemin önemine inanıyorum; ancak kent araştırmasını salt tarih yöntemiyle ele alamayacağımızı da vurgulamak istiyorum. Sürekliliklerin incelenmesinde dikkatli davranmak ve kent tarihini bu sürekliliklerin tarihine indirgememek zorundayız.

Kent incelemesindeki sürekli öğelerin değerini dildeki sürekli öğelerin değeri ile karşılaştırabiliriz. Kent incelemeleri dilbilimle açık benzerlikler gösterir. Değişme süreçlerindeki karmaşıklık ve sürekliliklerin varlığı iki alanın ortak yönleridir. Saussure tarafından dilbilimin gelişmesi için başvuru noktaları, kentbilimde de program olarak kullanılabilir. Bu noktalar: varolan kentlerin betimlenmesi, tarihlerinin araştırılması, kent oluşumlarında etkileri sürekli olan güçlerin saptanması ve bu bilim alanının kendi sınırlarını belirlemesidir.

Çalışmanın son bölümünde kentin siyasal sorununu vermeye çalıştım. Burada siyasal sorun adını verdiğim konu, kentin kendini gerçekleştirmek için yaptığı seçimler dizisidir. Kendine özgü bir "Kent Düşüncesi"nden" kalkış biçimidir. Kent düşüncesi tarihine, araştırmalarımızda önemli bir yer ayırmak zorunda olduğumuza inanıyorum. Ülküsel kentlerin ve kentsel ütopyaların tarihine bu nedenle girdim.

Siyasal düşünceler tarihi ve mimarlık araştırmaları alanlarında, bu kapsamda bazı çalışmalar biliniyorsa da, bunların çok sınırlı ve çok seyrek rastlanılan çalışmalar olduğunu söyleyelim. Gerçekte kent olgularının yaşamda somutlaşması ile ülküsel öneriler arasında sürekli karşılıklı etkiler ya da karşılıklar bulunmaktadır. Gerçekleşmiş mimarilerin tarihi ile gerçekleşmiş kent olgularının tarihi, egemen sınıfların tarihidir. Bu, altının çizilmesi gereken bir

konudur. Devrim dönemlerinde, kentin somut örgütlenmesi için neler önerilebildiği ve bu önerilerin hangi ölçekte ve başarıda yapılabildiğini görmek gereklidir. Kent incelemeleri söz konusu olduğunda, öne sürülen iki ayrı yaklaşımı çözümleyebilmek için, bunları, Yunan kent tarihinde, Aristo'nun kent somutu ile Platon'un Cumhuriyet'inde ele almak gerekiyor. burada, önemli yöntem sorunları ortaya çıkmaktadır. Benim eğilimim, Aristo'nun yaklaşımını bir olgular çözümlemesi olarak görmektir. Aristo, kent araştırmalarına, coğrafyaya ve kent mimarisine yeni yollar açan önemli bir katkıda bulunmuştur.

Ancak günümüzde geliştirilmekte olan, salt uzam nitelikli bazı açıklamalar, yukarıdaki her iki yaklaşımı da gözden uzak tutmamak konusunda uyarıcı olurlar.

Bir kent kuramını geliştirmek için önemli bir birikime karşı karşıya bulunuyoruz. Kent kuramımızın genel çerçevesini kurmaya yarayanları uyarıp almak durumundayız. Kent araştırmaları tarihi için iki yaklaşım türünden söz açılabilir. Bunlardan birincisi, kenti işlevsel sistemlerin bir ürünü olarak gören, bu sistemden kentin mimarisine ve kent uzamlarına ulaşan görüştür. İkinci yaklaşım, kenti bir uzam yapısı olarak değerlendirir. Birincide, kent düşüncesi, ekonomik, toplumsal ve ekolojik sistemlerin arakesitinde oluşur. İkincide, kent düşüncesine, mimarlık ve coğrafya alanlarından ulaşılmaktadır. İkinci yaklaşımı seçip alıyorum; ancak sonuçlarıyla çok önemli yankılar uyandırmış olan birinci yaklaşımın verilerini de, göz önünde tutuyorum.

Temel özellikler taşıdıklarına inandığım yazarlardan, kaynaklarına ve eğilimlerine bakmadan yararlandım. Bu yazarlardan bazılarının kuramsal yönelimleri, benim için, özellikle değerlidir. Bazılarının açıklamaları da bu çalışmanın varsayımlarını oluşturmaktadır.

Yeniden inceleme konusu olan bazı temel katkılar, burada geliştirdiğim çözümlemenin dışında kaldılar. Coulanges'in, Mommsen'in ve başkalarının sezgileri bunlar arasındadır. Mitoslar yer değiştirirler. Onların bir yerden başka yere geçtiklerini ayırt edemeyiz. Toplumun kuşakları mitosları, geçmişten aldığı ortak kalıtıma yeni öğeler ekleyerek değişik biçimlerde aktarır. Din geleneği ise, kendini zamanın etkilerinden kurtararak, sürekliliği sağlar. Antik dünya kentinde, insan ve tanrılar arasındaki, tapınma, sunak kurban etme gibi ilişkiler, kişinin en küçük bir değiştirme istencinin söz konusu olamadığı, değişmez normlardır.

Önemleri, ortakçı yapıları ve mitos saklama işlevleriyle ayinler, anıtların değerini anlamak istediğimiz durumlarda bize gerekli anahtar vermektedir. Eğer ayinler, mitosları koruyan, saklayan, öğeler taşıyorsa; anıtlar da aynı öğeleri taşıyacaktır.

Çağımız antropolojisinin ilkel köylerin toplum dokusunu inceleyen çalışmaları, kent planlarının ele alınışında yeni yaklaşımlara yol açıyorlar. Bu araştırmalar bize, kert olgularını, temel görünüşleri içinde inceleme isteği vermektedir. Daha önce yaptığımız açıklamada söz ettiğimiz gibi, tüm kent olgularında sürekli ve evrensel bir biçimde devreye giren güçlerin kimliklerini belirlemek istiyoruz.

XIX Yüzyıl'ın ikinci yarısında, bilimsel sosyalistlerle, ülkücü sosyalistleri karşı karşıya getiren kalem kavgalarının önemli bir inceleme gereci oluşturduklarına kuşku duymuyorum. Ancak bu tartışmaları, salt siyasal içerikleriyle ele almakla yetinmemeliyiz. Onları kent olgularının bir işlevi olarak değerlendirebiliriz. Kent tarihleri, genellikle dönemler arasında kopmalar oluşturarak, problemleri çözerler; karşılaştırmalı yöntemin ilginç çok çeşitliliğini de görmezden gelirler.

Sanayi kentinin sosyolojik görünüşlerini kafalarına takmış olan kent uzmanları, kentbilim için hem zorunlu olan, hem de özgün bir zenginlik getiren önemli kent olgularını küçümsediler. Avrupalılarca yaratılmış olan sömürge kentlerinin, özellikle Amerika'nın bulunuşundan sonraki yerleşmelerin düzenine baktığımızda, bu alanda az araştırma yapılmış olduğunu görürüz. Amerika'daki yeni yerleşmelere, Portekiz, İspanyol ve Fransız sömürgeciliğinin getirdiği biçimlerle kır yerleşmelerini karşılaştırarak, Güney Amerika kentlerinin oluşumlarını anlarız. Bu tür araştırmalar kent ütopyaları inceleme alanına büyük katkılar getirecektir. Günümüzde çağdaş devletlerin siyasal düzen değiştirmemeleri, anamalcı kentten topluncu kente geçiş aşamasında yavaş bir değişim göstermektedir. Değişimin gerçek büyüklüğünü

ölçmek güçlükler taşımaktadır. Burada daha önce açıklanmış olan dilsel olgunun sürekliliğine yeniden dönebiliyoruz.

Buraya kadar sözünü ettiğimiz tüm sorunlar, kent imgesi ve kent mimarisinin ne olduğu sorularından geçmektedir. Kent imgesi, insanın tarih boyunca yaşadığı ve inşa ettiği tüm bölgelerde biriken değerleri yüklenir. Blanche şöyle yazıyor: "Fundalıklar, ormanlar, işlenmiş tarlalar, işlenmemiş alanlar, birbirlerinden ayrılmaz bir bütün olarak insanın anılarına yerleşir ve doğal vatani olurlar." Doğal ögenin mimarlık alanında benzer bir biçimde devreye girdiğini söyleyebiliriz. Milizia'nın mimarının özü için yaptığı "doğanın taklidi" tanımlamasını düşünüyorum. "Gerçekten mimaride doğa tarafından verilmiş bir model bulamayız. Ancak onun insanlar tarafından oluşturulmuş başka bir modeli vardır ki bu da, yine ilk konutlarını izledikleri doğanın ustalıklarıdır."

Kentin bilgisindeki başarının gerçek ve etkili olması için, kenti bundan böyle, onu oluşturan öğelere indirgemeliyiz. Böylece tümün anlamını koruruz. Şuna da kesinlikle inanıyorum ki, kent incelemelerinin öğretimde ve araştırmada yeniden örgütlenmesi, bizleri bekleyen başlıca görevlerden biridir. Kent araştırmalarının özerkliği, bu yeni örgütlenmelerde güçlendirilmelidir.

□

YAPRAK PLANLAMA

Seydihan ÇAMUR
ŞEHİR PLANÇISI

PLAN ARAŞTIRMA DANIŞMANLIK

ŞİMŞEK SOKAK 22/9

TEL : 167 30 53

AŞAĞIYRANCI - ANKARA

Dergilerden

"THE BEST CITIES TO LIVE IN"

YAŞANACAK EN İYİ KENTLER

Robert Rogerson, Allan Findlay, Arthur Morris

TOWN and COUNTRY PLANNING, Volume 57, n. 10, October 1988, pp. 270-273)

Makalede "yaşam kalitesi nasıl ölçülebilir?" sorusuna yanıt olarak, Glasgow Üniversitesi'nde yapılan bir araştırma projesi kapsamında kentlerin, "yaşanabilirlik"lerine göre nasıl sıralandıkları anlatılmaktadır. Araştırmada, İngiltere'nin 1981 de nüfusu 250.000 i aşan büyük kentlerinin sunduğu yaşam kalitesi incelenmektedir. Bu araştırmanın bir parçası olarak ve insanlar tarafından yaşam kalitesinin her boyutuna verilen önemi saptamak üzere, 1987'de yazarlar tarafından özel bir araştırma yapılmıştır. Bu ulusal araştırma göstermektedir ki, eğer insanlara olanak sağlansaydı, şiddete bağlı olan ya da olmayan suç düzeyinin düşük, sağlık hizmetlerinin iyi, kirlenmenin az, yaşamın ucuz, alış-veriş hizmetlerinin iyi ve ırk ayrımının olmadığı yerlerde yaşamayı seçerlerdi.

"ON THE ECONOMIC IMPACTS OF RECREATION AND TOURISM : The Input-Output Approach"

EĞLENCE VE TURİZMİN EKONOMİK ETKİLERİ ÜZERİNE: Girdi - Çıktı Analizi.

Jan Oosterhaven, Ed C. Van Der Knijff

BUILT ENVIRONMENT, Volume 13, number 2, 1987, pp. 96-108

Kentsel ya da kırsal alanda olsun, ne zaman turizme ekonomik gelişme aracı olarak bakılsa; temel araştırma sorusu, bölgeye ne tür, hangi maliyetle ve hangi yarar beklentileriyle turist çekilebileceğidir. Makalede bu soruya yanıt olarak, nasıl bir araştırma yapılabileceği konu edilmektedir. Görülmüştür ki, eğer ziyaretçi sayısı artınlıyorsa, girdi-çıktı analizi (input-output analysis), bölgesel işgücü ve gelir etkisi açısından ekonomik yararları hesaplamada yararlı olmaktadır. Makalede girdi-çıktı analizinin kullanımı-mundaki bazı

teknik özellikler de tartışılmakta, ayrıca rekreasyon ve turizm araştırmaları kapsamında mevcut uygulamalar eleştirilmektedir. Kuramsal tartışma, Hollanda'nın Friesland eyaletindeki bir tatil bölgesi projesi özelinde ampirik çalışma ile de zenginleştirilmiştir.

"ASSESSING REGIONAL ECONOMIC IMPACTS WITH MICROCOMPUTERS"

BÖLGESEL EKONOMİK ETKİLERİN MİKRO BİLGİSAYARLARLA DEĞERLENDİRİLMESİ

Rena M. Sivitanidou, Karen R. Polenske

JAPA-JOURNAL OF THE AMERICAN PLANNING ASSOCIATION

Winter 1988, Volume 54, number 1, pp.101-106

Bu makalede bölgesel ekonomik etkilerin değerlendirilmesi için üç mikro bilgisayar programı irdelenmektedir. ADOTMATR, GRIMP ve REMI adlı bu programlar, politika analizleri ve planlama pratiğine uygunlukları açısından tartışılmaktadırlar. Üç program da; uygulanabilirlik alanı, etki analizlerini yönetmedeki kullanım kolaylığı ve esnekliği, çıktının kalitesi ve maliyet boyutlarında değerlendirilmiştir. ADOTMATR ve GRIMP benzerdirler, ancak GRIMP'in kullanımı daha kolay olmasına karşın, esnekliği daha azdır. Ayrıca ADOTMATR'a göre daha sınırlıdır. REMI diğer ikisine göre daha karmaşık olmakla birlikte, daha pahalıdır ve uygulamada sınırı dardır.

"PEOPLE OR PLACE

Variations in Community Leaders' Subjective Definitions of Neighborhood"

İNSANLAR YA DA YERLER: Topluluk Önderlerinin Öznel Mahalle Tanımlarındaki Değişmeler

Steven H. Haeberle

URBAN AFFAIRS, Volume 23, number 4, June 1988, pp. 616-634

Kent politikası, çoğu zaman, komşuluk ünitesinin, karar vermede geçerli bir

birim olduğu varsayımına dayanır. Ama, politika oluşturanlar ve uygulayıcılar "komşuluk ünitesi"nin öznel tanımında anlaşamayabilirler. Çünkü, bu tanım, bazen fiziki biçimi, bazen kullanıcıların özelliklerini ya da ikisinin karışımını kapsayabilir. Makale bu konudaki bir araştırma sonuçlarını içermektedir. Araştırmada bir grup komşuluk ünitesi başkanına topluluklarını betimlemeleri sorulmuş ve yanıtın çok çeşitlilik gösterdiği saptanmıştır. Komşuluk ünitesini tanımlamada, insani özelliklerden çok fiziki özelliklerin seçimi bireylerin cinsiyet, ırk, yaş, sosyo-ekonomik durum, hizmet süresi gibi değişkenlerine göre sistematik biçimde farklılaşmaktadır. Bu farklılıklar, toplumun gelişimi için tanımlanacak önceliklerin, komşuluk ünitesinin tanımındaki algılamalara bağlı olarak değişebileceğini göstermektedir.

"FROM TOWN PLANNING TO DEVELOPMENT PLANNING: A TRANSITION THROUGH TRAINING"

KENT PLANLAMA'DAN "GELİŞME PLANLAMASINA" EĞİTİM YOLU İLE BİR GEÇİŞ

Michael Mattingly

HABITAT INTERNATIONAL - Volume 12, number 2, 1988, pp. 97-109

Hemen tüm gelişmekte olan ülkelerde, kent ve kasaba planlaması, gelişme çabasında önemli rol oynayacak niteliklerden yoksundur. Bunun nedeni, kapsamlı bir planlama faaliyeti için olması beklenen kurumların eksikliğidir. Makalede bu saptamadan hareketle, gelişmekte olan ülkeler için yeni bir planlama modeli önerilmektedir. "Kentsel gelişme planlaması" adı verilen bu yaklaşımın genel ve kabullenilmiş bir tanımı yoktur. Burada, kent, kasaba ve köylerde ekonomik büyüme ve sosyal gelişmeyi hedefleyen sürekli bir hükümet faaliyeti olarak ele alınmaktadır. Örneğin; kentsel gelişme planlaması, uygunsuz koşullarda yaşayan yoksul sayısını azaltmayı ya da kentsel alanın verimliliğini arttırmayı öngörebilir. Konu, fiziki çevrenin planlaması değil, kamu kaynaklarının kul-

lanımıyla sorunların çözümünün ve ulaşılmak istenen koşulların nasıl etkileneceğidir. Bu yaklaşımın önemli kurumsal yapı değişimi gerektirdiği vurgulanmaktadır. "Kentsel gelişme planlaması"nın geleneksel planlamadan ayrı amaçları ve yöntemleri olduğu bir Afrika kenti örnek alınarak anlatılmıştır.

"TOWARDS AN OPTIMAL PUBLIC HOUSING POLICY"

OPTIMUM BİR SOSYAL KONUT POLİTİKASINA DOĞRU

Lok Sang Ho

URBAN STUDIES, Vol. 25, No: 3, June 1988, pp.204-211

Konut üretiminde halkın katılımı üzerine yürürlükte olan uygulamalar, yoksullara daha iyi konut olanakları sağlanması için ortaya atılmış toplum tercihini göstermektedir. Sosyal konut uygulamasını haklı çıkaracak yeterli dışsal fayda bulunduğu kabul edilirse, bu araştırma en iyi sosyal konut stratejisini analitik yöntemlerde ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Önerilen koşullu fiyat verme mekanizması, sosyal konut birimlerinin sadece uygun hedef grup-

larındaki hanehalklarına kiralandığı ya da satıldığı serbest piyasayı (tamamıyla açık olmamak koşuluyla) içermektedir. Koşullu denge fiyatına göre piyasa yoluyla dağıtımın, yönetimin karar verdiği dağıtım planlarından daha verimli ve daha eşitlikçi olduğu gösterilmektedir.

"THE ALTERNATIVE:

ALVAR AALTO'S URBAN PLANS, 1940-1970"

SEÇENEK: ALVAR AALTO'NUN KENT PLANLARI, 1940-1970

Jussi Rautsi

HABITAT INTERNATIONAL, Vol. 12, No: 1, 1988, p. 21

Mimar Alvar Aalto'nun İkinci Dünya Savaşı sonrasında Finlandiya'daki yapısal değişim dönemi sırasında bir kent planlama teorisini olduğu çok fazla bilinmemektedir. Aalto, düşüncelerini uygulamaya çevirmek istemiş, fakat başarılı olamamıştır. Ancak tasarım çalışmalarının işlevsel analiz yoluyla kentsel teoriyle doğrudan ilişkili olması nedeniyle kentsel teori üzerine çalışmalarının sürdürülmesine önem vermiştir. Aalto'nun şehirciliğini bilmeden mimarlığını anlamak olanaksızdır.

"THE EFFECT OR TECHNOLOGICAL UNCERTAINTY ON THE OPTIMAL LOCATION OF A COMPETITIVE FIRM"

REKABETÇİ BİR FIRMANIN OPTIMUM YER SEÇİMİNDE TEKNOLOJİK BELİRSİZLİĞİN ETKİSİ

Mihkel Tombak

JOURNAL OF URBAN ECONOMICS, Vol. 24, 1988, pp. 38-43

Çalışmanın amacı, teknolojik belirsizlik karşısında rekabetçi bir firmanın yer seçim kararının analiz edilmesidir. Bu teknolojik belirsizlik, üretim yöntemlerinde, üretim amaçlarında ya da girdi kalitesindeki değişikliklerin sonucunda ortaya çıkmış olabilir. Analiz, firmanın tehlikeyi göze almaktan kaçındığını kabul etmektedir. Basit bir model kullanılarak elde edilen sonuçlar rekabetçi bir firmanın, risk almaktan kaçındığı durumda teknolojik belirsizlik altındaki kaynağına yakın yer seçeceğini göstermektedir.

GÜLSAN

YAPI MALZEMELERİ TİCARET VE SANAYİ A. Ş.

MERKEZ : Odakule İş Merkezi Kat : 14 Tepebaşı - İSTANBUL

Tel : 152 02 10 (10 Hat)

Telex: 24 905 Cara tr

Fax: 149 82 43

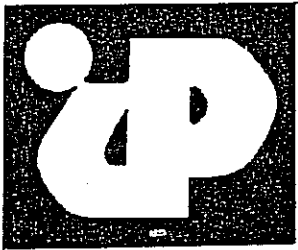
FABRİKA: Ayşehatun Çeşme Sokak No: 7 Küçükbakkalköy-İSTANBUL Tel: 361 98 72

ARDES

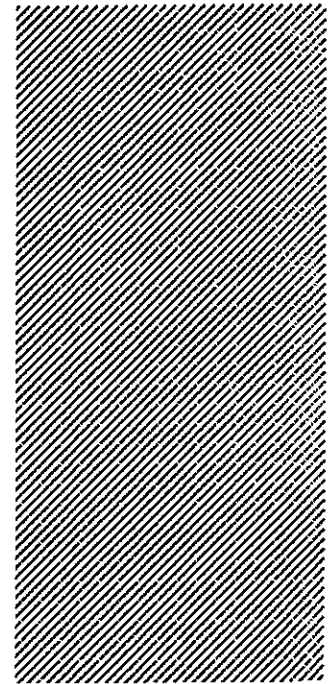
İHRACAT - İTHALAT VE TİCARET
LİMİTED ŞİRKETİ

Abdülhakhamit Caddesi 29 / 5 Taksim - İSTANBUL
Tel : 155 19 96 - 155 34 69 Teleks : 24354 - zytn

İYİGÜN
PLASTİK SANAYİİ
ve Dış Ticaret Ltd. Şti.

MAĞAZA: Siyavuşpaşa Sokak 38/A Süleymaniye - İSTANBUL Tel : 520 94 91 - 527 32 97
FABRİKA: Paşmakçı Çayır Caddesi Has Han 121-124 İSTANBUL Tel : 577 05 46
